

A MEZŐGAZDÁLKODÁS HELYZETE MAGYARORSZÁGON

Irta: LÉNARD BÉLA - (Debrecen)

Magyarország agrárállam, lakóainak több, mint fele (56.2 százaléka) földből akar megélni, tehát ha az ország szociális viszonyait vizsgáljuk, úgy elsősorban a magyar mezőgazdálkodás multját, jelenét és jövőjét kell tanulmányoznunk. Magyarország területe 16,148.314 kat. hold; ebből 61.1 százaléka szántóföld, a többi erdő, legelő, rét, stb. 6.3 százaléka pedig gazdasági művelés alatt nem álló föld. A mezőgazdasággal foglalkozók száma 4,900.000. A földbirtok elosztásról még a meglévő hivatalos statisztikai adatok is sötétek.

Magyarország földje az u. n. földreform előtt 1,138.980 birtokból állott. Ezeknek a megoszlása a következő:

1.130 nagybirtokosé (1000 holdon felül . . .)	5,380.000 kat. hold,
9.630 középbirtokosé (100 holdon felül) . . .	2,660.000 kat. hold,
1,138.881 kis- és törpebirtokosé (100 holdon alul)	8,110.000 kat. hold.

A földreform után a birtokok száma fölszökött 1,597.646-ra. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a reform a földdel együtt megélhetést is adott a földhöz juttatottak kezébe. Az új birtokok nagy része u. i. 0—1, és 1 és 2 holdas parcellákból állott. A statisztika szerint is a reform előtt 281.499 olyan „birtok“ volt, melynek területe 0—1 holdig terjedt és 184.605 olyan, melynek kiterjedése 1—2 holdas. A reform után az előbbi kategóriájú gazdaságok száma 551.714-re, az utóbbiaké pedig 277.391-re szökött. A földreform után tehát még mindig az a helyzet, hogy 29.320 birtokosnak, vagyis az összes birtokosok 1.9 százalékának tulajdonában van a magyar föld 53.9 százaléka és 1,568.326 gazdának, tehát az összes birtokosok 98.1 százalékának kezében pedig a föld 46.1 százaléka. A reform után is a latifundiumok, holtkézi és egyéb mammuth birtoktestek 3,793.000 kat. holdat tesznek ki. Megoszlásuk tulajdoncimek szerint a következő:

Hitbizományi birtokok száma	92,	területük	821.360 kat. hold
Egyházi és vallásalapítványi	1008,	„	1,039.488 „
Közbirtokossági	4103,	„	1,481.902 „
Kincstári	55,	„	238.272 „

A földreform folyamán felosztottak 940.048 holdat, az ország földjének 7.42 százalékát. Ebből az egyéni igénylők kaptak 690.706 holdat művelésre és 58.591 holdat házhelyekre; a földbirtokrendezés juttatott továbbá 1,90.750 hold földet a vitézi széknek, köztisztviselőknek, egyházaknak stb. Körülbelül 400.000 ember kapott földet, a legtöbbjük 1—1.5 holdas parcellát. A szegényparasztok kaptak 215.237 holdat. (A földreform után azonban még mindig kb. 1,100.000 földnélküli falusi proletár él Magyarországon.)

A földreform kétféle módon juttatott földet az igénylőknek: az első mód, az „arra érdemes“ földtelen zsellérek, akik 1—2 hold földet kaptak. A másik, földjük kiegészítését kérhették, 15 holdig, azok a törpebirtokosok, kik $\frac{1}{2}$ -től 1 hold földjükkel megélni nem tudtak. A földet természetesen nem ingyen kapták, hanem azért megváltási, még pedig igen borsos megváltási árat kellett fizetni. Egy mm. váltáságbúza árát P. 27.60-ban szabták meg. (1930 májusában újból szabályozták a váltáságbúza árát és

22 Pengőben állapították meg). Közben a búza ára több, mint 60 százalékkal zuhant, a földhöz juttatottakon azonban a megváltási összegeket behajtották. Azok a törpebirtokosok, akiknek földjét a reform következtében kiegészítették relative jobb helyzetben voltak, mint a földhöz csak most juttatott zsellér, mert ezek legalább régi gazdaságukban rendelkeztek, ha kis mértékben is, néhány ígás állattal és pár darab primitív eszközzel, mellyel földjüket, úgy ahogy megmunkálhatták. A földhöz juttatott zsellér azonban kénytelen volt földje művelésére idegen ígát kölcsön venni a gazdag paraszttól, és minden fogatos munkát (szántás, boronálás, hordás, stb.) azzal végeztetni. Fizetni természetesen nem tudott, így alakult ki a modern robot egy formája, minek során a szegény paraszt ledolgozza a kölcsön vett íga értékét. A földreform lebonyolítását végző *Országos Földbirtokrendező Bizottság* természetesen mindig az u. n. megváltást szenvedő nagybirtokos érdekeire volt tekintettel, s ezért a felosztott földek silány minőségű, kiuzsorázot talajú, a falvaktól messzefekvő parcellák; megművelésük így drága és felületes. A termés-eredmény katasztrofálisan alacsony (4—5 mm.), ami természetes is az olyan gazdálkodás keretében, ahol nincs se haszon-állat, se trágya, se rendesebb termelőeszköz. A zsellér helyzetén így a reform sem javított. (A 2—3 holdas kisparaszti üzem sem nyújt megélhetést.) A törpebirtokos megélhetési forrása továbbra is a nagybirtokon végzett napszámos-munka. A földhöz juttatott szegényparaszt munkája nagyrészt a földreform ellenére is a nagybirtoknak adná. De csak *adná* — mert arra mind kevesebb a szükség; hisz a nagybirtoknak vagy van elég tőkéje, vagy nincs — ha van, akkor üzemét mechanizálja, ha nincs, akkor extenzív gazdálkodást úz és egyik esetben sincs szüksége sok bérmunkásra. Ha viszont van, akkor azok bére képtelenül alacsony. A férfinapszám (1929-hez viszonyítva) országos átlagban tavasszal 2.50-ről 1 Pengőre, nyáron 4.30-ról 1.50-re, télen 2.00-ról P. —80 fillérre csökkent. Egy mezőgazdasági napszámos összkeresete optimálisan 180 munkanapot véve alapul évi 198.— Pengő!

A földreform utáni idők meghozták a mezőgazdaság hatalmas válságát. A tőkés termelési rend világszerte duló szerkezeti válsága eresztékében rázta meg a magyar mezőgazdaságot is. Az agrártermelvények ára sohasem hitt mértékben zuhant. Először a szemgazdálkodás jutott esődbe, a gabonaárak 70 százalékot estek; ezt követte az élőmarhaárak 60 százalékos zuhanása. A mezőgazdálkodást a világválságon kívül a kormányok ipartámogató védővamos politikája is súlyos helyzetbe hozta. Az ipari cikkek ára toronymagasan állt az agrárcikkek ára felett. Az agrárrolló szárai kinyíltak. 1931 nyara óta az ország autarkiára rendezkedett be. Ettől kezdve a magyar gyárak kényük-kedvükre diktálják az árakat, hisz a kormányok behozatali tilalmakkal védik őket a külföldi verseny elől. Természetes, hogy ilyen körülmények között a magyar mezőgazdaság ipari cikkeket venni nem tud. A már mechanizált mezőgazdasági birtokok gépeik nagy részét üzemben kívül helyezik, mert egyrészt képtelenek a kartell által diktált magas benzin-, olaj- és alkatrész-árakat megfizetni, másrészt pedig az állati és emberi munka ára igen alacsony. A magyar föld 1928 óta fokozatosan eladósodott. A mezőgazdák egy része a konjunkturás évek áringadozásai után újabb termelési ágakra való áttéréssel kísérletezett, amihez pénz kellett. A bankok eleinte a föld forgalmi árának kb. 35—40 százalékát folyósították jelzálog és váltókölcsön formájában. A kölcsönt a legtöbb gazda állatállományának felfrissítésére és más beruházásokra fordította, mert ebben az időben a haszonállat-tartás még gazdaságosnak bizonyult. A tehenészetek száma 1929—30-ban erősen megnőtt. A tejelő tehenek ára a nagy kereset folytán erősen felfűzött (1929-ben egy 14—16 liter tejet adó tehen ár 350—400 Pengő). Kezdetben a gazdák a kölcsön

után tűrhetően fizették a kamatot, de mert a kölcsön révén vásárolt állatok, gépek stb. ára állandóan esett, a kölcsön törlesztése mind nehezebbé vált. A pénzüintézetek természetesen kihasználják adósaik helyzetét s a kamatot magasan az uzsora fölé emelték. Előfordult, hogy fővárosi bankok évi 24—28 százalékos kamatot számítottak fel. Erre következtek a kormány u. n. gazdavédelmi intézkedései. A kamatot maximálták és a gazdaadósságokra moratóriumot rendeltek el. A moratórium értelmében a kamatot fizető gazda földjét árverezni nem lehet. A gazdamoratórium ebben a formában 1933 decemberéig tartott s újabb rendelkezések szerint pedig a kormány által kiküldött bizottságok vizsgálják felül a védettséget kért gazdák kölcsönügyeit s indokolt esetben elrendelhetik a csődönkívüli kényszerigeztséget. A kamatláb maximálása nem sokat javított a birtokosok, főleg a törpebirtokosok helyzetén. A kamatot fizetni éveig nem tudó kisparasztk tartozása a tőkéhez írt kamattartozásokkal együtt (évenként 14—16 százalék) az eredeti tartozás duplájára duzzadt. Az így fölszaporozott tőke után fizetett mérsékelt kamat ugyanazt a terhet jelenti az adós gazda számára. A magyar föld eladósodását az alábbi táblázat szemlélteti:

		Abszolút összeg	Holdankénti teher
		millió pengőben	
0—5	holdig	303.6	740.2
5—10	"	203.8	410
10—20	"	251.5	437
20—100	"	278.7	415
100—500	"	231	313.6
500—1000	"	131.8	303.1
1000 holdon felül		388	243.5

Kitűnik a táblázatból, hogy a 0—5 holdig terjedő törpebirtokos parasztk földjét holdanként 740.— P. terheli, míg az 1000 holdon fölüli nagybirtokot csak 243.— P. Nem említve a 396.7 milliót kitevő be nem kebelezett váltókölcsönöket, ami jórészt szintén a kisparasztkot terheli, ebből a súlyos fajtájú kölcsönből ugyanis a 0—5 holdas gazdaságokra 167 milli esik. Ezekhez a terhekhez járul a mezőgazdaság 177 milliót kitevő adóhátraléka. Ennek az adóhátraléknak 70 százaléka ugyancsak a törpebirtokot terheli. A birtokok teherbíróképességének megállapítása mértékéül a hatóságok a kataszteri tiszta jövedelem 40-szeresét jelölik meg. Azokat a gazdaságokat viszont, amelyek ezt a mértéket meghaladják, tulterhelteknek minősítik. Az egyes birtokkategóriák esetében az összes megterhelt 20 holdon fölüli birtokok közül 35.6 százaléka tulterhelt, míg a kisparaszti birtokok közül 42 százaléka. A moratórium során 90.240 gazdaságot nyilvánítottak védettnek. Ezekből 1934 júliusáig 14.586 gazdaságnak szűnt meg a védettsége, mégpedig 10.500 esetben a pénzüintézetek kérésére, kamat nemfizetés miatt, 3.500 esetben egyéb hitelezők kérésére, és 99 esetben állami szolgáltatások elmulasztása miatt. A pénzüintézetek legújabb statisztikájából kiderül, hogy amíg az u. n. védett gazdák 71 százaléka tudott kamatfizetési kötelezettségének eleget tenni, addig a nem védett birtokosoknak csak 66 százaléka. Az a körülmény, hogy a védettség az összesetek 16 százalékában már az első félév folyamán nem volt fenntartható, s hogy a moratórium első 10 hónapja alatt a védett gazdaságok 29 százaléka nem tudott kamatot fizetni, oda mutat, hogy az elkövetkezendő időben ez a szám majd még jobban emelkedik s a kisbirtokosok nagy tömegén semmiféle moratóriális rendelkezés nem segít. A moratórium első éve alatt lefolyt árveréseken a bankok 11.400 hold földet vásároltak átlagos 290.— Pengős holdankénti árban.

Az eladósodási statisztika igazolja még, hogy a magyar gazda, de főleg a kis- és törpebirtokos csak látszólagos tulajdonosa földjének, a

föld tulajdonképpen a kölcsönt nyújtó bankoké. (Valójában ez a földtulajdon kevés kézbe való koncentrálása.)

A kormány egyéb válságenyhítést törekvő intézkedései szintén csak a zsirosparaszt és a nagybirtokon segítettek. A *boletta* pl. csak a piacra termelő birtokos helyzetén könnyít, hisz a szegényparaszt 2—5 holdján a saját családja eltartására sem tud eleget termelni.

Ujabbán divatos jelszó lett az „irányított gazdálkodás“. Ezzel függ össze szorosan a mezőgazdaság erőszakosan szorgalmazott kiviteli tevékenysége. Kérdés azonban, hogy ki számára hasznos az erőltetett kivitel? A mg. kivitel a Külkereskedelmi Intézet irányítása mellett működő, kartellekbe tömörült, — nagyrészt bankérdekkörbe tartozó monopóliumos szindikátusok bonyolítják le. Ezek a nagytőkés érdekeltségek korlátlan urai úgy a belföldi piacnak, mint a kivitelnek.

Nézzük, mi megy végbe a belföldi piacokon.

Itt is a mindenfajta állami kedvezményben részesített monopóliumos kartellek diktálják az árakat. Magyarországon hivatalos megállapítás szerint 323 kartell uralkodik. A belső piacon a mezőgazdasági cikkek termelői ára és a városi fogyasztási árak közti diszparitás igen nagy. Ezt a diszparitást részben a közvetítő kereskedelem, részben a nagy állami és községi adók és járulékok okozzák, nagy részét azonban a monopóliumos kartellek urai kapják. A legnagyobb diszparitással dolgozik a tejkartell, amely annyira megdrágította pl. a fővárosi vásárlóval szemben a tej árát, hogy Budapesten a tej fogyasztása a három év alatt 380.000 literről 224.000 literre csökkent. A paraszt ilyen körülmények közt a legkevésbé sem tudja állattenyésztésének termékeit értékesíteni. Ennek következménye, hogy az állatállomány évről-évre csökken. 1931-ben Magyarországon volt 1,814.000, 1932-ben 1,810.000, 1933-ban 1,697.000 szarvasmarha, az 1934-es adatok hiányoznak, de megbízható becslések szerint a mai marhaállomány alig éri el az 1.4 milliót. A sertésállomány erősebben csökken: 1931-ben volt 2,714.635, 1933-ban 1,899.439 sertés, 1934-ben ez a szám előreláthatóan 1.5 millió. A juhállományra is ugyanez áll. 1931-ben volt az országban 1,440.409, 1932-ben 1,210.491, 1933-ban már csak 1,056.218 juh. Közben a gyapjuárak világpiacszerte történt zuhanásával együtt Magyarországon 1925 óta P. 3.80-ról — P. 0.70—0.80-re esett kg.-ként, s csak 1934 folyamán emelkedett P. 1.50—1.60-ra. Ennek a magyarázata abban rejlik, hogy a kartell a magyarországi egyre növekvő belső gyapjuszükséglettel mitsém törődve, Németországba 2.2 millió kg. gyapjut vitt ki, s mert a magyarországi gyapjufeldolgozó gyárak szükséglete egyre nő, az ország a kivitt gyapju pótlására behozatalra szorul. Természetes viszont, hogy a behozatalt ismét a pár hónappal ezelőtt exportáló kartell bonyolítja le. Az árak ez értelmetlen és indokolatlan körforgása így csak azért történik, hogy a termények minden helyváltoztatásán a kartell keressen.

Az állatállomány állandó csökkenésének másik főoka az erőtakaromány magas ára. Ez is szorosan összefügg a kormány nagyipari kartelleket támogató politikájával. A vérliszt és olajpogácsa ára az érvényben lévő állatárakhoz viszonyítva, egész Európában Magyarországon a legmagasabb. Hasonló a helyzet a korpá esetében is. A búzaborpa ára a búza árának 69 százaléka, Európában viszont ez a százalék átlagosan csak 40—42. A mesterséges takarmányok magas ára is csak a feldolgozó ipart gazdagítja. Ilyen körülmények közt az ország állatállománya állandóan sorvad. Főleg a kisparaszt dobja állatjait minden áron piacra. A tömeges élőállat-kinálatra viszont az árak zuhannak. 1932 októberében az ökör élősúlya kg.-ként 65 fillér, ma 45 fillér. A sertés ára is két év óta állandóan esik. A kövér sertés 22 százalékot, a sovány 35 százalékot esett.

Az élősértés exportja, — bármennyire szorgalmazzák — visszaesett, főleg zsirt exportál az ország. A sertés nagybani hizlalásával csak a nagybirtok foglalkozik; a szegényparasztság ösztövére disznai alig értékesíthetők. A baromfi és a tojás belföldi piacain is a tulkinálat erősen lenyomja az árakat. Itt is a nagybirtok intenzív baromfi-farmjai termelhetnek darabonkénti kis nyereség mellett. A szegényparasztság parlagi tyúkjai és apró tojásaik alig értékesíthetők. A tojás ára 1932 őszen 11, ma 8 fillér, de a tojáskartell 3—4 fillérért vásárolja össze. Az apró baromfi ára 1932—1934-ig P. 1.20-ról, 95 fillérré esett.

Az állatállomány minősége, főleg a törpegazdaságokban, szintén erősen leromlott. A tehénállomány 64 százaléka tuberkulotikus. A sertéspestis és orbánc pusztítása évről-évre nő. A baromfikolera egész falvak szárnyasállományát pusztítja el. Hiába fejlődik az állatorvosi tudomány és szerológia, a szérumkartell árait legfeljebb a nagybirtok tudja megfizetni. Az állati oltóanyagok gyártási monopóliuma két-három kartell kezében van, s ezek árai 50 százalékkal magasabbak, mint külföldön. Ezt megfizetni a kisgazdaságok nem tudják.

Ugyanez a helyzet a növénytermelés ágaiban is. Állami segédlettel alakult meg a burgonyakartell. 1934-ben a burgonya terméshozama az átlagosnál jóval magasabb, (23.4 millió mm., ami 38 százalékkal több, mint az utóbbi évek átlaga), az ebből folyó jövedelemtöbbletet részben a nagybirtok (minőségi termelés révén), de méginkább a kartell nyeli el. Papiron ugyanis a termelő P. 3.87-et kap a burgonya q-jáért, de csak papiron, mert ezt az árat csak a nagybirtok érheti el, ugyanis a kistermelő törpebirtokos, kinek égető szüksége van a pénzre, az esetek legnagyobb részében kész olcsóbban is elherdálni burgonyáját és inkább fiktív nyugtát állít ki a kartell bevásárló közegének. De még a P. 3.87-es termelői ár is, mire a városi fogyasztóhoz kerül P. 10—11-re emelkedik mm-ként. A mezőgazdálkodás minden termelvényével zuhanó termelői és még mindig aránytalanul magas fogyasztási árak állapíthatók meg. Haszonra termelni csak a nagybirtok tud, mert a kiviteli szindikátus csak kitűnő és versenyképes agrárcikkeket vásárol, ezt pedig a kezdetlegesen termelő kisparaszti üzem előállítani nem képes. A belföldi fogyasztás zsugorodása miatt megnövekedett kivitel csak a nagybirtok helyzetét teszi előnyössé.

(Még egy közlemény)

V I H A R A F O L Y Ó N

Irta: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

Felkelt a nap, az emberek is felkeltek. A széles uccán csak a disznópásztor ment és hóna alatt levő tülkét javítgatta. Házak előtt a fűzfák levelei súgva mozogtak a reggeli levegőmozgásban. Falu széle felé volt a ház, ahol az asszony felkelt. Felöltözött és az udvar hátulsó részében rózsét kapart össze, azzal begyűjtött. Addig a gyerekek aludtak.

Puha volt a levegő, pedig már a margaréták a földre hullottak, tegnap már megjelent az első köd a szürke tallók fölött. Cseresznyeérés után, aratás után már itt is az ősz. Ebben a langyos levegőben csak lustán motolláztak az asszony kezei, amint a rózsét szedte az udvaron.

Amíg a reggeli készült, megmosakodott. Haját kétfelé fésülte, tegnap-mosott kendőt tett fejére. Tiszta volt ruhája és teste is tisztaságtól illatozott. Két gyereke volt. Testén keményen hajlott a hús, arca fehér volt és fogai porcellánként villantak a reggeli napba. Fiatal-testű, erős-húsú szép asszony volt Erki Rozál.

A gyerekek is felkeltek, ügyetlenkedve, de kisöpörték a szobácskát, a csészéket elrakták az alacsony sublóton, a tüzet eloltották, azzal nekifogtak a játéknak.

— En elszaladok a határba, addig vigyázzatok.

— Mama, hozzon kislefolyót, — szóltak utána a gyerekek, de az asszony már ment is. Kendőbe kötötte a reggelit, mégegyszer végigajta magát a kezét és kiment az uccára.

A folyóhoz indult, tehát végig kellett mennie az uccán. Végig kellett mennie a falu életén, mert az ucca a falu élete. Valahonnét előjönnek ezek a görbe utak és valahová a határba, a messzeségbe, másik falu másik uccájánál folytatódnak. Az uccán zajlik le a falú történelme. Tegnap forradalmi dalt énekeltek rajta a felvonulók. Ma koporsót visznek rajta a parasztok. Ezek az apró házak, ezekkel a vaksi szemekkel, az ablakokkal pedig csak bámulják ezt az erjedést az uccán, csak vigyázzák a rajta járó emberek életét. Vásárkor fűszál-hulladékok, eldobott zsiroszati papírok hanyolódnak rajta, meg lóganéj terül szét, máskor búzavirággal hintik be, mert valamilyen körmenet megy rajta végig.

Rozál egy nézéssel szembenézett ezzel a száz szemmel és csak ment a folyó felé. Kezében volt a reggeli. Tiszta vászonkendőben volt az étel és Rozál nem mozgatta kezét, hogy az étel ki ne locsogjon. Ez az ucca a folyóba zuhan. Homokos partok között folyt a víz. Már összegyűlt tetején a zöld nyálka és a halak zsirossága is szinessé tette a folyót. A tulsó parton hatalmas gödrök ásítottak: itt szaggatta a víz a partot, de most már ez is elmúlt, mert vége a nyárnak. A szakadásokon zöld hajtott, fűzfa bújt. Messze öreg fűzfák rogyantak a vízbe, amely fáradt volt, mély színeket vett föl és az innenső partokon levő malmokat csak lomhán mozgatta.

Még a halak is tudták, hogy vége a nyárnak: a csukák csak helyben álltak és álmosan mozgatták úszóikat, a sügerek piszkos színükkel valahol a parti bozót között álldogáltak. Mindjárt az ucca végében volt két vízimalom. Fa-testük hullámosan emelkedett, néha a feszítő-láncok álmosan összecserdültek. Tetejükről egy-egy zsindegy a vízbenullott. A hatalmas kerek forgóinál a kenőcs száraz lekvárként feketedett. Gyomszálak, faágak csavarodtak a kerékre. A bejáró-deszkát behúzták, ilyenkor nem lehetett bemenni a malomba. Ilyenkor a vízimolnár az úr. Ott ring a vízen, mélységes csend közepén, halak fölött, kék ég alatt, himbálódzó májfák között. A víz csak csavarja a kereket, a hengerek csak törnek, porlasztják a hatesztendős bordósínű búzát.

Rozál odaért a malomhoz, kiáltott és erre a kis faablak kinyílt.

— Ki az? — kérdezte a molnárlegény.

— En vagyok, — mondta Rozál, — vedd elő a deszkát, hogy bemehessek.

Felkelt a legény és álmosan rakosgatott maga körül, majd a deszkát kereste elő. A malom teste lassan himbálódzott lépései alatt. Oda ment a garathoz, de még volt benne. Még tegnap feltöltött, azóta csak keveset örölt a malom. Lassan öröl az ilyen malom, de amit megöröl, az aztán megállja a helyét.

A zsákrakások mögött volt a deszka. A földön még ott voltak a tegnap este szétszórt gyufaszálak, köpködések.

Tegnap délután gabonát hoztak a faluból és estig ott beszélgettek az emberek. Hegyi János ugratta a fiatal molnárlegényt, hogy ez ilyen, meg olyan malom. Ez csak olyan tragacsoló malom.

— Ez csak olyan malom, hogy egy szem kevés, kettő sok, — évelődött Hegyi.

— Ez nem akármilyen malom, — mondta a molnárlegény. — Olyan

lisztet csinállok, hogy annak hire messze jár. Akarja látni?

— No, hagylám.

— Nézze...

Azzal előhúzza az írást a malom szelemengerendája mellől. Idegen országból jött: valami miniszter kért benne lisztet. Forgatták, nézegettek a levelet. Idegen. Pecsét volt rajta. Uri ember aláírása volt rajta.

— Hát igaz, jó malom ez.

A legény szó nélkül a gerenda mellé dugta a levelet.

Nagynehezen elővette a deszkát és a partra vetette. Először ő ment rajta végig és lábával meg-meglépte, hogy a deszka a vízbe ne essen a bejövő alatt.

— Ilyen korán? Mit hoztál?

— Jóreggelt. Eljöttem. Hoztam enni.

Most az asszony ment elől. Utána a legény. A deszkán egyet-kettőt sikoltozott az asszony, hogy beleesik, de aztán beért a malomba. A legény behúzza a deszkát. Rozál kirakta a reggelit. A garatdeszkára tette a vászonkendőt, erre a kenyeret, szalonnát, kávé.

— Egyél.

— Még nem mosakodtam. Rögtön, csak megmosom az arcomat.

Kiment a malom szélére és a felső végéről a vízbe vetette magát. Ez volt a reggeli mosakodás. Az asszony csak nézte ezt az izmos testet, ezeket a duzzadt izmokat, amelyek ott kavarták, habosították a vizet.

— Gyere már! Vigyázz, ott örvény van!

De a legény, akit Kuruc Péternek hívtak, csak csavarta a vizet, hal-módon úszott. A még alvó halak lustán továbbmozdultak teste mellől s a mélyszínű hullámok fáradtan továbbfolytak.

Először tiszta zsákkal, utána tiszta vászontörülközővel megtörülte testét, haját tükröcserépben megfésülte és leült. Rozál csak nézte Pétert. Miért is jött ide? Neki ura van, aki most katona. Ő meg itt van ennél a fiatal molnárlegénynél. Mit mondanak majd a faluban? De mit mond majd az ura és mit mond ő az urának, ha hazajön? No mit?

— De jó érett ez a szalonna, — mondta Péter és az asszonyra nézett.

— Az. Már régi és jól kiszáradt, megérett. Leválik a bőrről.

— Derék asszony vagy Rozál, de mivel szolgáljam meg? Őszre már nem tudom mi lesz velem. Őszre már mehetek, mert gazdám elküld.

— Majd megszolgálod, derék legény vagy.

A malom csak lengett alattuk. A folyó partján a májfák között pó-lincok szóltak és egy-egy guvat is elsuhant a kora reggeli levegőben. Az emberek már jöttek a malomhoz. A falu keményebb uccáin kattogtak a kocsik, de a folyó hullámterében már elcsendesedtek, mert ott a küllők homokba süllyedtek. Már lóhorkanások és emberbeszéd hallatszottak a malomba, amikor Péter még csak szerelmeskedett az asszonnal. Ette, marta ezt a fiatal húst, ezt a tiszta testet.

— Jaj, ne szoríts olyan vadul! — hallatszott az asszony hangja, amely kiszökött a kis ablakon és az emberek is meghallották.

Péter megtörülte a száját, az asszony lesimitotta szoknyáját. Amíg a legény a malomajtót nyitotta ki, addig az asszony hátára vette a negyedsák korpát, azzal ment el a malomból. Az emberek látták, hogy mi történt, de nem szóltak.

— Péter, fogd meg a hóna alját, hogy le ne essen a deszkáról, — mondták az emberek amint az asszony a deszkán végigment. De Péter csak mosolygott és nem ment oda.

— Tiszta annak a feje, nem szédül az le, — mondta és amint az asszony visszafordult, Péter csak nézte a napban megcsillanó porcellán fogait.

— No gyerünk, szól az emberekhez. Mi lesz? Örlés, vagy csak srót? Markába köpött, szemébe húzta vászonsapkáját és felvette az első zsákot.

Oldalán megroppantak az izmok, de csak vitte a zsákokat.

— Fene legénye, de marha erős, — mondták az emberek.

— Hja, fiatal, ruganyos, mint a drót. Mit ettél Péter?

— Kávét, meg szalonnát.

— Rozál adta?

— Fenét, volt nekem.

— Ja persze.

Még mélyebbre húzta a sapkáját, hordta a zsákokat. Mikor készen volt vele, bent lemérte, elintézte a vámot, azzal mindegyikkel kezefogott és behúzta a deszkát. A malom csendben tovább kotyogott, örölte a szegényparasztok gabonáját.

Egymás után hullottak a napok, a nyár egyre jobban foszladozott. Csergő szél motoszkált a parti fák között és a malommal szemben lévő májfa madárfészkét ide-oda ingatta a szél, mintha óra ketyegett volna a szabadban.

Kuruc Péter megörölte a szegényparasztok gabonáját, a malom keze közé bedugta a hatalmas akasztó-dorongot és megállt a malom. A láncokat megnézegette, hogy jók-e? A parti karókat még mélyebbre verte a szilfa sulyokkal: nem tudni mikor jön egy magas áradás és könnyen kimoshatja a malomfeszítő karókat. A sarokból elővett egy kannát, abban régi olaj volt, ebből megtöltötte a viharlámpát és a malom két végére két lámpát akasztott ki: erre járnak a tutajok, kirándulók, neki ne menjenek a malomnak.

Ezután a zsákokat összehajtogatta, a faablakokat becsukogatta és várta a gazdát. Délután ki is jött. Kövér ember volt a malmos. Gazdag volt. Földjei, malmai voltak. Most mindegyikhez kiment és elintézte a dolgot: itt felmondott, ott a vámot hordatta el, amott javíttatta a malmot.

— No? Minden készen van? — kérdezte tőle a malmos.

— Minden. Itt a rész, itt van a kész liszt a sarokban. A malom rendben van.

— Hát... mit is akartam mondani... nincs semmi újság?

— Nincs. Jó lenne, ha még hoznának jóságot. Mert nekem is addig van kenyérem. Jön az ős, itt a tél és kenyér nélkül, tüzelő nélkül hideg az élet.

— Hát pedig tovább nem tarthatlak. Itt fogsz állni a malomban? Mit fogsz csinálni? Rakj össze mindent és csukd be a malmot, a kulcsot hozd be hozzám. Kiadom béredet és keress munkát. Talán majd tavaszra...

Kuruc Péter csak nézte gazdáját és érezte, hogy hogyan csavarul benne valami: szíve, lélegzése felörvénylett benne.

— Gazduram, ne küldjön el. Kenyér nélkül maradok. Tavaszig korpát, meg srótot csinállok, lesz itt dolgom.

— Nem, nem csak csukja be a malmot és keressen munkát.

Kuruc Péter nem engedett. Ha ő innét elmegy, akkor kezéből kiesik a kenyér. Szíve csak dobolt benne. Meg kell tartania ezt a malmot, mert itt az ő élete. Apja, anyja van, otthon még nyolc gyerek. Menjen haza? Hiszen ő küld lisztet haza a malomból. A jómódú emberek lisztjéből ellopja a kenyérnek valót. Este aztán jön apja, követ hajít a malom faablakára, erre ő kinyitja az ablakot, kiteszi a deszkát és a vállán kiviszi a félzsák, negyedzsák lisztet. Ebből eszik kenyeret a nyolc gyerek. Csak a galambok ehetik a szemet a malom peremén, meg a fecskék, énekes madarak, esetleg a pólcok, más madár nem mehet a malomhoz: Péter

leparittyázza őket, mert minden szemet félretesz és összekapargat, mert nyolc gyerek sokat eszik.

Elment a gazda. Lépései alatt sarlósan hajlongott a partra vezető deszka. Péter céltalanul járkált a malomban. Állt a malom, csendesség volt benne, csak kint a malom oldalánál locsogtak a lusta hullámok.

Utoljára megfürdött a folyóban, megfésülte haját, azzal öltözködni kezdett, mert bemegy a faluba. Itthagya ezt a malmot, itthagya ezt a nagyrakás lisztet a sarokban. Ki tudja, hogy hogyan lesz a télen? De nemcsak ő, hanem a nyolc gyerek is bajban lesz.

Kétszer is ráfordította a kulesot, azzal a partra ment. A deszkát visszadobta a malomra, de nem volt elég erős a dobás, a deszka lefüttyent a vízbe. Vízibogarak másztak rá, kék legyek szárítgatták magukat rajta. Kuruc Péter molnárlegény otthagya a malmot, mert felmondtak neki és most munkát kell keresnie, mert másképpen télen éhenhal.

— És most mi lesz? Se Rozál, se kenyér! Se élet, se szerelem!

Háta mögött egy-egy csuka megloccsantotta a vizet, messze a fák között vadgalamb bűgött. Valahol a másik községben vonat zakatolt és a robogásból itt a folyónál már csak elnyaklott mormogás lett.

Péter magában visszaszólt a madaraknak:

— Visszajövök. Nem is sokára itt leszek.

De a madarak csak bűgtak mögötte, a víz csak lustán loccsantotta magát. Elindult a falu felé. Az ilyen molnárlegénynek nem sok a batyuja. Péternek is csak egy kiskeszkenőben volt egész vagyona, felszerelése, ami egy élet elkezdéséhez kell: ing, zsebkendő, kabát, meg egy két darab, nos meg is van. Amint felment a homokos partra, ott várta őt az ucca. Az ezer szem, a vigyázó falusi élet. És végig kellett lépni a falu történelmén. Szembehúzott sapkával csak ment. És ha azt fogják mondani, hogyhát korhely voltam, meg loptam, hát a szemük közé köpök, mert rendesen végeztem dolgomat, csakhát a gazda elküldött. Tavaszra felfogadna, de most elküld. Azt is megspórolja: azzal is több pénze lesz. Az én kenyértelenségemen gazdagszik!

Mindjárt az ucca elején találkozott a rongyász kocsijával. Az asszonyok nyalábbal hordták a rongydarabokat kocsijához, ő pedig az ülésből szedte elő a korpatányérokot, pléhgyűrűket. Már tetejével volt a kocsi, de csak hordták a rongyot, a csontot. Még a ló kötőfékje is rongyból volt, hámja is azzal volt kibéllelve. Mikor már nem bírták felrakni a kocsira a rongyot, akkor az ucca közepére döntögették. Csészekért, gyűrűkért veszekedtek a falusi vénasszonyok.

— No, hát a ráadás? Ó, hát ezért nem adom.

— Ne nyelveljenek! Ilven bűdös rongyokért nem elég ilyen fényes gyűrű? Csupa kosz ez a rongy! Csupa foszlott ganaj ez is, minek ez a gyárnak, mi?

— No csak rakja fel. Azt adunk, amink van. Bársonyt csak nem adhatunk.

Péter csak nézte ezt a porfelhős, piszkos rakodást és csak nem mozdult a kocsi mellől. Mikor valamelyik asszony nem bírta feldobni rongycsomóját a kocsira, akkor Péter fogta és felhajította.

— Jaj, hát te vagy Péter, köszönöm. Hát te itt vagy? Hová?

— Sehová. Munkát kell keresnem. Most jövök a malomból. Gazdám elküldött.

Mikor egy darabig nem hoztak rongyot, Péter odament a rongyászhoz.

— Jóreggelt. Kuruc Péter a nevem. Nem tudja, hol lehetne munkát kapni a városban? Molnárlegény vagyok, de mindenhez értek. Szeretek dolgozni.

A rongyász félszemmel ránézett és csak verdeste csizmaszárát a somfa ustornyéllal.

— Es aztán mér küldtek el? Mert te is naplopó voltál, nem? Vagy kominista vagy. Az?

— Tavaszra felfogad gazdám, de télre kell a munka, mert addig is kell kenyér.

— Hát majd gyűjön be hozzám a városba. Ott lakom a nagykocsmá mellett. Tudja?

— A Grosz mellett?

— Ott. Hátul van a házam. Csak menjen végig az udvaron. Majd megmondják.

Péter elköszönt tőle és kezefogott a rongyással. Az furcsán odaadta kezét. De a molnárlegény őszintén és erősen megszorította kezét, amelyikkel éppen előbb koszos és büdös rongyokat rakott kocsijára.

Még azon este sokáig járkált Péter a faluban. Minden legényismerősénél volt és elmondta sorsát. Nincs munkája. Télen akár fel is fordulhat.

— Mink is csak úgy állunk, mondták neki társai, akik szegény zselérek, napszámosok, meg munkások voltak. Velünk ki törődik, hogy a télen legyen ennivalónk?

Az egyik görbe ucca mélyén volt Gergő napszámos háza. Ide ment Péter.

Éppen a vacsoránál ültek. A lámpát csak most gyújtották meg, mert még himbálódzott. Alatta a család. Barnaszínű csikmáklevest ettek. Gergő szidta a gyerekeket:

— Egyetek már, ne kurjogassatok. Ne cseregj azzal a kanállal. Fújd meg a levet.

Egymás után röpködtek a szavak. Éppen bajúszáról törülte a levest, amikor valaki kopogott.

— Szabad.

— Jóestét.

— Hajjaj, jóestét, Péter. Hát a malom, az összetörhet? Nincs víz, vagy nincs gabona?

— Nincs munka Gergő báty, ez a baj.

Elejétől végig elmondott mindent Péter. Gergő csak hallgatta. Az asszony már a gyerekeket szedte elő és egymásután rakta őket az ágyba. Egyik kezében még ott volt a kanál, ott dőlt el a földön, harmadik már horkolt is. Péter még mindig mondta keserves életét.

— Hát az teheti, mert az azt sem tudja, hogy mennyi a pénze, — mondta Gergő.

— Hát nem is tudja, — vágta rá csendesesen, de keserűen Kuruc.

De valamit mondok. Körülnézett Péter, hogy nem hallják-e?

— No, no, csak ki vele!

— Estére legyen ott maga is, jó?

— Hol?

— Hát a malomnál. Majd jönnek még emberek. Csak dobjanak kövecset a faablakra, aztán majd megtudja a többit. Zsákokat ne hozzon. Vagy hozhat ha akar.

Gergő mélyen belenézett a legény szemébe. Haját, szemét, arcát, széles mellét, két hatalmas öklét nézte. Magábamordult és akart valamit mondani, de nem szólt.

— Jó lesz?

— Hát... izé... asztán?... Hát mi lesz?

— Liszt lesz!!! Liszt, amennyi kell!!! Lezártam a malmot, a kulcsot beadtam, de én tudom a járást. Ma este kiosztom a lisztet a szegé-

nyeknek, mert van még elég a többi malomban. Ki én! Nem félek én az istentől sem!

Eljön? No, hát ne hallgasson, eljön, vagy itthon marad? Tudjam, hogy ki a szegény ember, hogy tudjam, hogy ki az áruló!

— Miíí? — Gergő felkelt és tigris testtel a legény felé nyújtózott.

— Tudom, hogy maga szegény és nem áruló, de vannak.

— Azért mondom...

Falu közepén volt a nagy kocsmá, előtte már égett a lámpa. Valahonnét a messzeségből már hideg levegő rohant az uccákon. A zsíros papírokat felkapta és a házak fölött kavarta. Az estében felsugtak az agacsok. A faluszéli emberek lassan szállingózni kezdtek a folyó felé. Mikor a partra értek, a kabátot összegombolták, mert északról hideg szél kergette a hullámokat. A felső kanyarulatnál gyenge mécsfény mozgott.

— Tutaj... — súgta Péter a vele levő embereknek. — Tutaj, hadd menjen. Azok is szegény emberek. Majd azok is kapnak, ha addig nem mennek tovább...

Nyugatról vad szél kavargott. A parti fák közé sötét vasfüggőnyt húzott az este. Mögötte és előtte magát freccsentette széjjel a vad vihar. Alázatosan hajlongtak a fák, a partok szája felszakadt és szüntelenül locsogott. Péter ott ült a folyó partján. Ismerte ezt a helyet. Éjjel is úgy járt itt, mintha nappal lett volna. A víz még meleg volt, csak a szél fújt.

Saruit lehajította, ingét levetette, azzal hang nélkül a vízbe kúszott és összeszorított fogakkal úszott a malom felé, mert itt fenéig kavargó az örvény és ember legyen, meg acélizmú, vasszívú úszó legyen, aki ebből a halálos forgásból kikerül. De Péter a víz alatt ferdén ment neki a kavargásnak és kijutott belőle. Most már csobbanás nélkül, sebessen úszott a malom felé. Egyenesen a nagy kerékhez, mert az most áll és így fogja a vizet. Felkapaszkodott a küllőre, onnét a malom peremére. Már tudta, hogy hol kell bemenni. Nem gyújtott világosságot, úgyis úgy járt itt bent, mintha nappal lett volna és most hordaná be az emberek búzáját a sarokba. Odament a sarokba.

— Jól van. Még itt van. Nem hordták el.

Egészen a szelemengerendáig voltak a liszteszsákok. Egy darabig várt, de eztán az ágak recsegésében is meghallotta, hogy valaki kavicsot hajít a faablakra.

— No most!

— No most!

Mezítláb előkereste a deszkát, kitette a partra.

Rövidet, de éleset fütyült.

Erre előjöttek az emberek. És Péter nem szólt hozzájuk, azok sem szóltak, csak vártak a malom bejárájánál. Péter nemsokára jött. Kihozta az első zsák lisztet. Tízen is feléjementek, de Péter erős kezével eltolta őket és csak a legközelebbit tartotta ott.

— Lassan, — sugta — mindenkinek jut...

Buffant a liszt, amint átöntötték a zsákokból a zsákba. Utána jött a másik, a harmadik, a tizedik zsák liszt. Az emberek egymás után mentek a falu felé. Péter oldalába belevágott a szúrás, mert ilyen gyorsan még sohasem hordta a 85 kilós zsákokat.

A sötétben is észrevette, hogy apja is ott van.

— Csak gyűjjön... vigyen, amennyit bír...

Az ember csak megbólintotta fejét a sötétben, de nem szólt semmit.

Péter gyufát gyújtott, a másik sarokban is kereste a lisztet, de nem volt. Mikor már üres volt a malom, a deszkát a vízbe vágta és kiúszott a partra. Még nem is ért a faluba, mikor háta mögött éles pólincvijogás hívta vissza.

— Mi baj lehet? — Ismerte Péter az állatokat, tudta, hogy így csak veszélyben szól a madár.

Visszafordult. A víz világosban rebegett, mert fölötte megcsavarult az első láng. Égett a malom!

— A gyufa! — vágott Péter szívébe. — De csak állt és nem ment vissza.

Égett a malom. A szél örömmel döngette ide-oda a lángot. A faluba nem is látszott be ez a tűz, mert a folyó partja magas volt. Messze tutajosok integettek csáklyáikkal, amint rájukvetődött a láng, de aztán a szél a vízre hajlíttotta és égett, ropogott a malom, benne az üres zsákok, benne a fagarat, galambok maradék szeme, öreg kerék küllőivel csak égett. A fekete kenőcs olvadt kulimászként csurgott a folyóba. A halak reszketve menekültek ettől az éjjeli malomtűztől. Utoljára felcsapott a láng és azután összeroskadt: a malom széjjelmállottan beleroskadt a vízbe. Pernyés lett a víz, sistergett az izgó, csak a feszítőláncok cseregetek és tehetetlenül hullottak a vízbe. Kuruc Péter pedig addig ott ült a parton, amíg csak az utolsó csillogó izgó is el nem tűnt a vízben.

— Megégett. Ki fogja tudni?...

Bement az uccába. Már mindenki aludt. A bakter jött és Péter esendesen köszönt neki. Az csak bundájából nézett rá.

— Honnét, honnét?

— Lányoknál voltam... Kell az embernek... Jó egy kis ölelés...

— Hm, de jó ám... No, jóccakát.

— Agyonisten.

Péter már éppen befordult a vereckén, amikor a bakter kurjántott.

Éjfél után óra kettő...

dicsértessék a teremtő...

Azzal továbbkopogott eszímáival. Az udvarokban a borjúk zörgették gubáikat, meg a tyúkok rázkodtak meg néha álmukban. Ez mutatta, hogy itt a hajnal.

ARON COTRUȘ: VERSEK A HORIA-CIKLUSBÓL

Fordította: KIBÉDI SÁNDOR

*Hatalmasan törsz át a távolon,
Túl halálon és kínzatásokon,
Évszázadok pora, sara felett,
Álnok hívek ellen téve hitet...
Én, ki szintén a népedből jöttem,
Hogy lángszavak sorát oldozzam,
Kötözsem,
Mint vitéz vajdának, Néked ajánlom
E könyvem...*

A LANG-DARÓC

*Válladra láng-darócot vetettek
A roppant hegyek —
Hogy ezerszer annyit szenvedj, mint a többiek
S hogy sohse számold, mennyi a sebed...*

FÖLDBEN, KÖBEN..

Földben, kőben és levegőben
Él harcra lelke, növekvőben...
Tűzes emléket léptének
Őrzik itt a mők ősvények...
Magasra vésve, a hegy mellire,
Cimer piroslik: a szíve,
Erdély királyi cimere,
Egyedüli,
Egy,
Mindörökre...

A FÖLD EGY FÉRGE ELADOTT...

A föld egy férgre eladott
Tál lencséért, gyalázat-áron,
S a felkelés — már tulcsapva a gáton —
Megszakadt...
A tested porrá omolhatott,
De merész eszméd nekünk megmaradt,
Éber erővel, vadul belénk tapadt,
Hogy zászlai alatt menjünk előre bátron...

TÁLALKOZÁS

A történelem
Mélyútján és szálló kaptatóján
Ott mennek a multak zürzavarán
Dózsa és Horia együttesen...

Ők ketten
Találkoztak gondolatban és tettben
A szakadék felett, mely köztünk s Árpád népe közt van:
Évszázadok óta ásva szakadatlan...

AZ ÁLOM ELHOZTA NEKEM

Az álom elhozta őt nekem:
Szent kísértetem...
A rúzó kerékről szikla élesen
Metsző pillantását érezem.
Ide dobta egyenest nekem:
Parancsát, kérlelhetetlen;
Parancs, amelyet téveteg
Viharzón szerteszét vetek,
Széjjel szórom, mint pogány,
Testvértől testvérig, ahány,
Az uccákon és könyvön végig,
Egész a halálig...

A NEVED

A neved: óriás kavik,
Mely egykor grófi kastélyokra szállt
S várkapun, tornyon kiáltott halált.

*A neved: boldog madár,
Mely száll a sziklás móc tájék felett
És rá vöröslő vértet tereget...*

A GRÓFOK AZT HITTEK, ÖSSZETÖRTEK...

*A grófok azt hitték, összetörtek,
S rabjává tettek örök sírgödörnek,
De te, mint Erdély oly' hatalmason,
A vész lován ügetve, sírod fölött
Dacosb erővel járod a dult rögöt...
Járod száz alakban,
Járod ezer alakban
Szakadatlan.
Lelked jobbágyok lelkén szárnyal:
Harcukban élettel, halállal...*

MELY BITÓFAK, MELY TÜZES TRÓNUSOK?...

*Mely bitófák, mely tüzes trónusok
Inthetnek már felénk: megálljatok?!...*

*Ha te akartál, mertél oly' sokat,
Mely' szó lehet, mi torkunkon akad?!...*

*Merészség, — égő, metsző lángunk,
Ihol az életünk, mítsem ér, eljártsszuk! —*

*Szakadék tört útját a ködön át látom,
Megnő tőle győző s pusztító vágyásom...*

A FÖLDOSZTÁS ÉS A PARASZTSÁG HELYZETE SZLOVENSZKÓN

Irta: JÓCSIK LAJOS (Érsekújvár)

Az átmeneti rétegekhez azokat a tömegeket számítjuk, melyek régi társadalmi formák maradványai, s amelyek a polgári társadalom fejlődésében úgy változtatják helyzetüket, hogy vagy a társadalom legalsóbb rétegeibe töredeznek le vagy pedig a középosztályon keresztül a polgárságba emelkednek fel. Ezekhez a rétegekhez számítjuk a kisiparos és kiskereskedő rétegeket, de elsősorban a parasztságot. Az átmeneti rétegekből születik újjá állandóan egy másik társadalmi réteg, a középosztály, az értelmiség, innen kerül ki a legtöbb hivatalnok, tanító, tanár, pap, katona stb., a középosztály utánpótlására. Az értelmiség feladata a polgári társadalmi termelés szervezeteinek a megteremtése, övé a cement szerepe a társadalom felépítésében. Ám a tőkés termelés imperialista fokán, azzal az általános jelenséggel találkozunk, hogy az átmeneti rétegek csaknem kizárólag a társadalom legalsóbb rétegei felé züllyenek alá, melyből komoly veszély keletkezik a társadalmi rend szilárdságára, mert a társadalmat szervező keretek ennek következtében utánpótlásukat veszítik el. A társadalmi fejlődés mai szakaszában az egyes nemzeti polgárságokat két oldalról fenyegeti veszély, ezért két szempontból válik fontossá a társadalom szervezetét biztosító középosztály szerepe és ennek az átmeneti rétegek által való folytonos regenerálása. Amíg a szabad-

verseny történeti szakaszán csak a munkások ellen kellett megvédeni a polgári társadalmi szervezetet vagy az államot, addig most ehhez egy újabb feladat járul: az egyes konkurrens nemzeti polgárságokkal szemben is védelmezni az ország monopóliumainak kihasználási területét, ennek integritását. Elsőrendű érdeké válik az egyes nemzeti kapitalizmusoknak, a csak felfelé fejlődő átmeneti parasztréteggel s középosztállyal való körülvétele. A csehszlovák kormányzat által végrehajtott földreform elsősorban azt a szerepet játszotta, hogy a cseh polgárság támadó és védekező képességét növelje az előbbi keretszükségletek szempontjából abban a fűtött helyzetben, melyet az imperialista ellentétek és osztályellentétek teremtettek a világháború után. Mit akart elérni tehát a földosztással a cseh polgárság? Elsősorban: a világháborút követő forradalmi időkben szokatlanul nyugtalankodó parasztság semlegesítését. Ez az első törekvés a parasztság előbb érintett, a középrétegeket utánpótló társadalmi szerepéből kifolyólag nyert nagy fontosságot s a semlegesítésén, a szokatlanul fellépő munkásságtól való elszigetelésen túlmenő pozitív célja az volt, hogy a parasztság visszahelyeződjék megbomlott társadalmi helyzetébe, hogy így Csehszlovákia államfentartó bázisa legyen. De egyéb célok szolgálatába is beállította a földosztást az új állam polgári uralkodó rétege. És pedig: a földosztással likvidálni akarta azt a feudális arisztokráciát, amely olyan politikai és katonai befolyással rendelkezett Ausztriában, hogy vele a cseh polgárság forradalmiságának elhagyásával megegyezést kénytelenül kötni. Ugyanekkor azonban a cseh polgárság imperialista törekvéseinek szolgálatába is állítja a földreformot, így állanak elő a földosztás nemzetiségellenes vonatkozásai. E törekvés során a cseh polgárság politikai hatalmától fosztotta meg a vele szemben álló nemzetiségi, főleg pedig a német és magyar nagybirtokos osztályt. A nemzetiségi területeken a földrészesülésből lehetőleg teljesen kirekesztette a nemzetiségek parasztságát, földmunkásságát, kolóniákat, grancsár telepeket létesített, amelyeket a nemzetiségek, főleg pedig a magyar kisebbség ellen faji, katonai, gazdasági és kulturális támpontokká fejlesztett ki.

Szlovenszékön az eperjesi, zólyomi és pozsonyi földhivatalok (e három hivatal hajtotta végre Szlovenszékön a földosztást) kimutatásai szerint lefoglaltak összesen 1,395.731.71 hektárt. Ebből a lefoglalt földből 1931-ig új birtokosok kezébe átment: 175.013 kis- és törpebirtokos kapott 244.724.10 ha-t. 455 maradékbirtokos 476 birtokára kiosztottak 55.191.24 ha-t. Nagyobb területeket (erdőket, legelőket stb.) 794 esetben adott a három földhivatal. 87.239.90 ha terjedelemben 79.950.30 ha-t államosítottak.

A kolonizációt (szláv telepek létesítését magyar vidéken) a következő méretekben hajtották végre 1931-ig. Létesítettek összesen 1.361 kolonista birtokot, amelyeknek 25.498.18 ha-t osztottak ki. Jogilag magán, de a cseh államideológia szempontjából a cseh polgársághoz tartozó egyesületek és pénzintézetek szintén kolonizáltak. Az efajta településeket a „magán kolonizáció“ terminológiájával látják el. A magánkolonizáció a következő arányokat éri el 1931-ig. Létesítettek 617 telepes birtokot 9.349.61 hektár földön. A hivatalos és magán telepítési akció 1931-ben fölmérhető eredménye Szlovenszékön 1.978 telepes parasztbirtok 34.847.79 ha területtel. A statisztikai hivatal a földhivatallal szemben 2.054 telepes birtokot mutat ki 1930-ban, tehát 76-al többet, mint egy évvel később a földhivatal. Ez a csökkenés annak a jelenségnek lehet statisztikai igazolása, mely a telepések rohamos tönkremenését jelzi a mezőgazdasági válság következtében. E jelenség végső hatásai úgy jelentkeznek, hogy a telepések elhagyják földjeiket s kevésbé kockázatos

elhelyezkedési módot keresnek az agyontámogatott telepek helyett.

Milyen az egyes birtokkategóriák átlagos részesedése a földosztásban? Az erre a kérdésre vonatkozó adatokat a három földhivatal területén külön-külön mutatjuk ki, amikor a földhivatal hatáskörébe tartozó kerületeket a város nevével tüntetjük fel.

Egy kisbirtokra esik: Zólyomban 1.55, Pozsonyban 1.33, Eperjesen 1.41 ha.

Egy építőre esik: Zólyomban 0.18, Pozsonyban 0.20, Eperjesen 0.29 ha.

Egy maradékbirtokra jut: Zólyomban 107.94, Pozsonyban 114.48, Eperjesen 139.90 ha.

Egy kolonista birtokra jut: Zólyomban 13.60, Pozsonyban 17.59, Eperjesen 16.12 ha.

E három kerület közül a pozsonyi az, melynek lakossága többségben magyar, a zólyomi és eperjesi kerületekkel szemben, ahol a lakosság túlnyomó része szlovák nemzetiségű. S ha ezt a tényt figyelembe véve vizsgáljuk meg a közölt adatokat, úgy kiderül, hogy a létesített kisbirtokok a magyar vidéken a legkisebbek, tehát a magyar nemzetiségű parasztság és földmunkásság részesedése a leggyengébb. A legnagyobb telepek viszont ugyancsak magyar vidékre esnek, mert itt van a legkeményebb tennivaló az említett célok irányában. A telepek mindegyike nemzetiségi területekre ékelődik. Közülük színmagyar területen 73 található, amelyek mindegyike eléri egy-egy falu terjedelmét. A 73 telepen 1.990 család él 60.506 katasztrális hold területen. Átlag minden család 30 kat. holddal rendelkezik. Terjedelemre a legnagyobbak a Csallóközben találhatóak. A Nemesócsa mellett fekvő „Hodzovo“ nevű telepen pl. 71 család él.

A földosztás tendenciáit erősen világítjuk meg akkor, ha néhány, a történelmi országokra vonatkozó adatot állítunk a szlovénzkói adatok mellé. Az első pillanatban meglepő a statisztikai hivatalnak az az adaléka, mely szerint Csehországban 182, Szlovénzkón pedig 179 kolonista telepet létesítettek a földreform révén. E kimutatás szerint, ha a telepítést a telepések száma szerint nézzük, akkor az nagyobb Csehországban, mint Szlovénzkón. S ha e mellé még figyelembe vesszük, hogy a csehországi németek által lakott vidéken a kolonizáció igen elenyésző, akkor ebből az következik, hogy a kolonizációnak a valóságban nincs is nemzetiségellenes célzata. Viszont, ha megvizsgáljuk, hogy hány parasztbirtokot foglal magában a csehországi 182 és a szlovénzkói 179 kolónia, akkor arra a meglepő eredményre jutunk, hogy Csehországban 390-et, Szlovénzkón azonban 2054-et! (1930-as adatok). Így Csehországban egy telepre átlag 2 parasztbirtok esik, Szlovénzkón ellenben 11, de előfordult — amint láttuk — amikor több, mint 70.

A földosztás igazi céljainak a megkerülése és elkendőzése mutatkozik meg a földhivatal egyik vezetőjének, *Zosenilek* mérnöknek a nyilatkozatában, mely a földosztást azzal indokolja, hogy a kisüzemi mezőgazdasági termelés gazdaságilag jobb, előnyösebb és többet termel, mint a nagyüzemi, tehát törvényhozási úton kell megteremteni, ha a gazdasági fejlődés útján nem jött létre. Ugyanezek az alapokon nyugszik *Hodza* agrárdemokratikus koncepciója is. Az e fajta felfogásoknak a tények, a kisbirtok háborúutáni fejlődésének jelzőszámai mondanak kérelmelhetetlenül ellent. Ha európai viszonylatban (Oroszország nélkül) vizsgáljuk meg a háborúutáni földreformok által létesített kisüzemi mezőgazdasági termelést a nagyüzemi termeléssel szemben, azt látjuk, hogy a kisüzemi mezőgazdasági termelés mindenütt aránylag nagyobb tőkét igényel, mint a nagyüzem. Viszont az átlagos tisztahozam a kisbirtoknál mindig ki-

sebb, mint a nagybirtoknál, s ez még az állattenyésztés esetében is fennáll, jóllehet az állattenyésztésben a kisbirtok szerkezeti előnyökkel bír a nagybirtokkal szemben. Általános jelenség az is, hogy a mezőgazdasági termelés költségei nagyobb emelkedést mutatnak, mint a termékek piaci árai s a termékek vásárlóereje a termelők létfenntartásához szükséges árúkkal s az ipari cikkekkel szemben általánosan csökken. A kisüzemi mezőgazdasági termelők esetében ez annyit jelent, hogy minél több árút visz a piacra a kistermelő, annál kevésbé tudja fedezni igényeit, üzem-bentartani kisbirtokát s ezt csak kölcsöntőke igénybevételével érheti el. Ezek szerint a kisüzem tényleg nagyobb tőkét igényel, mint a nagy, s az előző megállapításokat figyelembe véve Vozenilek mérnök említett nyilatkozatának az az értelme, hogy a kisbirtok nem tulajdonosai, de a banktőke számára előnyös, miután nagyobb kihelyezésekre nyílik alkalma. S mindez akkor is érvényesül, amikor normális konjunktúrájú a mezőgazdasági termelés, viszont fokozott mértékben lép fel a banktőke igénybevétele a földosztás elején, amikor a törpeparcellák, maradékirtokok és kolóniák létesítése, végső fokon a nagyüzemi termelés kisüzemi termeléssel való helyettesítése óriási lehetőségeket nyit a fináncsőke számára a mezőgazdaságba való benyomulásra. Viszont a kis mezőgazdasági üzem tiszta hozama kisebb, mint a nagyüzemé s folyton csökkenő tendenciájú a háború után! Így kisebb lehetőséget szolgáltat a kisüzem az igénybe vett banktőke visszafizetésénél. Ez a folyamat a mezőgazdasági válság következtében odáig fejlődött, hogy a kisüzem elvesztette rentabilitását s az igénybevett banktőke kamatait sem bírja fizetni. Betáblázott bankadósság tőke- és kamatterhe porlasztja szét a kisüzemi termelést. Dr. Vl. Brdlik az átlagos eladósodás mértékét a történeti országokban hektáronként 2000, Szlovénzián 1500, Kárpátalján pedig több mint 1000 Kc-ra becsüli. Ugyancsak ő végzett számításokat, arra vonatkozóan is, hogy az egyes adósságtételek hogy oszlanak meg a mezőgazdaságban. Ezek az adatok közel 3000 tipikus üzem helyszínén készített szociográfiai és statisztikai fölveteléből, a következőkben mutatják az általános eladósodás képét, egyrészt a nyugati, másrészt a keleti országokban. Az adatok azt mutatják, hogy a köztársaság nyugati és keleti részein az üzemek hány százaléka volt adósságmentes, hány százaléknak volt 1000 és hány százaléknak 1000—2000 stb. adóssága hektáronként.

Nyugati országok (Cseh-, Morva-ország és Szilézia)

Adósság nélkül — — —	27.5 %	há.
0— 1000 Kc adóssággal	24.8	„ „
1000— 2000	16.0	„ „
2000— 3000	9.5	„ „
3000— 4000	6.2	„ „
4000— 5000	3.7	„ „
5000— 6000	3.1	„ „
6000— 7000	2.5	„ „
7000— 8000	1.8	„ „
8000— 9000	1.0	„ „
9000—10000	0.9	„ „
10000 Kc felül — — —	3.0	„ „

Keleti országok (Szlovénzió és Kárpátalja)

Adósság nélkül — — —	18.8	„ „
0— 1000 Kc adóssággal	40.0	„ „
1000— 2000	17.0	„ „
2000— 3000	8.7	„ „
3000— 4000	6.9	„ „
4000— 5000	3.1	„ „

5000— 6000 Kc adóssággal	1.9 % ha.
6000— 7000	0.8 „ „
7000— 8000	0.6 „ „
8000— 9000	0.8 „ „
9000—10000	0.2 „ „
10000 Kc felül	— — — 1.2 „ „

A két táblázat összevetéséből következik, hogy az eladósodás az üzemek sokkal nagyobb számát érinti Szlovénországon és Kárpátalján, mint a történelmi országokban. Eszerint az eladósodás kiterjedő méreteiben 8.7 százalékkal nagyobb a keleti országokban (tehát a kisebbségi területeken), mint a történelmi országokban. Az eladósodás tényének pontos felmérésénél tudni kell azonban, hogy mennyire adósodnak el az egyes birtokkategóriák. Brdlik számításai végén, mint általánosan tapasztalt jelenséget jegyzi meg, hogy a 10.000 Kc-n felüli terhek hektáronként a legkisebb üzemeket, a két hektárig terjedőket sújtják. Ezek szerint a kisebb üzemek eladósodása általában intenzívebb, mint a nagyüzemeké Vozenilek és Hodza agrárdemokrata koncepciója ellenére. A történelmi országokban 395.649, Szlovénországon és Kárpátalján pedig 239.974 összesen pedig 635.615 a legkisebb kategóriába (1—5 ha-ig) sorolható üzemek száma. Az összes üzemek egynegyede és egyharmada között mozog ez az üzemi kategória a történelmi országokban, Szlovénországon és Kárpátalján azonban az összes üzem számának már a felét teszi ki.¹

¹ Néhány szociográfiai, tehát empirikus észlelet a fenti statisztikai kimutatásokkal párhuzamosan mutatja az eladósodás folyamatát:

„Nagycsalomja kis ipolyvölgyi falu kis- és középgazdái 1.750.000 Kc bankadóssággal birkóznak. Varbón egy kilencvenholdas gazdának 109.000 Kc adóssága van. A Tatra-, Zemska-Záložna- és Légió bank végzik az Ipoly völgyén az ügyleteket“. (A „Sarló jegyében“. Pozsony, 1932).

„Fülekpüspöki (800 lakos, 200 ház) gazdái összesen 300.000 Kc-val tartoznak a losonci bankoknak“. (Az Ipolyvölgyi szociográfiai vándorcsoport jelentése 1931-ből. Kézirat, a szerző birtokában).

„Hont-Füzesgyarmaton az egyik 40 holdas gazdának 80.000 Kc adóssága van, a 20 holdas gazdák menthetetlenül elpusztulnak“. (Az ipolyvölgyi szociográfiai jelentésből 1931. Kézirat, a szerző birtokában).

„Fekete-Balog nevű garamvölgyi szlovák falucska lakóinak 1.200.000 Kc jelzalog kölcsönük van“. (Palo Kartel szociográfiai jelentése, megjelent a Tvorba, 1932. 32. számában).

„A kéói járás földművelőinek 90 százaléka eladósodott. Több mint 400 millió korona van betáblázva ebben a járásban, amelynek a legutolsó népszámlálás szerint 36.466 lakója, 71 községe és 7137 háza volt. Ezek az adósságok folyton nőnek, mert a hitel szokatlanul drága: 14—16 százalék.“ (Slovenski dennik, 1932. szept. 25. sz.) — Ez az eladósodás legkatasztrófálisabb méreteit ott éri el, ahol prekapitalisztikusak a társadalmi viszonyok, vagyis a köztársaság keleti részein, különösen Kárpátalján:

„Az összes föld értéke a közép- és kisparasztoknál Skotarskó faluban 350.000 Kc. A dolgozó parasztság eladósodása 470.000 Kc-nál több. Turja-Bystrán 92 parasztparcella 468 lélekkel 261.295 Kc. adósság alatt nyög. Ennek a 92 parcellának területe 162 katasztrális hold, amelynek 1932 februárjában nem volt nagyobb értéke 100.000 Kc-nál. Turjahuta 55 gazdaságának 57 darab marhája van. Az 55 gazdaság adóssága 123.130 Kc. Ha ideszámítjuk, hogy a kárpátaljai földművesek 16 százalékos kamatokat fizetnek, világos, hogy az összes marhával csak az évi kamatok felét fizethetnék meg. Cerna község (szőlősi járás) 220 háza 627.357 Kc betáblázott adóssággal, 48.950 Kc élelmiszerért járó hátrálékkal, 63.125 Kc. adóhátrálékkal rendelkezik. Ez összesen 739.132 Kc-t tesz ki. Vyska nevű község 87 parasztgazdaságán 179.550 Kc. az adósság. Egy gazdaságra átlag még egy marha sem jut. Pasika község 50 gazdaságára 243.730 Kc. adósság esik. Az átlagos eladósodás 5.000 Kc. Sokernica 277 családja 511.480 Kc-val tartozik (Kom. revu, Praha, 1932. 4. sz.)

A földreform ismertetését s a belőle folyó következmények rövid felsorolását még nem zárhatjuk le. A lefoglalás ugyanis nemcsak a termőföldre és erdőgazdálkodásra terjedt ki (a földbirtok maximális terjedelme 150 ha a földbirtoktörvény alapján), de olyan ipari üzemekre is, melyek a mezőgazdaság nyersterményeit dolgozták fel. Ezeknek az üzemeknek a lefoglalása és „kiosztása” útján nagy lehetőség nyílt a fi-nánc-tőke számára a nemzetiségi területekre való benyomulására éppen úgy mint a kolóniák és kisbirtokok létesítésénél. A három földhivatal közlései alapján tesszük e folyamatot világossá:

A lefoglalt és „kiosztott” és a régi tulajdonosok kezén meghagyott üzemek

A földbirtokreform ke- resztülvitelének módja	Az üzemek száma									
	Szesz- gyár	Sör- főzők	Cukor- gyárak	Füré- szek	Mal- mók	Tégla- gyárak	Tej-turó gyárak	Für- dők	Más üzem	Össz.
A földhivatal beleegyezésével eladva	41	1	—	17	51	13	1	3	5	133
Meghagyva a régi tulajdonosok kezén	235	2	5	56	153	65	35	5	47	603
Lefoglalás alatt	18	—	—	22	27	8	2	2	14	92
Összesen	295	3	5	95	231	38	38	10	66	828

A fenti statisztikai kimutatás szerint a földbirtokhivatal felügye-lete mellett 133 üzem cserélt gazdát, 92 üzem lefoglalás alatt áll (1931-ben).

A kisebbségi polgári politikusok és nemzetgazdászok a földosztásnak a kisebbségi magyarságra való hatását abban a tényben állapítják meg, hogy csökkentette a magyar kisebbség „nemzeti vagyonát”. Minthogy fölöslegesnek tartjuk azoknak a szándékoknak az aprólékos vizsgálatát, amely ebben a tudománytalanságban rejtőzik, a földosztásnak a magyar kisebbségre való hatását a csehszlovákiai magyarság osztálytagoltsága szempontjából vesszük vizsgálat alá.

A nagybirtokosok politikai kompromisszumok segítségével, vagy a korrupció útján sokszor a törvényes birtoknagyságon felül is biztosították földbirtokaik megmaradását. A kisajátításnál viszont pénzbeli kár-térítést kaptak s így kárpótlást nyertek még akkor is, ha kisebb-nagyobb eltérések mutatkoztak a föld értéke és a kisajátítási vételár között. Sok helyen azonban szabadkézből maguk adták el földjeiket s itt normális megváltási árat biztosítottak maguknak. A „normális vételár” biztosítását olyan buzgalommal tartották szem előtt, hogy ahol — mint maga Szent-Ivány József is — a falu magyar földigénylői nem akarták vagy nem bírták a „normális” vételárat megfizetni, a földet a jobban fizető cseh, vagy szlovák igénylőknek, telepéseknek adták el. Így maguk is segítették a „nemzeti vagyon idegen kézre való átjársását”. Összesen 9.656 azoknak az alkalmazottaknak (intézők, tisztartók, kasznárok, ispánok, felügyelők stb.) a száma, akiket egzisztenciálisan érintett a földosztás, a földhivatal kimutatása szerint. Ezek — ugyancsak a földhivatal kimutatása alapján — új egzisztenciális bázishoz jutottak részben végki-elégítés, részben pedig maradékbirtokokhoz való jutás révén. A legsúlyo-sabban a földmunkásságot érintette a földosztás, mert nemcsak munka-alkalmát veszítette el, de mivel a földosztásban nem részesedhetett, vagy mivel részesedése egzisztenciális szükségleteinek arányában nem nőtt (lát-tuk, hogy a kis igénylőknek juttatott föld átlagosan a két hektárt sem haladta meg) a teljes nélkülözésnek nézett elébe. Sokan kerültek így a kivándorlás sodrába, vagy — amint a szociográfiai jelentések szomorú adataiból látszik — a bankjobbágyság igájába, földhöz ragadva, az adós-ságok kamatait is alig-alig birván fizetni. A földosztás gazdasági követ-kezményei tehát ezt a réteget sújtják a legkatasztrófálisabban.

A cseh kapitalizmus a földosztást olyan szempontokból is számi-

tásba vette az eddig említett szempontok mellett, hogy új agrárpolgárság (maradékirtokosok) és erős középparasztság (telepesek) teremtésével új friss árúpiacot nyisson a maga számára.

Am a mezőgazdasági és ipari termelés fejlettsége közti nagy különbség, továbbá az értékesítés szervezetlensége a mezőgazdaság, az értékesítés szervezettsége monopol árak formájában az ipar oldalán azt eredményezi, hogy a mezőgazdaság az iparral szemben alárendeltségi helyzetbe jut, sőt az ipar kizsákmányolja a mezőgazdaságot, magához ragadva állandóan a mezőgazdaságban teremtett érték egy tekintélyes részét. Ezzel a ténnyel kapcsolatos az a folyamat is, amely szerint a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó tömegek létfenntartása állandóan drágul, a termelési költségek jobban emelkednek, mint a mezőgazdasági termelés tiszta hozama. Az 1913—14 és 1925—26. gazdasági évek adatainak összehasonlításából így látszik ez a folyamat Csehszlovákiában: az eladott mezőgazdasági termékek piaci ára 1913—14-ben 100, 1925—26-ban 121.2, tehát az 1913—14-es alapul vett nagysággal szemben 21.2 százalékos emelkedés. A termelői költségek 1913—14-ben 100, 1925—26-ban már 146, tehát 46 százalékos drágulás a termelői költségeknél! A mezőgazdasági termelők háztartásához szükséges áruk árindexe 1913—14-ben 100, 1925—26-ban már 168.3, tehát 68.3 százalékos drágulás a létfenntartásban. Az eladott mezőgazdasági termékek vásárlóereje a mezőgazdaság termelőeszközeivel szemben 1913—14-ben 100, 1925—26-ban már csak 83.1, tehát a termékek vásárlóerejében 16.9 százalékos csökkenés, a létfenntartáshoz szükséges árukkal szemben ez a csökkenés már 28 százalék!

A mezőgazdasági eladósodás mértékét 17—25 milliárdra becsülik Csehszlovákiában, melyből Szlovénszkóra — ugyancsak becslések alapján — 4—6 milliárd esik. Ez a folyamat, melynek erősítéséhez a mezőgazdasági termények árának a válság folytán való esése is hozzájárult, a parasztságban érthető feszültséget okozott. A kormányzat így különböző eszközök igénybevételére kényszerült, hogy kompenzálja a parasztság gazdasági tönkremeneteléből előállható s végzetessé válható társadalmi következményeket. Az 1933. augusztus 29-én kelt 155. sz. törvény beszünteti a mezőgazdasági termelőkkel szemben foganatosítható végrehajtásokat és árveréseket. Ez az úgynevezett mezőgazdasági moratórium 1934. év végéig tart.

A hivatalos agrárpolitika legutóbbi agrárválságot enyhítő intézménye a gabonamonopólium létrehozása. Ennek értelmében a kormány szabályozza a gabona, a liszt és az őrlemények, valamint néhány takarmányárú kereskedelmét. A gabonakereskedelem lebonyolítására a „Csehszlovák Gabonakereskedelmi Részvénytársaság” jogosult, mely hét más részvénytársaságból alakult. Ezek a társaságok a gabonakereskedelem lebonyolítására további kereskedőket vonnak be. A gazdák gabonát csak a Gabonakereskedelmi Rt. számára adhatnak el. A gabonamonopólium köteles a termelők termelvényeit átvenni. Már most a gyakorlatban így nyernek a kistermelők helyzetére döntő jelentőséget a gabonamonopóliumról szóló intézkedések: a kistermelő továbbra is a piacokra fuvarozza be termelvényeit, ahol közigazgatási felügyelet mellett csak a gabonamonopólium ügynökeinek adhat el. De már a részvénytársaság szerveit nem köti ez a kényszer a gabona átvételénél. S ha a gabonamonopólium agrárpolitikai értelmét a kistermelőre nézve abban jelzik, hogy azt gyorsan pénzhez juttatja, tekintve hogy a rendelet a társaságot kötelezi a felkinált gabona és takarmányneműek átvételére, a kivitelben ez egyáltalán nem jelentkezik. A szabad kereskedelmet tehát csak a termelő oldalán kötötték meg. A gabona- és takarmány-árakat a prágai fuvarparitás alapján határozta meg a Gabonatársaság. Annyit jelent ez, hogy

a termények prágai paritásából fuvar költségekre levonnak megfelelő hányadot ama távolság arányában, amilyen messze fekszik Prágától a hely, ahol a Gabonatársaság szervei a terményeket átvették. A gyakorlatban annyit jelent ez, hogy a Prágához közelfekvő, tehát cseh nemzetiségű vidékeken sokkal nagyobb árat érhet el a termelő, mint Szlovéniában és Kárpátalján. A kormányrendelet itt árulja el, hogy ha parasztságról egyáltalán beszélni lehet, melyik nemzetiség parasztsága van közel szívéhez. Ennek az agrárpolitikai intézkedésnek a nemzetiségi célzat mellett nyilatkozó törekvése a következőkben válik nyilvánvalóvá. A Gabonatársaság a bevásárlási ár fölött 7—8 koronával adhatja tovább a felvásárolt termények egynemelyikét, például az árpát métermázsánként, mely nem lebecsülendő hasznot jelent a részvénytársaságnak. Ezért a gabona ára a kormányrendelet életbelépésének idejétől kezdve 1935 március 1-ig progresszíve úgy alakul, hogy ára havi 1.50 Kc-val növekedik. Az a termelő tehát, aki terményei átadásával várni tud, hónapról-hónapra jobb terményárat biztosíthat magának. Csak természetes, hogy túlnyomóan a nagytermelők ezek, kiknek tőkeszükséglete nem oly égető, mint a tönkrement kisparasztságnak.

De ha nem is lenne igaz, hogy a kistermelő eladósodott Csehszlovákiában s így nem lévén égető tőkeszükséglete, kivárhatja a gabonaárak említett emelkedését, még akkor is a nagybirtokosok húznák ennek az előnynek oroszlanrészét. Brdlik számításai szerint ugyanis a kistermelők a piacra kerülő gabona 12—16 százalékát szolgáltatják csupán Csehszlovákiában, míg 84—88 százalék a birtokosok és nagybirtokosok üzemeiből kerül elő.

Az agrárpolgárság, maradék- és nagybirtokos érdekek vonalán áll tehát mindenképpen a kormányzatnak ez a legujabb parasztságot intő intézkedése is.

BIBLIOGRAFIA: Strákosch: Agrární problém v nové Europe, Praha (Agrárprobléma az új Európában). — Ing. Vozenilek: Predbezná vysledky pozemkové reformy (A földreform előzetes eredményei). — Dr. Vl. Brdlik: Nový odhad zadluženosti zemedelcu (A földművesek eladósodásának új becslése). — Antonion Volavka: Kdo rabuje kapsy vesnickému lidu? (Ki rabolja a falusi nép zsebeit?). — Rolnická osveta és Zemedelská jednota c. folyóiratok. — A Sarló szociográfiai vándorlásainak jegyzőkönyvei. — A Sarló jegyében. Kom. revu.

„ A N Y A I S Z Í V ”

Irtta: JÁMBOR ERZSÉBET (Kolozsvár)

Alább következő jelenetsor összefüggő rész szerző. Az anya című kéziratban levő drámája különböző helyeiről. A dráma először kísérli meg irodalmunkban — a kispolgári életformák közt — a fiú és anya közti szeretet, legendákba túlzott értelmét reálisan átvilágítani, illetve a mögötte meghúzódó anyagi mozzanatokra s a belőlük származó konfliktusokra rámutatni.

Ágnes: Nem akarok többé élni!

András: (Megrendülve.) Ne mondj ilyet az istenért!

Ágnes: Nem akarok többé élni!

András: Te vagy az egyetlen a világon, akit szeretek.

Ágnes: (Hevesen.) Nem is szerethetsz. Összekötözve a kezed, a lábaid.

- András:* Téged akarlak! (Magához húzza.)
- Ágnes:* Nem tudsz akarni.
- András:* Ágnes anyám. Ágnes! (Ágnes ölébe rejti az arcát.)
- Ágnes:* (Eltaszítja. Felugrik, kiáltva.) Ne mondd, mert megörjitesz! Ne mondd! Ne kényeztess a nevével. Ő a gyilkosunk.
- András:* (Eliszonyodva.) Ágnes, Ágnes, mi van veled?
- Ágnes:* (Izzón.) Tudod! Gyűlölöm. És te nem akarsz tudni. Gyűlöl és ezt sem akarsz tudni. Az övé voltál és a magáénak akart tartani örökre. Félt, féltékeny, elvesz, elhúz, nem enged... az anyád.
- András:* (Szinte hangtalan.) Ágnes!
- Ágnes:* Szült és cserébe elvette az életedet. Hol itt az igazság? Szült és a szeretetéből hurkot kötött a nyakadra. Mindig szorosabbra. Élsz? Neki köszönheted. Szeretsz? Ő aggódik. Csókolsz? Vigyázz, nehogy gyermekünk legyen: s neki kevesebb jusson. Oltja a mérget, veti a vért... anyád: — az áldott.
- András:* (Elkapja Ágnes kezét.) Szívem, olyan sápadt vagy! Ágnes nézz rám!?
- Ágnes:* (Magához tért, halkán.) Bocsáss meg, — ez az örülethez vezet.
- András:* Pártot ütsz, Ágnes... ellenem?
- Ágnes:* Te semminek sem vagy az oka. De az volna rendjén, hogy velem tarts. Nem igazíthatja egy öreg asszony az életünket.
- András:* Egy öregasszony! Nem ismered te az anyámat. Akaratos és gyerekes, erőszakos és makacs, de milyen kedves és milyen emberi. Mintahogy én benne voltam kilenc hónapig, úgy bennem van ő, mióta eszmélek.
- Ágnes:* A régebbi szerelem...
- András:* Benne kezdtem élni, belőle kezdtem élni. Mondjuk, hogy rossz, erőszakos, önző. Én mégis szeretem. Így is szeretem. (Melegen.) Ágnes, hát nem örülsz, hogy így tudok szeretni? Ki kapja örökbe ezt a szeretetet, ha nem te? Hát nem biztosíték ez a jövőre neked?
- Ágnes:* Nekem az ilyen szeretet nem kell. Látod, ez is hiba. Nem kell a tömjén. Én is látlak és bírálak téged. Végy te is úgy, ahogy vagyok. Ne fehérnek, jónak és örök egynek. Bennem, benned és mindenben él a változás. A mérték maradjon meg.
- András:* Jó, téged ilyen szeretettel is szeretlek, meg olyannal is. És látom az anyámat is. Vannak hibái. Ő, sok hibája van. De te nem tudod, hogy mi mindent tett értünk.
- Ágnes:* ? ?
- András:* Négy gyermeket felnevelni!?...
- Ágnes:* ... mikor az apa jól keres, szakácsnét, meg szobalányt tart és a négy gyermek észrevétlenül felnő...
- András:* (Haragosan.) Apám nagyon szerette és tisztelte anyánkat. Erre nevelt minket is.
- Ágnes:* Anyád szobornak állította be magát az ura előtt, apád erre piederasztalra emelte, amit ti gyerekek körülálltatok. Anyád a legmagától-értetődőbb dolgokat különleges jósnak állította be. Glóriát font a feje köré, s ti még ma is szédülten álltok.
- András:* Lehet, hogy ez az igazság, s az igazság kegyetlen néha. Hadd legyenek elfogult, Ágnes. Olyan jó, hogy imádkozhatlak titeket.
- Ágnes:* (Vállatvon.) Nem értesz, — mindegy.
- András:* Hogy lenne mindegy? Nem szabad, hogy köztünk valami is tisztázatlan maradjon... Milyen különös Ágnes, hogy te mindig távolodni akarsz, én meg közeledni...
- Ágnes:* Nem. Én elakarom intézni a dolgokat, te pedig halogatsz. Ez a különbség.

András: Nehezen ment, Géza?

Géza: El sem tudom mondani. Amit anyám rendez, az minden képzetet felülmul. Egész nap gyászoló asszonyokkal van tele a házunk, akik anyámat siratják s én úgy járok köztük, mint valami kísértet. Az ebédem odadobják, ha valaki keres, elutasítják. Anyám szóba sem áll velem...

Ágnes: Szerencsétlen.

Erzsi: (Géza menyasszonya: — megsimogatja.) Szívem. Én mindezt értem.

Géza: Dehogyan érted. Magáért. A régi kényelméért teszi. Azért, hogy a kizárólagos kizsákmányolóm maradhasson. Pedig cigarettára is alig adott a fizetéséből. Most tombol. „Miért, miért kell neked harminckétéves korodban megházasodni? Elkésznel talán tiz év múlva?” Így beszél, amikor szerényen próbálkozik. Na, és amikor dühöng! Már igazán megutáltam mindent.

Erzsi: Így határoztuk el, hogy megesküszünk.

András: Igen, ez a legjobb.

Ágnes: Beleegyezett?

Géza: Nem, de most már mindegy.

Anya: (Akkor lép be, mikor a többiek, távozóban, már az ajtónál vannak. Gunyosan.) Nagy vendégség van nálatok...

András: (Bosszusan.) És aztán?

Anya: (Sértődötten.) Kérlek, kérlek, nem mondtam semmit. Öregnek hallgass a neve.

András: Na, most meg vagy sértődve, mi?

Anya: (Sírva.) Én az életemet áldoztam a gyermekeimért. Mindig másokat szolgáltam ki, mindig másokért éltem. Egy férfi, négy gyermek...

András: Hagyd, most ezt. (Leül, a kezébe rejti a fejét.)

Anya: (Odamegy hozzá.) Nem szereted te már a nyunyókat.

András: Fiatalok vagyunk, most kezdünk élni, miért szólni bele mindenbe!?

Anya: Na és én talán nem vagyok fiatal? Nézd meg, hogy tudok táncolni. (Tipeg jobbra-balra.)

András: Te kedves. (Az ölébe ülteti.) Emlékszel anyám, talán öt-hat éves lehettem, vízbeestem s szinte a malomkerék alá kerültem. Ugy mentettek ki. Akkor azt mondtam neked: „Ha most nem húztak volna ki, akkor a malom megőröl s édesanyám holnap kenyérben evett volna meg.” — Ugy sirtál.

Anya: Jaj de rossz kölyök voltál. A szabó mindig azt mondta, pléh-madrágot kell csináltatni annak a fiúnak.

András: Ugy-e nagyon szerettél anyám?

Anya: Milyen kérdés? (A haját simogatja.)

András: Most ismét a malomkerék alatt vagyok. Anyám, vigyázz!

Anya: (Önkéntelenül hozzákap, azután haragosan.) Ne bolondozz!

András: Közted és Ágnes között őrlődöm.

Anya: (Feláll.) Én nem örülök fiam, a feleséged! Az igen!

András: Te piszkálsz, s ő visszaadja a keserűséget nekem.

Anya: Semmirekélő asszony, jobb vagyok hozzá, mint az édes anyja. Ez a következménye, hogy nem parancsoltad meg neki eléggé, hogy engedelmességednek. Az ilyen asszonyt be kell törni. Tul jó vagy hozzá. Egy szál ingben vetted el. Ki hallotta már, hogy ne engedelmességednek? *Ennyit* igazán megkövetelhetek a fiam feleségétől.

András: Ez az *ennyi* az egész életünk.

Anya: Az élet útjai rögösek, nem jó egy tapasztalt kéz, amelyik vezet titeket? Idegen emberek jönnek hozzám állandóan tanácsért. De neki nem kell a tanácsom.

András: Anyám, mit szólnál hozzá, ha Ágnes meg én elválnánk?

Anya: Ezzel fenyegetőzik? Ezzel akar terrorizálni?

András: (Reménytelen mozdulat.)

Anya: Ha szeret, engedelmeskedik és jó gyermekeim lesztek mindketten, ha nem, jobb előbb, mint később. Aki az urát szereti, megbecsüli az anyját is.

András: (A homlokát fogja.) Rettenetesen el vagyok csigázva.

Anya: (Bólogat.) Látod, ezek a mai asszonyok! Az én uramnak nem fájt a feje miattam.

András: (Kiáltva.) Sohasem fogod megérteni. *Ketten* tesztek tönkre.

Anya: (Bosszusan legyint.) *En!*? A gyermekemet!? Akit a legszivesebben a szoknyámhoz kötnek, hogy el ne mozdulhasson mellőlem. *En*, akit az egész város a jótékonyágáról ismer!? A multkor...

András: Hagyd el anyám a jótékonyágodat. Velem próbálj másképp jó lenni.

Anya: (Sirva fakad.) Már megint sértegetsz...

András: (Az ajtó felé vezeti.) Menj' ne találjanak itt sirva...

Anya: Még sírni sem szabad, a fiam házában. Apád...

András: (Megcsókolja.) Menj, anyám.

András: Csak tettető ne légy, Ágnes. Te, aki olyan becsületes voltál eddig...

Ágnes: Most is az vagyok. Nincs mit lepleznem.

András: Hát akkor felelj arra, amit kérdek: elhagytál lélekben?

Ágnes: Nem. De másképp látlak, mint régen. Azt hittem, András erősebb vagy. (András falra szegezett rajzára mutat. Egy-egy vonal olyan, mint valami hatalmas ugrás. Merész és lendületes, valami mélységek felé dobott hid. Olyan biztos, hogy rá mernék állni. Megdőbönt a erősebb vagy. (András falra szegezett rajzára mutat.) Egy-egy vonal vezetésekre hajlik vissza. Konvenciók kötnek. Alig egy merész mozdulat és máris rászomjazol a biztosra. *Ide* húznál, de *oda kötnek* a régi szálak. Felemás ember vagy. Ezt érzem rajtad.

András: Minden mai ember felemás. A világtól ilyen. Nem lehet másként.

Ágnes: De lehet, csak bátornak kell lenni.

András: (Hirtelen.) Ágnes, el tudnál hagyni valamikor engem?

Ágnes: (Hallgat.)

András: Akarom, hogy válaszolj erre.

Ágnes: (Gondolkodik, azután lehajtja a fejét.) Ha sor kerül rá... Nem miattad, András. Téged szeretlek.

Ágnes: Sári néni, milyen meglepetés. (Rémülten Andrásra néz.) Isten hozta. Mikor érkezett?

Sári néni: Mikor érkeztem, mikor érkeztem? Tegnap érkeztem, tegnapelőtt érkeztem. Mit kérdezel, fiam ilyen bolondokat?

Ágnes: Hogy fog Géza örvendeni.

Sári néni: Örvendeni fog?... Nem örömet hoztam.

András: Sári néni! !

Sári néni: (Az esernyőjét forgatja.) Megakadályozom a házasságát minden áron.

Ágnes: Ne legyen olyan haragos. Üljön le, adja ide a kalapját, ka-

bátját. Ugy. Most pihen, eszik és az anyai szívére hallgat. Az hozta ide, hiába is tagadja.

Sári néni: Az. Az anyai szív. Az anyai szív, amelyik megvédi a gyermekei érdekét s nem engedi Géza hugát támasz nélkül.

Ágnes: De hiszen férjhezadta másodszor is. Mit akarnak még tőle? Épp eleget tett már érte.

Sári néni: Mi az, hogy elég? Hát tud ő annyit tenni, hogy félig is elég legyen?... Férjhezadta a hugát! Önzésből tette ezt is. Hogy megszabaduljon tőle. Most juttasson nekik, amikor nem tudnak megélni!

Ágnes: Egyik gyereke nem éppen olyan a szívének, mint a másik? Érthetetlen.

Sári néni: Fel vagy háborodva, mi? De azon nem háborodsz fel, hogy egy idegen nőt akar eltartani és az anyját cserbenhagyja! Hát én miből éljek? Vagy már elég öreg vagyok ahhoz, hogy megdögöljek?

Ágnes: Hát éppen azért, mert nem öreg: dolgozni fog.

Sári néni: Ötvenéves koromra? Nem eleget kínlódtam fiatalon? Az egész életem csupa munka, vesződség volt. Meddig csináljam még?... Én, fiam már nem tudok dolgozni. Ő... ér rá még megnősülni. Az első a kötelesség.

Ágnes: Szóval a Géza kötelessége az, hogy kará maradjon örök életben egy dupla háztartás súlya alatt.

Sári néni: Egyszer meghalok én is.

Ágnes: Azt akarja, hogy a gyermeke a halálát kívánja?

Sári néni: Ne kívánja, de várja ki.

Géza: (Besiet.) Anyám, nem tudom mivel jöttél, nem tudom örüljek-e?

Sári néni: Ne gondold mindig a magad örömeire. Azért jöttem, hogy gondolkozzál, míg nem késő.

Géza: Nincs időm várni. Megesküszöm Erzsivel.

Sári néni: Mikor?

Géza: Holnap. Essünk tul rajta minél hamarabb. (Melegebben.) Szeretnék örülni annak, hogy eljöttél, anyám. Hívni akartalak mégis.

Sári néni: A temetésemre?

Géza: Miért kinzol? Mit vétettem neked? Szerettelek. Mindenem odaadtam. Elkényeztettelek...

Sári néni: Ez ok arra, hogy most így bánj velem? Hát hány milliója van annak a lánynak, hogy el lehet venni ilyen kötelezettségek mellett?

Géza: Eh, hagyjuk. Ezerszer mondtam már, hogy annyija van, hogy egy kis üzletet berendezhetünk belőle a számodra.

Sári néni: (Felkacag.) Üzletet... nekem? Tulőreg vagyok én ahhoz. A fiatalok kötelessége — eltartani az öregeket.

Géza: Hát akkor eltartunk. Összehuzódunk és te vezeted a háztartást.

Sári néni: Cseléddé tennéd az anyád? Idegen asszony cselédjévé? Nem. Soha.

Géza: (Dühösen.) Hát akkor hagy'! Ha ezért jöttél, hogy ezeket elmond, hagy'! Eleget kínoztál.

Sári néni: Gondolkozz!

Géza: Nem gondolkozom. Holnap esküszöm.

Ágnes: Hallottad, hogy miket mondott? A veje munkanélküli, ő maga ötvenévesen...

András: ...fél a munkától. Gézát akarja kihasználni. Azt hiszed igaza van?

Ágnes: Nincs igaza. De ő azt hiszi, hogy igaza van.

András: És ez szempont?

Ágnes: Nem értesz? Hogy magyarázzam meg. Magam is inkább

csak érzem. Az imént... az arca...

András: Minden szavából sziszegett az önzés, az elfogultság.

Ágnes: Ez mind igaz... de én ezek ellenére azt érzem, nemcsak ő a hibás!

András: Hát ki?

Ágnes: Ő, és mégsem ő. Az imént, ahogy beszélt, olyan világosan láttam... Még nem látom egészen az összefüggéseket, de az, hogy ő és a te anyád... és az Erzsi anyja... Itt valami törvényszerűség van...

András: Miféle összefüggésekre gondolsz? Mind betegek és rosszak, különösen az én anyám, nem?

Ágnes: (A fejét rázza.) Nem, ez az, hogy nem... Ezelőtt még így láttam volna... De most... Itt valami közös bajról van szó, András! Hogy magyarázzam meg? Itt mi emberek mind együttélünk egy világban, s amilyen ez a világ... amilyen ennek a világnak a képe... az ráformálódik az arcomra és az arcukra...

András: Igen, az ember olyan, amilyen a társadalma.

Ágnes: No látod... ezt én csak úgy mondom, hogy amilyen a világunk... olyan vagyok én s olyanok ők is... És persze, hogy hibásak. De ha Sári néniem nem kellene attól félni, hogy nem lesz mit ennie s megtanították volna dolgozni s anyád nem félné attól, hogy ha te engem tartasz el, akkor ő kevesebbet kap tőled, s én nem félnék, hogy ha őt tartod el, majd mi nem tudunk megélni, s Géza nem félné, hogy össze-rokadt majd a munkában, s nem tud eltartani két családot... nos... ha nem félnék mindnyájan... hogyha a pénz nem jelentene semmit és mi mindnyájan élnénk és élhetnénk a munkánk árából... Nos, András?

Géza: (Berohan.) Félóráig álltam az ajtaja előtt, félóráig könyörgtem... Nem felelt (lerokadt egy székre, a kezeibe temeti az arcát.)

András: (Hozzásiet.) De uram isten, mi történt?

Géza: (Szinte hangtalanul.) Öngyilkos lett az anyám...

Ágnes: Ő...

András: (Magánkívül.) Micsoda kegyetlenség!

Erzsi: (Berohan.) Láttam Gézát jönni, mi történt? (Senkisémet fel. Ágnes félrevonja Erzsit.)

Géza: (Andráshoz.) Jól mondtad. Micsoda kegyetlenség! Az esküvőm előtt egy nappal. Milyen kegyetlen lehet egy anya.

András: Hogy történhetett?

Géza: (Nem felel rá, magában.) Tizenöt éves korom óta dolgozom érte. Nem volt gyermekkorom és nem volt fiatalságom. Mindez azért, mert ő szült. A vérét adta. És szüntelen vérezve fizettem ezt neki vissza.

Ágnes: (A keze után nyul.) Nyugodj meg.

Géza: Megnyugodni? Nincs nyugalom és nem volt nyugalom az életemben. Szüntelen hajsza érte. — Ez volt az életem.

András: Hibás vagy ebben te is Géza. És hibásak vagyunk mindnyájan, akik ilyen vegyes hazugságokkal kendőzzük el az életet. Őket így indították el az életre. Hazugságok és illúziók közt vezetett az útjuk. Nekünk kellett volna megtanítani őket látni. S mi ehelyett, még az életünk árán is, fentartottuk az illúzióikat.

Ágnes: (Tágranyílt szemmel nézi Andrást s közel húzódik hozzá.)

Géza: Nem akartam, hogy érezze a gondjaimat.

András: És gondolod, hogy nem érezte? Hát hol van az a hires anyai szív, amelyik ott hallgatózik melletted? Ő, biztosan volt idő, hogy reszketve és könyörülettel telve segített volna neked s te voltál az, aki arra szoktattad, hogy neki nem kell észrevennie, hogy a világ megváltozott. Én voltam az. Mi voltunk azok, akik elrontottuk őket. (Ágnes András karjára ejti a fejét.)

Géza: (Maga elé.) Egész éjjel ült és várt. Várta, hogy az Istene megbüntessen. S mert nem történt semmi, ő lépett fel bírónak. (Hallgat és újra kezdi.) Kilógó nyelvvel, kék arccal csüng le a menyezetről... Lehet ezt valaha elfelejteni? Nem látom-e majd mindig álmomban és ébren? Bosszút állt rajtam, borzalmas bosszút!

Erzsi: (A kezeit tördelve.) Hagyd abba, Géza, én nem birom. (Sir.)

Géza: Ne sírj. Megszabadultál a sötétségtől, ami beárnyékolta volna az életedet. Kilépek az életedből.

Erzsi: (Kialtva.) Hiszen én ártatlan vagyok! Én nem tehetek róla!

Géza: Vér van rajtad. Téged és egyetlen asszonyt se tudok többé szeretni!

Erzsi: Feláldozol!?

Géza: Akkor áldoználak fel, ha magam mellett tartanálak. Hogy tudnálak megölni! Mindig arra az asszonyra emlékeztetnél, aki az anyám volt.

Erzsi: Segítsetek, Ágnes, András segítsetek!

András: Géza, térj eszedre. Ne határozz most.

Géza: Soha, soha! Menj, keresd meg az életedet. Én is megpróbálok életben maradni, és lerázni ezt a rettentő örökséget. Gyere! A kapuig még együtt megyünk, te szegény. (Erzsit kézenfogja. El.)

Ágnes: (Eltakarja a szemét.) Szerencsétlenek.

András: Ágnes, meneküljünk!

Ágnes: (Csodálkozva nézi.) Olyan furcsák a szemeid, olyan felgyúlt az arcod, sohase láttalak ilyennek.

András: (Lázasan.) Siess, — anyám minden percben itt lehet.

Ágnes: Te, mondod ezt, András? Te?

András: Határoztam Ágnes, melletted a helyem. Utazunk!

Ágnes: (Meghatottan.) András! Szívem! Uram!

András: Melletted maradok, hozzád tartozom. Idegen városban... idegen környezetben akarok élni. Veled. Anyámról gondoskodom, de nem engedem, hogy megölje az életünket.

Ágnes: A búcsu?

András: Búcsu nélkül megyek el. Jobb neki is, aki meg fog átkozni és soha meg nem ért és nekem is, aki ma élem életem legnagyobb forradalmát.

Ágnes: Nem vagy már gyenge, András, nem vagy már gyáva.

András: Már érzem az igazadat, az igazunkat, de a szemébe nem tudnám elmondani. Szedjük össze a holminkat Ágnes, a vonat egy óra múlva indul.

Ágnes: (Hozzámegy, a vállára teszi a kezét.) András! Egy órával ezelőtt még mentem volna...

András: Ágnes!

Ágnes: ... És két órával ezelőtt még elváltam volna tőled!...

András: Ágnes!

Ágnes: (Mosolyogva.) ... de most én mondom ... maradunk!

András: Félek anyámtól. És nem is értelek.

Ágnes: Mindenhová eldobhatatlanul magunkkal visszük magunkat. Az idegen város ugyanaz a világ András, mint ez a város. Itt kell megállni a helyünket, ahol vagyunk... Ha pártot ütöttünk titkon, álljunk szembe nyiltan.

András: És ha nem győzzük meg?

Ágnes: Megmondjuk neki a szívünk erejével, itt a világunk. A zavaros és kusza összefüggésekbe beillesztve élünk mi, meg ő is. Hibáink a világ hibái. Nem ő a hibás és nem mi, ne egymással folytassuk a csatát.

G É P - V I L Á G

Irta: KORVIN SÁNDOR

*Eladogattad könyveid'
s mint, akit lelke elhagyott
a téli éjben állsz a híd
karfára dölve s hallgatod*

*a lomhán bűgő turbinák
mély liktetésű ütemét.
Szikrázó lámpák távolát
fürkészve rebben a sötét*

*tájékon át tekinteted,
part mentén, majd fél a kevély
mágasba, honnan rádmered
a mániákus arcu éj.*

*Mint karbid-lámpa ég a hold,
sziszegő lángja ridegen
csillan a gyár felett és mord
árnyat vet a tetőzetten.*

*A hideg pengéje metél
a dermedt légben, míg emitt
a hídon átrohanó szél,
mint órjas körfűrész sivit.*

*Gép minden itt: a két kezed,
a hold, a víz, a szél, a híd...
Az éj vetítő-gépezet
gyanánt pergeti képeit.*

*Motor a szív, lencse a szem;
s itt élsz e forgó csillagon ,
hol gép az agy s a szerelem
s a rács a börtönablakon.*

*Gép vagy te is, munkátlanul
kallódsz; manapság mit sem érsz.
Szerkezet vagy, mely félre hull', —
kivetett, suta alkatrész...*

*De élted sötétjében forr
a kép, mely holnap kilobog
s e gép-világra fénylő kor
acélos rendje felragyog!*

EGÉSZ MODERN APRÓHIRDETÉS: „Bomba és gázbiztos fedezékek építését vállalja magán- és bérházakban haditapasztalatokkal bíró szolgálaton kívüli árkász-kapitány. Leveleket „Város építő“ jelígre a kiadóba.“ (Neues Wiener Tagblatt.)

A SZÁZ ÉVES JÖVENDŐMONDÓ SZÖVEGÉBŐL: „Mi jön Hitler után? A szociáldemokrácia — a nép reménye!“ (Neuer Vorwärts, Karlsbad.)

VALÓSÁGFELETTI- ÉS TÁRSADALMI-REÁLIZMUS

Irta: KOVÁCS KAROLY (Pozsony)

„A szürreálizmus tiszta lelki (pszihikai) automatizmus, amellyel akár szóban, akár írásban vagy bármely más módon a gondolat valódi működését szándékolják kifejezni. Az értelem ellenőrzésétől független gondolat által diktálva, kívülállóan minden esztétikai vagy morális elfogultságtól.“ André Breton, a francia szürreálisták elismert feje határozza meg így az általa képviselt irányt, saját szavai szerint „egyszer s mindenkorra“. (*Manifeste du Surrealisme*, Nouvelle édition, 1929.) Az első szürreálista kiáltvány e meghatározását részben magyarázza, részben kimélyíti Vitezslav Nezval a cseh szürreálisták kiáltványában. A „szürreálizmusnál a fölött (szür) szócskában a felfogó alanyt látjuk majd...“ „egészen sajátos megismerést, a megismerő megismerését.“ A szürreálizmus ezek szerint szubjektív alkotó módszer. Műveiben pszihé szól a pszihéhez. Az adott társadalom egyedeinek szellemi megnyilvánulásait, tudatalatti életét kívánja felfedni. Megvetéssel fordul el a hétköznapi valóságtól. „A föld a maga zöld diszében épp oly' kevésbé hat rám, mint egy kisértet. Az élés és az élni megszűnés a valódi képzeletbeli megoldások. A lét máshol van.“ (Breton: *Manifeste* 78. o.) Ugyan hol? Merre kutatunk valóságok után, ha az élet és halál meg nem szűnő kölcsönössége a lét problémájának csupán képzeletbeli megoldását nyújtja? Breton nem jön zavarba. A létet kísérő tudatalattiság, az álom, a csodálatos felé irányítja figyelmünket. „... a csodálatos mindig szép... sőt nincs is más szép, mint a csodálatos.“ (Id. m. 28. o.) Hisz „az emberi történések“ (az 1924—29. években, az első manifesztum vitatásának idején. K. K.) „a képzelődés szeszélyei szerint folytak, amely egyedül képes valódi dolgok létrehozására“. (Id. m. Előszó 7. o.) Ezt a tudatalatti csodálatosat pedig a freudizmus lélekelemzésén keresztül közelíthetjük meg a legszorosabban. Ami Freudig az irodalom és művészet terén történt, az negatívum. Igaz ugyan, hogy „Swift szürreálista a rosszaságban“... Hugó Victor meg „szürreálista, amikor nem ostoba“. Sajnos, Swift nem mindig rossz, Hugó pedig, Breton szempontjából is, gyakran követ el ostobaságot. Így pl. az egész réalizmus, Zola, Gerhart Hauptmann, Dosztojevszkij vagy az északi nagy nevek nem elősegítették, hanem akadályozták a társadalmi lét „igazságainak“ kutatását. „A haladás ürügye alatt sikerült kiüldözni a szellemből mindent, ami joggal vagy alaptalanul babona vagy agyrém számba mehetett; sikerült száműzni az igazság kutatásának minden olyan módját, amely nem felelt meg a szokásoknak. Csak látszólag a legnagyobb véletlen folytán fedték fel az értelmi világ egy részét, véleményem szerint a legeslegfontosabbat, amellyel legalább látszatra már nem is törődtek. Ezt pedig Freud felfedezéseinek köszönhetjük. E felfedezéseknek hitelt adva végül egy olyan véleményáramlat körvonalai bontakoznak ki, amellyel a kutató ember messzebbre hatolhat vizsgálódásaiban, feljogosítva arra, hogy ne maradjon meg a közhelyes valóságoknál. A képzelet végül ahhoz a ponthoz ért, hogy ismét elfoglalja az őt megillető helyet.“ (Id. m. 21—22. o.)

E viszonylag régiebb keletű megnyilatkozások mellett az újabb és legújabbak teljesen azonos tartalmúak. 1934-ben, egy előadásban, melyet André Breton Brüsszelben tartott kitért a szürreálizmus meghatározására és kihangsúlyozta annak vitatott kilengéseit. „Már a szürreálizmus meghatározása is magában foglalja azt, hogy írott vagy más megnyilvánulásaiban minden értelmi ellenőrzéstől megszabadulni törekszik.“ De elhangzottak olyan kijelentések is, amelyek ad absurdum viszik a szürreá-

lista írók álláspontját. Így Breton egy nemrégiben megjelent regényében a következőket írja: „A megismerésnek sok módja van. Még az asztrológia is lehet megismerési mód, amit a legkevésbé szabad elhanyagolnunk. Föltéve természetesen, ha felülvizsgáljuk a feltételeit és ha követelményül a helyes követelményeket állítjuk.“ Nezuval pedig a cseh szürrealista kiáltványban így beszél: „Megértjük, miért áll oly' közel a szürrealista kifejezésmód ahhoz, amit általában alkímiának neveznek.“ Az ilyen kifejezések azok, amelyekben „az eredetiség egocentrizmusba csap át“ és amelyeket Pasternákkal kapcsolatban Bucharin általános helyesléssel találkoztva ítélt el. A szürrealizmus művei az egocentrizmus és eredetieskedés unalomig és értelmetlenségig vitt halmozásai.

A szürrealizmus gondolatműhelyének e vázlatos ismertetése szükséges a kérdés megközelítéséhez. Szürrealizmus contra társadalmi (szociális) realizmus ma olyan kérdések, amelyekkel lépten-nyomon találkozunk a haladó folyóiratokban, sőt a napisajtó hasábjain is. Mindamellett, egyáltalán nincs mű vagy kimerítő értekezés, amelyből a be nem avatott olvasó világos képet nyerhet mivoltáról. Még kiáltóbbá teszi a hiányt az a tény, hogy a szürrealizmushoz a valóban haladó kulturfront több kimagasló alakja tartozik Franciaországban és Csehszlovákiában. A fogalmakat nem ismerő olvasó látatlanul ad hitelt sok mindennek, aminek semmi köze a szó valódi értelmében haladó, új kulturához. Ha a valóságföletti írók kiáltványaihoz vagy más irodalmi alkotásaikhoz fordul, zavarva még növekszik. Valósággal szibilla könyvek kerülnek a kezébe. Kedvetlenül teszi le azokat már az első oldalak után, anélkül, hogy legalább az alapgondolatokat megértette volna. „A nyelv azért adatott az embernek, hogy szürrealista módon éljen vele“, — kérkedik Breton. (Manifeste 56. o.) De ez a valóságföletti nyelv nem olyan, hogy a mindennapi élet embere kiismerje magát benne. Szótár pedig nincs, amely ezotérikus gondolatmeneteit, a hétköznapi megszokottságai fölé elérhetetlenül magasra emelkedett finomkodásait megmagyarázná. Ebből születik meg az az elmentmondás, amin a szürrealista írók nem győznek eléggé siránkozni: „Az a közönség, amelyhez beszélünk és amelytől meg szeretnénk tudni, hogy folytassuk-e és beszéljünk-e tovább, nem hallgat ránk; a másik, előttünk közömbös vagy ellenséges viszont hallgat.“ Breton panaszkodik így. A legsajátosabb pedig az, hogy ezek az apostolok, akik újító, harcoss kulturát vélnek képviselni, egy pillanatig sem gondolnak arra, hogy talán „tudatukon kívül“, hamis tudattal idegen isteneket szolgálnak. Nem merül fel bennük a megsejtés, hogy ez az alkotó módszer talán idegen amaz osztály kulturális törekvéseitől, amelyet működésükkel támogatni akarnak? Sajátságos, sőt csodálatos jelenség ez. Hiszen az elmúlt évtized irodalmi vitái, éppen elég ösztönző anyagot nyújtottak az elmélkedésre. Szürrealizmus és a fejlődés különböző fokain álló társadalmi realizmus meg nem szűnően ellenségekként álltak szemben egymással. Viszont le kell szögeznünk, hogy az első komoly összecsapás csak a haladó írók világkongresszusán (Charkov) következett be a két ellentétes irány harcában. Súlyos érvek hangzottak el itt a szürrealizmus ellen. Felfedték teljes kétértelműségét, ideológiai ürességét és alkalmatlanságát arra, hogy a kialakulóban levő új kultúra alapjául szolgáljon.

A szóbanforgó kongresszus megállapításai a szürrealista berkekben azonban alig találtak meghallgatásra. Igaz ugyan, hogy az olyan fajsúlyú író, mint Louis Aragon az előbbi megállapítások következtében vált le a valóságföletti arcvonalaról. De ettől eltekintve az említett vitákból inkább a társadalmi realizmus képviselői tanultak. Az ő állásfoglalásukra hatott jótékony tisztító zivatarként. Az ő működésüket termékenyítette meg és terelte véglegesen helyes irányba. Maga a szürrealizmus nemcsak

Franciaországban nem gyengült, hanem a francia irodalomnak a cseh irodalmi és általában a kulturális életet erősen befolyásoló hatása következtében még a haladó cseh kulturfronton is teret hódított. Sok oldalról éppen ebben a vonatkozásban várakozással tekintettek az augusztus hó végén lezajlott nemzetközi író-kongresszus elé. A „lélek mérnökeinek“ e kongresszusa azonban a szürrealizmus problémájával nem foglalkozott kifejezetten. A 18. évébe lépő új orosz irodalom a társadalmi realizmus elvén épül fel. Így természetesen ennek az alkotó módszernek kérdéskötege állt úgy a kongresszusi főreferátum, mint a körülötte kibontakozó vita középpontjában. Mégis, ez a tagadó magatartás nem kevésbé határozottan beszél. Annál különösebb, hogy a szürrealista irány követői süketek maradtak erre a figyelmeztetésre is. Abban a vitában, amelyet Prágában folytatnak egymással a két ellentétes alkotó módszer képviselői, egyenesen azt állítják, hogy az író-kongresszus az ő álláspontjukat igazolta. Mert igaz ugyan, hogy a társadalmi realizmus az egyedül helytálló módszer az új társadalom-építés időszakában, abban a történelmi szakaszban, amikor az emberiség a társadalmi ellentétek nélküli világ megvalósítása felé halad. Nem kevésbé igaz azonban az is, hogy ezt megelőzően, a mai társadalom valóságában viszont a szürrealizmusnak kell igazat adni. „Ugy gondolom, hogy a társadalmi realizmus természetesen nem nő ki az új életfeltételekből. De mi legyen velünk, akik a mai viszonyok közepette alkotunk?“ — kérde Nezval még a kongresszusi viták folyamán adott interjújában. Említeni is fölösleges, hogy ez teljesen abszurd álláspont.

A szürrealizmus különben manapság már nem annyira homloktérben álló jelenség, mint a korábbi, különösen a világháborút közvetlenül követő években volt. Az irány utolsó mohikánjai a tömegektől távol, azoktól meg nem érve, sőt gyakran észre sem véve működnek. Nem tömegjelenségről van itt szó, hanem egyes értelmiségiek bizonytalankodásáról, akik érthetően tömegjelenséggé szeretnék tenni ezt a bizonytalankodást. Alapjában véve ez a helyzet a cseh irodalomban is, ahol pillanatnyilag a legmagasabb hullámokat veri. Ahol a haladó kulturfront olyan kimagasló reprezentánsai vallják evangéliumuknak, mint a már többszörösen idézett Nezval, *Teige*, *Zavis Kalandra*, *A. Hoffmeister* és mások. Ez a helyzet Franciaországban is.

Más országokban a valóságfölöttiek nem sokat hallatnak magukról. Ha például a magyar haladó irodalmat vesszük szemügyre, nyugodtan irhatjuk le, hogy a szürrealizmus kérdése, legalább egyelőre, nem szerepel a napirenden. Leváltak a következetesen új kulturáról mindazok, akik kispolgári tanácsalanságuk irodalmi kifejezéseit „új“ kulturának tüntetve fel, akarták azt becsempészni az illetékesek soraiba. És ennél a pontnál senkit sem szabad meglepésztennie ama körülménynek, hogy a magyar irodalomban a tulajdonképpeni szürrealizmusnak csak jelentéktelen szerep jutott. Itt más izmusok fejezték ki a polgári kultúra zavarát, bomlását és csődjét. Itt, eltérő formában, az aktivizmus jelentette ugyanazt, amit Franciaországban André Breton vagy a cseh irodalomban Nezval. Mi sem természetesebb, mint hogy a viszonylagos és részleges stabilizáció éveit elsimultak azok a hullámok, amelyeket a válság legkáotikusabb éveit vertek fel. Az aktivizmus kimult. De nem azért, mert a békeesebb évek „aludni küldték a költőket“, hogy majd a fegyverek zajának reggelén ismét felébredjenek. *Fábry* Zoltán ebben a vonatkozásban helytelenül beszél az „aktivizmus dekadenciájáról“ abban a műhelytanulmányban, amelyet most tett közzé *Korparancs* című kötetében. Az „aktivizmus dekadenciája“ ugyanis azt akarja mondani, hogy ez az irány „lázadás“, irodalmi forradalom. Nem kisebb valószínűséget szuggerál,

mint azt, hogy Kassák az aktivizmus prófétája valamikor lázadó, forradalmár volt. *Barta* Lajosnak ugyanez az értékelése. Véleménye szerint az írók ebben a formában juttatták kifejezésre tiltakozásukat a hanyatló kulturával szemben. Tévednek. Az impresszionizmus gyűjtőnévén összefoglalható irodalmi és művészi irányok (és idesorozom az aktivizmust is) nem a szó valódi értelmében felfogott haladást képviselték, hanem az irányttévesztettséget és anarchiát. Ez az irodalom és művészet a dekadens polgárság ügye volt. Teljesen jelentőség nélküli és „hamis tudatnak“ kell tartanunk, ha képviselői szubjektíve a munkástömegek képviselőinek tudták magukat, visszavonulásukat pedig a fáradt forradalmiság gesztusaival kísérték. Ugyancsak minden jelentőséget nélkülöz az a körülmény, hogy a különböző tév-izmusok azonos gyökereik ellenére élet-halálharcot folytattak és részben folytatnak egymással. A szerteágazó irodalmi harcok, az izmusok és ellen-izmusok csak visszatükröződései voltak a válság vonaglásának.

Ma már a nézetek sok tekintetben tisztázódtak. Az elágazó törekvések leegyszerűsödtek és polarizálódtak. Az izmus-rengetegből lényegileg csak két arcvonal maradt meg: az exkluzív, elefántcsonttoronyos szürrealizmus meg az új kulturát kifejező irodalom és művészet, mely hol tudatosan, hol öntudatlanul, hol következetesen, hol dekadens elemekkel keverve a társadalmi realizmust teszi működése alapjává. A valamikor nagyhangú futurizmus nyílt regresszív irányként leplezte le magát. Olaszországban a fasizmus fegyvertársává szegődött. A kubizmus viszont éppen a mai Oroszországban bizonyította be iránynéküliségét és alkalmatlanságát arra, hogy az épülő új társadalom kulturtörekvéseibe alkotóan illeszkedjék be.

A harc problémái így könnyebben átfoghatókká, átlátszóbbakká lettek. Könnyebb lett az állásfoglalás és a valóban haladó új kulturirány és alkotómódszer feladatainak leszögezése. Egyszóval a harc tisztítóüzében kibontakoztak a társadalmi realizmus körvonalai, melyek a mai világ valóságában adják meg a viszonyok negációjára törő osztály irodalmi és művészeti alkotásainak irányát. Ennek ellentétéként kristályosodott ki a szürrealizmus eszméje.

Mielőtt a valóságfölöttiség alkotómódszerét egész terjedelmében kritikai boncolásnak vetnők alá, meg kell még vizsgálnunk, milyen álláspontot foglal el a materializmus és ideálmizmus döntőpróbáját képező megismerés kérdésében? Általában milyen a viszonya a történelmi materializmushoz? Csak akkor lesz teljes az a kép, amelyet az eddigiekben adtunk róla.

André Breton a második szürrealista kiáltványban látszólag fönntartás nélkül teszi magáévá a materialista kutatási módszert, amikor kijelenti: „csatlakozunk a történelmi materializmus elvéhez“. Egy másik írásában, saját megnyugtatóására még hozzáteszi: „Remélem, hogy egyetlen hibás lépést sem tettem a világmindenség és a világ megismerésében.“ Ugyanilyen határozottan foglal állást Nezval a cseh szürrealisták kiáltványában. Ebben a tekintetben tehát meg lennénk nyugtatva, ha jogunk lenne az embereket saját szavaik szerint itélni meg, ahelyett, hogy működésük konkrét hatásait vizsgálnók. A szürrealizmus kérdésében pedig külön is megfontolandó, hogy higgyünk-e ezeknek a szubjektíve minden kétséget kizáróan őszintén gondolt nyilatkozatoknak? Éppen ebben a vitatott kérdésben kötelességünk, hogy az írók kijelentései mögött kikutasuk és leleplezzük azokat a veszélyeket, amelyeket irodalmi működésük egésze rejt magában. Nem kisebb kérdésről van szó, mint egyik vagy másik alkotómódszer jogosultságáról. A szürrealisták szerint a mai társadalom viszonyainak konkrét valóságában az ő módszerük az egyetlen

dialektikus reálizmus. Ha pedig ez valóban így van, akkor a társadalmi reálizmustól, legalább is a mai társadalomban, meg kell tagadnunk a lét-jogosultságot. El kell vetnünk mindent, amit a valóban haladó mozgalmakkal szoros kapcsolatban álló írók és művészek alkottak. Felül kell vizsgálnunk és meg kell tisztítanunk az eddigi irodalmi és művészeti alkotás egész területét a reálizmustól, „amelynek szobájába — Breton — nem lép be.“ Az a kérdés, hogy a szürreálizmus alkotásai nyujtanak-e erre kellő alapot?

Eddig szemügyre vett kijelentéseik mellett szólnak, hogy erre a legcsekélyebb okunk sincs. A szürreálizmus minden erejével azon van, hogy lerázza magáról az „értelem kontrolljának“ vaspántjait. Menekül a valóság elől, amely lépten-nyomon gáncsot vet álmodozásának. Ha utánahatolunk gondolkozásának ebbe az álomlabirintusába, egyre veszélyesebb színben tűnik fel a képzelődésnek az a világa, amellyel körülveszi magát. A történelmi materialista hitvallás szertefoszlik és idealista színezetű, de legalább is erősen színjátékos, eklektikus eredetieskedés marad meg utána. Breton, fentebb már említett brüsszeli előadásában nagyon szemléltető példáját szolgáltatja ennek. Gyerekességnek tartja, ha „a magát marxistának nevező kritika“ akarja alávetni a szürreálizmus független gondolatát ellenőrzésnek. „Ez az ellenőrzés már elvben nem alkalmazható.“ Nem kevésbé furcsa színben tűnik fel a történelmi materializmushoz bejelentett csatlakozás, ha a második szürrealista kiáltvány ama mondatát vesszük szemügyre, melyben Breton a szürreálizmus módszerének dialektikus voltát akarja kihangsúlyozni. „Minden arra a hitre sarkal, hogy létezik az emberi szellemben egy pont, amely előtt élet és halál, valóság és nem-valóság, múlt és jövő, osztható meg oszthatatlan, magas és alacsony megszűnnek ellentéteknek felfogottak lenni.“ Nezval még aláhuzza ennek a tételnek egyértelműen idealista színezetét egyik Bretonhoz intézett levelében. Kijelenti, hogy a szürreálizmus „a valóságfölöttiség gondolatában találta meg legklasszikusabban azt a pontot, ahol ezek az ellentétek egységbe kerülnek.“ Nem akarunk elébe venni a kérdés taglálásának, amelyet a tanulmány második részében fogunk elvégezni. Anynyit azonban már most is le kell szögeznünk, hogy a szürreálisták figyelmen kívül hagyják a történelmi materializmus alapvető gondolatait, ugyanakkor, amikor követőinek jelentik ki magukat. Marx már a Deutsche Ideologie-ban leszögezte a materialista világszemlélet kiindulópontját, de a szürreálisták szemlátomást képtelenek ezt megérteni, vagy pedig megmagyarázhatatlan módon elkerüli a figyelmüket. „Az öntudat soha nem lehet egyéb — írja Marx — mint a tudatos lét, az emberek léte pedig saját valóságos életfolyamatuk.“ Amikor a szürreálizmus az álomban vél felfedezni valóságot létrehozó tényezőt, amikor a valósággal egybevetés egyetlen eldöntő kritériuma helyett az „értelem ellenőrzésének“ kikapcsolására törekszik, ezt a valóságos életfolyamatot hagyja figyelmen kívül. A képzelődés és a csodálatos elefántcsonttornyába menekül a valóság profán tényei elől. Ide azonban a történelmi materialista gondolkodás csak bírálón követheti.

NEMZETI SZOCIALIZMUS: „Göring porosz miniszterelnök a Quantmeyer und Eike cégnél szőnyeget vásárolt, amely 24 ezer márkába került. Göring berlini palotája, mint ismeretes, különös fényűzéssel van berendezve.“ (Daily Herald, London.)

FÉNYSUGAR NÉMETORSZÁG FELŐL: „Intellektus! Félre ezzel a gonosz szóval, félre ríktó zsidó bélyegével. Az igazi német lelkeségű férfi soha sem szabad, hogy intellektuel legyen!“ (Az 1935. évre szóló „Pilschke-évkönyv“ mottója.)

MAI AMERIKAI KÖLTŐK

Fordította: SUGÁR ANDRÁS (Szabadka)

BUNDEY WOODSON: UTAK

*Szent humanista törvények védelmében
Elvitatlanul megszülettünk,
Elindulhatunk tehát a csalóka ingoványokon. —*

De hová? — Vajjon hová?

*Élettelen figurák kóborolnak mindenütt,
Nincs, akit öröme serkentsen
A kék ég mosolya.*

*Hol tanyáznak a titkos lehetőségek,
Melyek életművészekké képezik
A fehér éjszakák bánathordozóit? —
Avagy hol tanyáznak a jó tanácsok színes virágai,
Melyeken a jövő bizonytalansága hervad el? —*

*Gyarmatok alázatos dolgozói,
Bányák fekete napszámosai,
Városkaszárnyák rangtalan tömegei
Méz és gyökereket keresnek
Gigászi tarlók sivárságain
S mindenütt —*

*Valahol távol, tíz millió japán munkanélküli
Allig fegyverben áll
„Vigyázz”-ban — — —
És várja a nagyszerű sárga messiást,
Aki megmutatja majd
Tiszteletreméltó és nemes gesztussal
A hősi halál színhelyét. —*

BUNDEY WOODSON: FEHÉR — FEKETE

*Földgömbünk misztikus oldalán
bőségpatakok bugyognak
egyre újuló erővel,
mannabokrok burjánzanak,
tévtanok iskolái nyílnak,
jelszó-áruházakban tombol a forgalom.*

*A cattergowni partokon
fénylő sötét testű emberek
trágár himnuszokat énekelve
zöld kávéhegyeket lapátolnak
töltelékül a tengerbe. —*

*Szélesvállú felhőkarcolók között
mámoros szekták keringenek,
a sötét nóták szülőanyja
nagyhasú hordókban hömpölyög.*

A gömb reménytelen felén
 összetört embernyájuk üvöltenek
 „enni!” — — — enni — — — enni. — — —
 A plasztikus térképeken
 simára borotvált
 fehér medrek
 virítanak, hallgatnak,
 fehér medrek, fekete sóhajok,
 meginognak minden rendű hitek.

— — — a hosszú távú boldogtalanság
 tovább fűrészeli azok sorsát,
 kik reménytelen kábulatban
 kontinensünk beteg hátán
 kialudt fákllyákkal
 bolyonganak.

ANDREW SUNSHINE: SZERELMES LEGIONISTA

Itt fekszem félájultan
 Sudár bambuszok lábainál,
 Pálmák ernyője alatt,
 Felettem ringanak
 Csillagszemek milliói
 És a tejútak fehér füstje,
 (Ezeket akkortájt
 Szemeid tükrözték vissza).

Azóta a gyász szolgálai vagyunk,
 Vonaglásunk fűrógépein
 Porrá morzsolódnak
 Nélkülözhetetlen jótévőink
 És nagylelkű barátaink
 Kialudt lángú emlékei.

Csak Te állsz rendületlenül
 Akarásom páncél alapzatán.
 Lényed áthatol
 Minden távolságokon,
 Örömteli vágyként.

Holnap újra kezdjük a játékot
 Forró homokmezőkön
 Hőségcsatát vívunk
 Trópusi ellenségek közepette,
 Szennyes gondok élén —
 De én,
 A tejútak vonalait keresem majd
 Szakadatlanul.

Alig félszemmel szemlélem majd
 Az oázis kéken csobogó vizét,
 Ahonnan bordó szívükkel
 Ruganyos gummilabdáik alatt
 Fekete kacajokból született
 Néger leánykák
 Erőteljes derűje
 Csilingel.

ANDREW SUNSHINE: TISZTELT EMBERISÉG!

*Szerény tudósaink műhelyeinek
 Ragyogó futószalagjairól
 Percenként leszalad egy eszme,
 Akárcsak tankok, traktorok
 És páncélvonatok dübörgő tömege.
 Mindez,
 Tisztelt Emberiség
 A Te megváltásod dicsőségére!*

*Ezer lakattal bezárt
 Ünneplő-ruhás elefántcsonttoronyok
 Ágaskodó sokaságában
 Minden színű lombikok ölében
 Balcélú titkok sisteregnek
 Éjjel és nappal,
 Tisztelt Emberiség
 Megváltásod dicsőségére!*

*Nemsokára felvirradnak
 Az észak napjai,
 A perzselő kőd
 És a baljóslatú felhők
 Világuralma
 És Te, tisztelt Emberiség
 Egyenes vonalban
 Jutsz el véglegesen
 Beteljesedésedhez!*

JÓZSEF ATTILA KÖLTÉSZETE

Irta: FÜLÖP ERNŐ (Budapest)

„Aki dudás akar lenni, pokolra keil annak menni“: jobb mottót, igazabbat és jellemzőbbet nem választhatott volna József Attila válogatott verseinek méltó köntösben megjelent gyűjteményéhez.* Nem mintha József költészete Dante Poklának komor fenségével, sötét vigasztalanságával tartana rokonságot. Az u. n. tragikus életérzésnek, a fájdalom gögjének, Baudelaire vagy Ady „nagy, fájdalmas“ életérzésének kevés nyomát találjuk benne. S miért? Mert ez a tragikus életérzés többnyire a spleenes polgár vágya az izgalom és hajszja, a szenvedés gyönyöre, a vérpezsgető cirkuszi játékok után — s nem a nehézéletű ember éneke és vágya. A költészet mindig „valami más“, ha kicsit maga az élet is. Goethe Faustjában az Istennel felmenttette Margitot, az elbukott, gyermekgyilkos lányt — és ő maga, mint miniszter, elutasította egy valóságos Margit kegyelmi kérvényét. Balassi utonálló módra tepert le nőket és himnusokat irt a plátói szerelemről. Spengler a düsseldorfi iparmágnások klubjában kényelmes bőrkarosszékekbe dőlve tart előadást a tragikus, harcos, hősi élet szépségéről és szükségéről... „Folytatnám, de unnád“ — mondhatnám Józseffel. A költészet „valami más“: kicsit az, amik vagyunk, de inkább az, amik lenni szeretnénk, ha kócosak és zuhlottak vagyunk, a magunk és mások jósága, ha finomak és jók vagyunk, a zuhlottságunk és gonoszságunk. Baudelaire, a sátánista, félelmetesen gyengéd és érzékeny lélek volt...

Élete József Attila a proletariátusból jött s annak a gyermeki melegségnek a költője, amely legjobban hiányzik a munkásgyermek és felnőttek sorsából. Versben mondta el családfáját, a hagyományos költői szokáshoz hiven: „Nemzett József Áron — szappanfőző, aki már — a Nagy Óceánon — szagos füveket kaszál. — Megszült Pócze Borcsa, — kit megettek a fenék, — gyomrát, hasát sorba, — százláb suroló kefék.“ Apja kártyás, nomád munkásember volt, a költő alig két éves s tehetőségét még csak gyereksírásban gyakorló. Apja elhagyta anyját és kivándorolt. Mély szeretettel emelt József verseiben ércnél maradandóbb emléket a mosónőnek, akinek „törékeny természetét a tőke megtörte“ (Anyám), aki korán meghalt, „mert a mosónők korán halnak“ s aki három gyermekéért s a maga örömtelen, magányos életéért halálig viaskodott az élettel. (Mily nagy lehet a költő anyás gyengédsége, amely önmaga szemérmes leplezésére a „fenékkal“ eteti meg anyját. A legmélyebb szeretet szokott ily látszólag durva elhárításban megnyilatkozni.) Az „Egy kisgyerek sir“, az „Iszonyat“ lidérces vízióiban is felidézi a méhrákban elpusztult proletárnő emlékét és a kötet utolsó verse, a „Mama“, talán a legszebb anya-vers, mert az árvaság és szegénység halálánál is erősebb anyavágya szorong benne.

József Attila a proletárgyerekek tipikus életét élte. Kétésféltől hétéves koráig menhelyeken lakott, a Gyermekvédő Liga vidékre adta földművesekhez, akiknek malacát őrizte — s ahol törékeny teste magába itta a föld és a paraszti lét intim ismeretét, amely megakadályozta abban, hogy pusztán városi költő legyen. Közben rövid ideig anyjával él a Ferencvárosban s ez időből való emlékét dolgozza föl az *Eszmélet* 5. szakában, ahol a szívet lopó proligyerek halálos tolvajrettegését írja meg:

*A teherpályaudvaron
úgy lapultam a fa tövéhez,
mint egy darab csönd. Szürke gyom
ért számhoz, nyers, különös-édes.
Holtan lestem az őrt, mit érez,
s a hallgatag vagonokon
árnyát, mely ráugrott a fényes
harmatos szénre konokon.*

Iskoláit össze-vissza járja, szünetekkel. Háborús nyomor, sorbaállítás zsirért. Az Est rikkancsa. Csomagkihordó. Anyja betegeskedik. Szabadszálláson huzódik meg, ahol anyai nagybátyja a községi szérűskert analfabéta csősze. Aztán: hajósinas vontatógőzösön, kövező inas és makói gimnázista. Juhász Gyula felismeri és első kötetéhez ő írja az előszót. Közben kukoricacsősz, majd a Nyugat közli néhány versét, leteszi az érettségét, banktisztviselő, Szegeden bölcsész, *Lázadó Krisztus* c. versért 8 hónapra ítélik, majd felmentik, Horger kitessékeli az egyetemről. Párisba indul, mint Ady utáni magyar költőhöz illik, de csak Bécsig ér el, rikkancskodik, takarít, csomagot hord, hogy aztán „véletlenül“, mint magyar költőhöz illik, megismerkedjék Hatvany Lajossal, aki lehetővé teszi párisi útját. Visszatérése után: könyvügynök, levelező, könyvelő s most már csak-költő, egyesegyedül az.

„Jack Londonéval vetekszik az élete“ — írta minderre az egyik színházi lap. Proletárokéval vetekszik, — mondjuk mi. Egy ilyen élet nem érdem s nem is dicsőség; fárasztó. „Nem fog a macska egyszerre kint s bent egeret“ — mondja József és úgy is van. Költészetében egészen utolsó periódusáig nem is esett sok szó életéről. Eddig csak úgy színezték dús élményei művét, ahogy a másról-beszélők hangjának remegése tanusko-

dik arról, ami szívüket igazán nyomja. Ami még igazán fáj és nyom, arról ritkán beszél a költő, mert a költészet mindig játék és profanizálás is. József életét nem lehet verseiből úgy „összeállítani“, mint Petőfiét. Nem a közvetlen líra embere, hanem a közvetetté, nem az élményé, hanem az emléké, inkább a lírikus Arany rokona, mint Petőfié. De téved Szerb Antal, ha azt hiszi, hogy ritka eset, amikor életének ismerete nélkül nem értjük meg az író művét. Az író egyéniségének igazi kulcsát akkor nyerjük, ha összehasonlítjuk „irodalmonkivüli“ lényét az „irodalmival“. József művészetének erős realizmusa, anyagszerűsége, minden sorának sűrített kézzelfoghatósága az anyaggal dolgozó munkásember sajátja s egy városban nőtt polgárnál megmagyarázhatatlan lenne. József Attila utolsó verseinek emlékező, gyermekkorába forduló tendenciája arra enged következtetnünk, hogy e gyűjteményes kötete nem zárókö, hanem nyitány és emlékezésében megtisztultan feldolgozza majd zaklatott fiatal-ságának bizonyára dús élmény-raktárát.

József Attila és Ady Első versköteteit, a *Szépség koldusát* és a *Nem én kiáltok* címűt erősen megrostálta. A rostán fennakadtak furcsán tökéletesek, csodagyerek-bravurok. A legnehezebb formákon: antik strófákon és a szonetten mutatja meg kezeügyességét. Mint mezitlábás kukoricacsósz azt a formát használta, amelyről Babits jellemzően így írt: „Szonett, aranykulcs, zárd el szívemet, — erősen, hogy csak rokonom nyithassa.“ Arisztokratikus, gögösen szemérmes forma, tejüveg, mely igen megszűrve ereszti át az élmény füstölgő tüzét, az elfojtás műfaja és műszere, a szabadvers eszményi ellenfele. „Negative“ jellemző Józsefre a *Jámbor tehén* hangulata: bukolikus, idilli érzés, humorosan bölcs és vénes paraszti szemlélet van benne s mint minden képversben, ennek a mélyén is ott remeg az érzés-elfojtás kísérőterméke: a melanchólia. Kitűnő az *Éhség* fiziológiai realitása, tömör naturalizmusa is. Az antik strófákban nem melegegett föl, fenegyerekeskedő játékok, diákkisérletek csupán. Első versei közül kiemelkedik a *Megfáradt ember*. A „komoly“ és „hallgatag“ jelzőkkel intonálja a költő az esti elpihenés hangulatát, parasztok, folyó, „gyöngye füvek alusznak a szíve alatt“ s ahogy elnyul a folyó mellett:

*se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér
csak megfáradt ember, aki itt hever.*

A kortól, társadalomtól függetlenül, lemeztelenedett ember rajzolódik elénk, egy darab természet, folyó vagy kenyér, minden máz lehorzsolódott róla, s csak az élet tiszta melegsége, állati gyengédsége és emberségessége maradt benne. Sok a „fáradt“ jelző e korai versekben s ez nem lehet póz. Fáradt por, fáradt bor, megfáradt ember: a munkás József Attila.

Érdekesen kiütözik a versek közül a *Sacrilegium*. Vad, részeg leányról hallunk benne, aki mámorban, ördögös borok hatása alatt templomba kujtorog, a Szűzhöz galádan kurjongat s akit a bánatok halálra keresnek. Olyan ez a vers, mintha egy jobb Baudelaire szonett ügyes fordítása volna. Páthosz van benne, szenvedély, dionysosi lobogás, sátánizmus, az ösztönök tragikus hatalmi párbaja. József verseskötetéből úgy kirí ez a vers, mint ahogy a pesti korzón ma kirína a hős Zrinyi Miklós daliás és páncélos alakja. Mert semmi sem áll távolabb József költői és emberi egyéniségétől, mint a *Sacrilegium* hangja, amely Adyé, vagy esetleg Tóthé, de nem a *Megfáradt emberé*. A nagybetűs Élet kultusza, igenlése, hajszolása, a század eleji vitalizmus nem az ő „resszortjához“ tarto-

zik. Nem azt állítjuk, hogy József fáradt ember s nincsenek intenzív érzései. Érzésvilága akár Adyéhoz is hasonlíthat: nem arról van szó. Az amik amorf, megnevezetlen valamik, míg nevükön nem szólítják őket és ha szólítják, már nem azok, amik voltak. Az érzelmeket a költők találják föl. Minden a kifejezésen mulik, a megfogalmazáson. Másképp fogalmazták és érezték a trubadurok a szerelmet és másképp Ady. Ady hatása alatt ijesztő szemekkel néztünk kedvesünkre és drámai hősként tetszelegtünk magunknak. S most mindezt — nagyképűségnek érezzük.

Hasonlítsuk össze a *Nincsen apám, se anyám* előhangját az *Uj versek*-ével. Mindkét költő bemutatkozik, ajánlja magát a közönségnek.

*Góg és Magóg fia vagyok én,
Hiába döngötek kaput, falat
S mégis megkértem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?* stb.

*Lidi nénémnek öccse itt,
Batu khán pesti rokona
kenyéren élte éveit
s nem volt azurkék paplana,
kinek verséért a halál
öles kondérban fő: babot —
hejh burzsoá! hejh proletár! —
én, József Attila, itt vagyok!*

A József-versben Batu-khán valószínűleg a Góg és Magóg tudatalatti, vagy tudatos persziflázsa. Ady úgy jelentkezik, mint egy választott hős, drámai színész, hangjával megborzongatja a hátunkat. József nem jár kothurnusban, úgy fut a színpadra, mintha egyenesen a nézőközönségből jönne s az egész csak tréfa lenne, heinei öngunnyal szemléli magát és a Batu khán nagyképűségét a „pesti“ jelzővel helyrebillenti. Comedia finita est: a drámának vége, kezdődik újból a líra. József úgy viszonylik Adyhoz, mint Bartók Wagnerhez. Ady a lírából és Wagner a zenéből Gesamtkunstwerkot teremtett. Ady lírája zenedráma, hősi eposz és önballada volt, mint Wagner zenéje freskó, színház és költészet. József proletár egyszerűséggel szakított a romantikus hagyománnyal és visszatért a lírai realizmushoz. Kassák legújabbán megjelent könyvében olvassuk Ady válaszát a nemzeti tanács üdvözlétére: „Ékes magyarnak soha szebbet igaz menny és pokol nem adhatott“. „Ez Ady“ — teszi hozzá Kassák. „Betege is versben beszélő és romantikusan pathétikus“. Ady életmegfogalmazása közel jár a fenséghez. A fenség viszont a nevetséghez alig egy lépésnyire fekszik. S ezt a lépést a „publikum“ megtette már. Adyn nem nevetünk, mert a múlté. József Attila „ékességére“ válik, hogy egyetlen nagyképű verse a *Sacrilegium*. Ha pózol — mindig pózolunk — a nehezebb pózban, a természetességében mesterkedik. Nem szaval fejhangon, hanem egyszerűen beszél. Ez az etikettelen, emberi magatartás: proletárpóz. Ady sötét, zavaros, vajudó, büntudatos kamasz: József a kamaszoninneneni gyermekség humorát, szinte szemtelen derűjét hozta a költészetbe.

Isten Gyermeki humort hozott — a kamaszság-előtről, s ugyanakkor férfias komolyságot a kamaszságon-túlról. A pubertás boszorkányos elvárásoltsága, az élet luxusa, az elhasználatlan energiák lobogása hiányzik belőle. „Derüs vagyok és hallgatag“ — írja egyhelyt. „Légy fegyelmezett“ — írja másutt. Gyermeki kedély és sztoikus bölcsesség furcsán karöltve járnak nála. E kettősség minden irányu magatartásán végighúzódik. Istenhez való viszonyában is jelentkezik.

A polgári kamasz „ráér“ a clairobscur, fény és homály kettősségére „hasadni“, az ébredező erővel nem tud mihez kezdeni, össze-vissza kap-

kod önmaga hullámszásában, szüksége van egy fix pontra, szalmaszára az erkölcsi rendből: átéli az Istent és néha örökre megfogódzik benne. A proletárkamasz válsága nem megy végbe, ily „szabályszerűen“, nem piszkálhatja orrát délutánokon át, a hűvös ablaküveghez támasztva forró homlokát, a munkában kisportolja büntudata jó részét és azt a szorongást, amely a vallásosságban nyer megfogalmazást. Így Isten Józsefnek nem oly mély élménye, mint pl. Adynak. S ennek nem mond ellent, hogy van két gyönyörű verse Istenről. Ezek a versek nem vallásosak, a szó szűkebb értelmében. Istenükben nincs semmi transzcendens: annyira apa és oly emberi közelséggel az, hogy már csak a neve Isten és nem egyszerűbben: apai jóság. Szegény árvagyerek szól így apjához:

*Ha rikkancs volna mesterséged
segítnék kiabálni néked stb.*

Ez a vers egyszerre naiv és raffinált: a szegények jó gesztusainak okos megfigyelését tartalmazza. „Istenem“ helyett „apámat“ irhatott volna s a versből legfeljebb az a szépség-nüansz maradt volna ki, amelyet a játékoság s nem a vallási képzet kölcsönzött neki. A „másik“ Isten, a valóságoké, a *Hosszu az Uristen* című versében szerepel s aki az adás-vevésnek, bár költőien szublimált, de alapjában véve ennyire illuziómentes szemléletével szól Istenről:

*Ha ma sincs, hogy értünk
seregekké lenne,
szegény ember, ha elpusztul
nem is pihen benne —*

annak nem komoly élménye a mennyei Lény, a magasságok istene. Őszinte gyermekség egyfelől, mely apát keres az istenben, férfias józan-ság másfelől, mely emancipálja magát az üressé vált képzet alól: ez József magatartása. *Betlehem* c. versében is a nép szomorú helyzetének festésével üti el a karácsonyest varázsát s a *Betlehemi királyok* hangulata folklorisztikus, de nem vallási. „Hosszu az Uristen, rövid a szalonna“ — így fogalmazta meg lakónikusan kiábrándult vallásbölcseletét, mely ha nem is ér el „a legmélyebb mélységekig“, mélységesen egészséges. A józan atheizmusnak a vallás színes káprázatával szemben való magányát szépen fejezi ki *Számvetés*-ében:

*Komor ég alatt üldögélek,
mint hajléktalan a hid alatt.
Mindentől felmentem magamat,
mert nem lesz utolsó ítélet.*

Erosz „Legyen akár az uccasarkok rongya!“ — kiáltotta Ady égő szemekkel. József más nőről álmodozik suhanckorában:

*Aki majd főz is, csókol is,
Kerül majd egyszer asszony is.
Zizeg a szalma, menj, aludj,
kerül majd egyszer asszony is.*

A csók tehát a főzés után következik. S bár a „zizeg a szalma“ a Tengerihántásra emlékeztető estéli sejtelmességet szuggerál, ez az ábrándozás és sejtelen vaskos, konkrét, primitív; kolbász, kenyér, csók és főzelék. Proletárvers — s a polgár legfeljebb exotikumként értékelheti varázsát. Nem, mintha József szerelmi lírája képtelen lenne a primitíven tulmenő rezdülésekre. De szemérme s valószínűleg Adyval szemben való

elkülönülési vágya miatt a finomabb hangulatrezzenések nála is, akár Illyésnél vagy Szabónál — látszólag az erotikán kivüleső tárgyakra tevődnek át. Így, ki nem érzi a *Hangya* című versben, amelyben csak egy többesszámú első személy, mely lehet „uralkodói többes“ is, sejteti a nő jelenlétét — a szerelmi gyöngédséget?

Korábbi erotikus verseiben vaskos, egészséges, falusias testiség szólal meg, a morbiditás minden jegye nélkül énekel a lányokról, akik „munka után a mellüket kibontják“ — (a *Reggeli* c. vers diadalmas ki-zengése ez) — s a *Fiatalasszonyok éneke* szinte kicsordul a raffináltan primitív szerelmiségtől. A szerelmi lírát megszabadította Ady lidércnyomásától, az egymást marcangoló him és nőstény tragikus komorságától s a sötét szorongásoktól: ez is az asszony, mondja verse, nemcsak démoniság, hanem együgyűen ravasz magakelletés, derűs munka, önelégültség, hűvös derű, az állat utolérhetetlen nyugalma, a napsütés és játék:

*Hogy az urunk megjön este, mosdóvizzel, vacsorával, csókkal várjuk
ingerkedünk, játszadozunk, csitítjuk, ha bajjal van
egész éjjel ölelgetjük
s gömbölyödő kis hasunkat nézegetjük hajnalban.*

Lehet, hogy ez a szinte mikszáthian idillikus szemlélet a pirospozsgás menyecskékről fikció, — de bizonyára fikció a démoni nő is. A dolgozó és meggyötört embernek nem hajsza kell a szerelemben és marakodás, hanem ünnep és idill. Ezt az idillt adja József a ponyvaszerűség minden édeskés mellékíze nélkül. A nemek „bus párbaját“ játékos nevetésével hidalja át:

*Mikor a szeretők veszekszenek,
akkor hajlongva magasodnak,
mikor a szeretők ölelőznek,
akkor a földdel elsimulnak.
Énekeljünk — haja ha! — Bömbölődjünk — böm—böm—böm stb.*

József szerelmi verseiben van valami befejezetlenség. Nem az egyes versekben, hanem a hangban, amelyet bennük megüt. Mintha egy tájképfestő, aki új szemmel villant volna rá a Balaton szépségeire s csak egyik két vázlatot készített volna róla, amelyek újak és pompásak — aztán csapat-papot otthagya más vidékekre költözne és kiaknázatlanul hagyáná az új művészi területet. Így hagyta el József a gyermek-idillt és szerelmi humort — és *Ódájában*, egyik legfigyelemreméltóbb versében más, új hangot pendít meg ismét, férfihangot, de csak egyetlenegyszer, holott többször szeretnénk hallani mély bugását. Görcsös, komoly, súlyos, higgadt az Óda szerelme, töprengő és azáltal modern, hogy szinte természettudományosan illuziótlan s mégis intenzív, monumentális érzés, a szerelmes testét kozmikussá növelő: „Hullámzó dombok emelkednek, — csillagképek rezegnek benned, — tavak mozdulnak, munkálnak gyárak, — sűrűg millió élő állat, — bogár, — hinár, — a kegyetlenség és a jóság, — nap süt, homályló északi fény borong. — tartalmaidban ott bolyong — az öntudatlan örökkévalóság.“ Befejező „mellékdalában“ pedig az asszony felel a suhanc József visszatérő vágyának:

*Csobog a langyos víz, fürödj meg!
Ime a kendő, törülközz meg!
Sül a hús, enyhítse étvágyad!
Ahol én fekszem, az az ágyad.*

Társadalom József Attila proletár származású költő és ennek nyomai egész költői működésén és életformáján föllelhetők. Mégis vonakodunk azt írni róla, hogy „proletárköltő“, a szónak bizonyos egyirányú harcias használtsága miatt. Proletárköltőnek azt szokták nevezni, aki proletárvoltát állandóan hangsúlyozza s életében-verseiben a proletár-eszményt akarja kifejezni, nem pedig a maga életét úgy, amilyen. József úgy proletárköltő, ahogy Gorkij proletáriró. Nem eszményt és tendenciát ad, hanem a maga emberi valóságát, nem osztálykategóriát, hanem a proletár-ember totális, vajdó, talán ellenmondó, de őszinte lényegét. A *Tiszta szívvel* amoralitásában a villoni lumpenproletár világát foglalja versbe, a *Magyar Alföldben* a magyar szegénynép tragikumát érezteti Adys szimbólummal, a *Biztatóban* Babitsos impresszionizmussal villant a világ furcsa exotikumaira s az egészet egy friss, lumpenproletárosan individualista kizengésben végezteti — mindez talán idegen a munkásöntudattól, de mélyen a munkásember érzéseiből szól, mint isten-versei és szerelmi költeményei is.

József megtette az utat a csavargó anarchizmustól a szocialista eszme tudatos vállalásáig, de jóízlése megakadályozta abban, hogy költő tollát, sok szocialista költő példájára, a vezércikkiró tollával cserélje föl. Kitűnő intuíciójával megértette, hogy a költészet „szívtől szívhez“ szól s a világszemlélet számára csak az érzés tolmácsa és nyersanyaga lehet. A szocialista eszme érzés-alapja, a szocialista ember tipikus és elkülönítő érzése, a *szolidaritás* legtisztábban benne vált megformált valósággá. E kötetében lefaragta és kihagyta mindazt, ami a tendenciózus szemlélet alapján külső sallangként volt hivatva dokumentálni hovatarozását. Legjobb példa erre a *Nyár*, melynek előbbi befejezését: „Eltársaim, a kaszaél“ — felcserélte a versből szervesen következő: „kék, tünde fényvel fön a tél“-re. Állandó kihangsúlyozásra csak bizonytalan érzéseknek van szükségük s nem annak a költőnek, aki a *Favágók* — bár a tőke szó kétértelműségére épített — nagyszerű szimbolumát, vagy az *Ésik* c. vers víziójában az egész ország súlyos, monoton panaszát fejezte ki. Az *Öt szegény szól* tréfásan komoly pörlekedésével, a *Határ* a falusi szegénység kilátástalanságának rajzával, s különösen a *Külvárosi Éj* legjobb szocialista verseink közül valók. Az utóbbiban a komor ó betű uralkodik, — mert az „ó“ fekete s nem kék, mint Rimbaud gondolta —: homály, lomhaság, olajos rongyok, hold, sóhaj, omladék, bordás szövőszékek és bogárhátú dinamók, romlott fény és komor feltámadás titka, csupa ó és óh, míg a költő szolidárisan felkiált és komolyan elnyugszik:

*Szegények éje! Légy szemem,
füstölögj itt a szívemen,
olvasd ki bennem a vasat,
álló üllöt, mely nem hasad,
kalapácsot, mely cikkan pengve,
— síkló pengét a győzelemre,
óh éj!*

*Az éj komoly, az éj nehéz.
Alszom hát én is, testvérek.
Ne üljön lelkünkre szenvedés.
Ne csipje testünket féreg.*

A *Mondd, mit érlel*-ben a kisparaszt, munkanélküli, fűszeres, munkás, költő sorsáról kérdez, a *Holt vidék*-ben a szegényparasztok nyomottságát érezteti, akiken „nem segít ima“, a *Fagy* a szegények téli lá-

zongásának verse, a *Haszon* villoni ballada a bérmunkás és tőkés viszonyáról. Gazdag skálája ez a szocialista érzésnek, játszi káromkodástól harcos kiálláson keresztül (kár, hogy az utóbbit dokumentáló *Munkások* c. vers, valamint a *Korunkban* megjelent kitünő „történelmi materialista“ *Óda* kimaradt a kötetből) — egészen az elégikus töprengésig. Összevetve a kötet verseit, kétségtelen, hogy József nem forradalmi vérmérsékletű költő, hangja inkább az idill és az elgondolkozás felé vonja s a harc inkább kényszer benne, mint természeti adottság. A szeretetre vágyó, ki-semmizett proletárgyerek kérdezi belőle: „minek is kell fegyvert veretni — belőled, arany öntudat?“ De ki tagadná, hogy az emberek többsége békét és kenyeret akar s a harcot társadalmi kényszernek érzi? A békéért éppen és a kenyérért? Vannak költők, akiknél a harci kiállítás öncélú, heroikus pózzá merevedik — József figyelmeztet, hogy az emberiségért és az emberségre megy a játék. Költészetén át „egy megszerkesztett, szép, szilárd jövő“ távoli sugara vetődik lelkünkre. S hiába folyik ellene a tehetségtelenek hadjárata minden oldalon s hiába igyekeztek többen — ezt meg kell végre mondanunk — József Attilától elhidegíteni a munkásság egy részét. És hiába reagált erre József sértett és gyermekded bosszúval, — tudjuk nagyon jól és ő is tudja, hogy József a dolgozók és haladó intellektuelek osztatlan táborának költője, értjük és szeretjük, betéve tudjuk és szavaljuk, mindenki ellenére és sokszor önmaga ellenére is.

* József Attila: *Medvetánc*. 1922—34. Révai kiadás, Budapest.

MUNKÁBA MENET

Irta: MÁRIA BÉLA (Genff)

*Reggel, délben, este egy vasuti hídon megyek keresztül,
télien, nyáron, tavasszal, ősszel,
betegem és egészségesem, komoran, vagy dalolva — —*

*Reggel, délben, este arcokkal találkozom a hídon,
mindig siető hivatalnokokkal és munkásokkal,
ismerjük mi egymást: láthatatlan jelekkel beszélnek szemeink,
reggel, délben, este — —*

*A híd alatt pontosan reggel kilenckor
berobog a párizs—londoni expressz,
a hálókocsik ablakaiból álmosan kikandikálnak
selyempizsamába öltözött urak és álmukban is kifestett
hölgyek — —*

*A hídon túl pedig a város —
még egy darabot megyek munkahelyemig,
a munkások és hivatalnokok hirtelen eltűnnek
hová? hová? —
jobb nem beszélni róla, te is tudod, én is tudom — —*

*Most másféle emberek jönnek
tenniszverővel, vagy sífelszereléssel,
ezek már a hálókocsik lakóinak rokonai
(a híd alatt és a hídon túl)
és semmi közük sincs azokhoz, akik sietve haladnak át
a hídon reggel, délben és este.*

KULTURKRÓNIKA

SÉTA A SZEGÉNYTELEPEN

(Egy riporter feljegyzéseiből)

„Boldog népeknek nincs történetük“ — tartja a polgári bölcsesség. Az a nép, amely itt lakik a főváros határában, a Szegénytelepen, nyilván boldog. Itt nincsenek gazdagok és nincsenek dolgoztatók. Boldog világ ez, édes semmittevés az emberek élete. Itt nincs hitel-krízis, nincs túltermelés és nincs ipari és mezőgazdasági válság. Itt nincs termelés, viszont fogyasztás se. Csodálatos világ ez. Mindenki ül saját szőlőtökéje alatt, majd csak úgy, ahogy irva áll a Bibliában. A Szegénytelep azonban nem szőlőtermő vidék és a bibliai szőlőtökre itt szimbólikusan kecsesen rogyant kis agyagházacsákák utalnak, egyenetlen, roskatag falakkal, amelyek mind a Gondviselést dicsérik, mert hogy nem omlottak még össze. Földbevájt kellemes és barátságosan hívogató kényelmes gödröcskék tárják ölüket az ég felé, rajtuk néhány szál deszka, némelyik finom keményfából, a szőlővenyige helyett. Ezekben a lakályos házacskákban és gödörlakásokban élnek a Szegénytelep boldog népei.

Mintatelepe ez az emberi együttélésnek. Távolság a kulturától, a civilizációtól, távolság a világváros kisértő atmoszférájától. Csodálatos körülmények helyezte ide azt az ezeregynéhány embert, aki itt él. A kihívó és nyugtalanító jólét itt nem csigázza fel a fantáziákat. A mohó és mindennel elégedetlen emberi képzeletet itt nem izgatják elérhetetlen utópiák. Itt nincsenek pompázatos kirakatok, amelyek oly károsan hatnak a gyomornedvekre. Nincsenek telt éléstárak, amelyek az irigység melegágyai. Nincsenek üzemek, ipartelepek, hivatalok, amelyek munkakedvre ösztökélnének, hogy aztán a kielégítetlen emberi mohóság elkeseredésre ragadtassa magát. Nincsenek népfürdők, amelyeknek tömeges igénybevétele ragályos kórral fenyeget. Nincsenek fürdőszobák, amelyeknek kiváltsága megbontja az egyenlőséget. Nincs világítás, mert a fény igényességhez szoktat. Nincs téli tüzelés, mert itt a lélek melegít. Boldogok világa ez, ahol oly egyszerű dolog a lemondás, mert nincs miről lemondani. És senkinek nincs semmije, hogy ne legyenek közöttük tolvajok.

Paradicsomi élet ez. A ruházat is szinte csak egy-egy fügefalevélből áll. Fájdalom, az átkos civilizáció azonban mégis csak leginkább a ruházatkodásban érvényesül. Meglepő, hogy ezek a puritán emberek, akik nem fekszenek ágyban, hanem szalma-, vagy rongyhalmazon és nem használnak ágyneműt, nem asztalnál étkeznek székeken, hanem a földön guggolnak és lehetőleg nem esznek semmit, akiknek álmukban sem jut eszébe, hogy az angol W. C. a legideálisabb megoldás kényelem szempontjából, hanem ehelyett megmaradtak a paradicsomi összokás mellett, ezek az igénytelen és módfelett szerény emberek nehezen tudnak ellentálni a ruházatkodási divat hóbortjának. Persze, az anyatermészethez való ragaszkodásukat azért nem fojtják el. Így láthatunk férfiakat, akik a leg-elegánsabb belvárosi szabótól származó frakknadrág van, ezekre azonban szinte vandál módra éktelen hasítékokat szabtak, hogy lábszárait mutogathassák. Mások térdnél kivágták az elegáns zsakettnadrágot, mert holmi ősi szépségkultusz a térdkalácsokat módfelelt értékelte. Ezek az emberek a télikabát viseletet azért mégis csak megvetik. A boldogok e szigetén való barangolásaim közben, bár januári fagyban is jártam kö-

zöttük, télikabátot senkin se láttam. Olyannal találkoztam, aki két rövid zekét viselt egymáson, de ez a két kabát tulajdonképpen egy volt és pontosan kiegészítette egyik a másikat. Az egyiknek a bal, a másinak meg csak a jobb ujja volt meg. Ez a kettős kabátviselet lényegében északeurópai eredetű divat, arrafelé ugyanis a jobbmódú vidékiek több ruhadarabjukat egymás fölé felveszik, hogy vagyonságukat ezzel is fitogtassák. A lábbeli viselet meglehetősen ritka és ha már valamit felvesznek, úgy azt saruként viselik. Láttam egykor pompás Walkower-, vagy Salamander-cipőket, amelyeknek a felsőrészét egész egyszerűen nem viselték és csak a talpát kötötték oda valamilyen színes szalaggal a lábukhoz. Egy fiatalember viszont csak cipőfelsőrészt viselt harisnya nélkül, bizonyára a Müller-szisztéma légharisnya viseletét akarta így meghonosítani. Határozott hajlam észlelhető itt a nudizmus iránt. A meztelenség kultusza elől a nők sem zárkóznak el. Beszéltem egy fiatal leánnyal, akinek egyik melle büszkén kikandikált a blúza dekoltázsából, amelyet nem középen, hanem baloldalt viselt. A ruhák dekoltázsán át azt is megállapíthattam, hogy a kombiné-viseletet errefelé nem kultiválják, úgy hogy meglehetősen frappirozott, mikor egy idősebb hölgyet ennek ellenére kombinéban láttam átsétálni a szomszédba. Ez déltájban, tehát vizitidőben történt, a hölgy is nyilván vizitbe ment, mert főzés hiányában itt házimunka általában nem igen akad.

Módfölött érdekelt, hogy ezen a telepen, amelyet a főváros oly' nagy gonddal elkülönített, hogy az emberi természet a maga eredetiségében megmaradjon, ebben a National Parkban, amely annyiban különb, mint az amerikai, hogy ott állatok élnek, míg itt emberek mintapéldányai, szóval itt a Szegénytelepen vajjon milyenek az étkezés formái. Azt már említettük előbb, hogy itt nemcsak termelés nincs, de fogyasztás sincs. Hát persze ez némileg tulzás, mert valamiből azért élni kell, ámbár lehet nagyon csekély vitamintartalommal is élni. Mivel itt senki sem dolgozik és így bérjövédelme senkinek sincs, de munkanélküli segély sincs, ami egész természetes itt, hiszen joggal elvárja mindenki a miniszterelnöktől, hogy megtartsa adott szavát, már pedig a miniszterelnök kijelentette, hogy munkanélküli segély nincs, — ennél fogva a szükségletek kielégítése nem a pénzforgalom alapján történik. Így előáll a legideálisabb helyzet, anyagi gondja senkinek sincs és az egyenlőség elve teljesen érvényesül. A legteljesebb demokratikus formák uralkodnak, szinte nem is érti az ember, hogy a kormányzatot miért vádolják szerte az országban demokrácia eitelenséggel. Itt senki se eszik többet, mint a másik, nincsenek kövér hasak, nincs jóllakott bürokrácia, cukorfogyasztás 0, tejfogyasztás 0, az emberek megmosolyogják a plakátot, amin ez áll: „Tej, élet, erő, egészség.“ Alkoholfogyasztás 0, lisztfogyasztás 0, kávéfogyasztás 0, tejfogyasztás 0, húsfogyasztás 0. Itt határozottan Bicsérdizmus és vegetáriánizmus uralkodik. Láttam hónapos csecsemőket, akik cuclisüveg helyett sárgarépát szopogattak nagy megelégedéssel. Az anyja nyers céklát rágott. Az apja hagymát. Hagymatermésünk határozottan kedvezően alakul a szegénytelepi hagymafogyasztás következtében. Érdekes, hogy még véletlenül sem láttam senkinél téliszalámit vagy akárcsak sonkát is. Egy bőbeszédű asszonyosság — ez hálórékli és sottis kelméből készült oldalt sliccelt szoknyát viselt, — elbeszélte nekem, hogy a kormányzat nem látja szívesen a bicsérdizmus térhódítását és bizonyos alkalmakkor élelmiszerjegyeket oszt ki, emelyekért néhány deka lóhúst lehet kapni a lómészárszékekben. Ez a hölgy ebben annak magyarázatát látja, hogy az utolsó két esztendő alatt a lóhúsfogyasztás alaposan visszaesett és a sok gebével nem tudnak mit kezdeni. Hát ingyen szétosztják, hogy a lóhúsfogyasztást, mint a jólét fokmérőjét fokozzák.

Több szegénytelepi lakossal beszéltem. Az egyik egy nyúltarcú, torzonborzfejú érdekes ember, midőn megkérdeztem, van-e valami foglalkozása, azt válaszolta:

— Lakatos *voltam*.

Egy másik kérdés nélkül közbeszólt:

— *En aszталos voltam*.

— *En üzemi munkás voltam*, — tette hozzá egy harmadik.

Nagyon érdekes, hogy mindegyik hangsúlyozottan mult időben beszél. Megfigyeltem, hogy ez sajátos beszédforma itt, a jelenidőt a legritkább esetben alkalmazzák. Így pl. mikor egy kis maszatos fiut megkérdeztem, hogy mikor ebédel, vállat vont és azt mondta, hogy már a mult héten ebédelt.

Husz-harmincéves fiatalemberek néha használják a jövőidőt. Ezt többször hallottam például:

— Egyszer majd eljön mindennek az ideje.

A második mondat már újra mult időben szólt:

— Egy hét óta nem volt meleg kanál a gyomromban.

Ez a kanálnyelés különös folklór lehet itt, mert többektől hallottam emlegetni, de persze mindig mult időben. Egy ilyen meleg kanál lenyelését, sajnos, nem volt alkalmam látni. Az a feltevésem, hogy vannak időszakok, amikor semmiféle tüzhely nem ég a telepen és ilyenkor elmarad a kanálmelegítés is.

Érdeklődtem az idegenforgalom iránt.

— Ide egyszer sem hoztak idegeneket, — mondja egy készséges aszszonyság.

Ezt szinte el sem akarom hinni. Hogy erre nem gondol a fürdőváros idegenforgalmi hivatala. Az idegenforgalom növelésére mindenféle csábdoigot kieszelnek, kivilágítják éjszaka az egész várost, csakhogy jöjjenek és akkor egy ilyen érdekes színpontot kihagynak a programból. Igaz, hogy az autocarok kissé nehezen közelíthetik meg a hepe-hupás uccácskákat, de viszont az eredetiség megér egy kis *megrázkódtatást*. Többet ér ez a meztelenség látványosság szempontjából, mint a mesterségesen beöltöztetett vidék.

Pedig szó sincs róla, mintha megfeledeznének a szegénytelepiekről. A hatóság emberei gyakorta meglátogatják őket, de ezt persze függetlenül csinálják az idegenforgalomtól.

Az egyházközség is sokat foglalkozik velük. Persze nem olyan egyszerű ezeknek az embereknek a kedvében járni. Hiszen megelégedettek és nincsenek igényeik. Mindenük meg van, ami csak szükséges. Még leginkább lelki táplálék hiányzik nekik. Egyszerű és természetes életformáik a házasodás terén is megőrizték a primitívseget, de nemismerve az egyházi esküvő magasztos örömeit, bár házaséletük sok gyermekáldással járt, nélkülözta a papi áldást. A prépost-plébános, akitől távol áll az a szándék, hogy megbolygassa a megszokott rendet, abból a gondolatból kiindulva, hogy az afrikai térítőmissziók is anélkül, hogy az anyagi életet befolyásolnák, lelki malasztal gazdagítják a bennszülötteket, úgy ő is követve a missziós példákat, elhatározta a szegénytelepieknek lelki táplálékban való részesítését. Megmagyarázta szándékát a Szegénytelep lakóinak és tudtukra adta, hogy a természet törvénye szerint már megkötött frigyüket, papi áldásban óhajtja részesíteni.

A mult év nyarán zajlott le az első ilyen monstre esküvő. Egy napon ötvenkét egyházi esküvő történt. A prépost-plébános felbúzdulva azon a nagy odaadáson, amely a szegénytelepiekben megnyilvánult, újra megismételte a tömeg-esküvőt. Most huszonöt jegyespárról volt szó, akik örök hűséget esküsznek egymásnak...

Soha jobb gondolatot. Milyen öröm afölött, hogy most már nem áldatlanul fognak élni, mint eddig, hanem áldottan. Az áldott élet gondolata magával ragadja őket. Persze sokan alig tudják előre elképzelni a változást, mert a jegyespárok legtöbbször már évek óta közös háztartásban él, sőt gyermekeik is vannak. Különösen a gyermekek örülnek módfelett az esküvőnek.

A múlt évben akadt olyan jegyes-házaspár is, amelyiknek 12 gyermeke volt és a tucatnyi gyermek most ismét arra nógatja a szüleit, hogy menjenek újra megesküdni. Ezidén ötgyermekes család vezet a házasságok között.

A lekipásztor meglegedetten szemléli nyáját. Az örömapa szerepét a város vállalta és a forma kedvéért minden menyasszonynak hozományt is ad. A hozomány két ezüst.

A jegyesek összekuncognak. Tetszik nekik a pénz. Furcsálva nézik, nem igen látnak ilyesmit máskor. Most meg kell esküdniük a teplomban, hogy az övék legyen. Megesküdnek persze, de távolról sem a pénz miatt. Arra már megtanította őket az egyház szolgálja, hogy a lélek gazdagsága mindenekfölött való.

És huszonöt szegénytelepi jegyespár körülövezve gyermekeiktől, elindul a templomba, hogy mennyei malasztban részesüljön.

(Budapest)

Acs György

A FŐISKOLAI IFJÚSÁG DILEMMAJA

A mai főiskolai ifjúság jórészt közvetlenül a háború előtt vagy a háború alatt született. Életösszefüggéseinket csak a háború utáni hanyatlási szakaszból ismeri és így érthető ha azokkal szemben nincs hite, bizalma. A főiskolák viszont általában csak abban látják szerepüket, hogy az ifjúságból az uralkodó termelési és társadalmi rend vezető funkcionáriusait képezzék ki. A főiskolák ez állítólagos célja és a valóság közti ellentmondás egyik fő oka annak a „világnézeti válságnak“, amely oly nyilvánvaló az európai országok minden főiskolás rétegében.

A mai egyetem saját célkitűzése szerint „a kutatás és a tudomány“ intézménye. Az egyetemnek közvetlen és tervszerű kapcsolata a társadalmi termeléssel nincs. Ezt a viszonyt normális körülmények között a piac szabályozza: a munkapiac és a gazdasági lehetőségek, amelyek módot adnak a találmányok és a tudományos teljesítmények alkalmazására. Az a szakadék, ami a termelés és a tudomány között fennáll megfelel annak a szakadéknak, amely a társadalomban a vállalkozók és a dolgozók között húzódik. A főiskolai ifjúság, amely mindenkor hivatott a termelő osztály rendszerében a technikai vezetés átvételére, így speciális kiképzésben részesül, amely a nép legszélesebb rétegeitől elválasztja. A tudománynak és a termelésnek e szétválasztási rendszeréből, a tudománynak a társadalmi élettől való látszólagos függetlenségéből következnek a „tudomány szabadsága“, a „főiskolák szabadsága“, a „főiskolások szabadsága“ stb. elméletei. A jelenlegi hanyatlási szakaszban ezek az elméletek alaposan lelepleződtek. A súlyos gazdasági helyzet megtanította a főiskolásokat arra, hogy egyáltalán nem független a létük a gazdasági összefüggésektől s a főiskola leépítési rendszabályai éles ellentmondásban állnak a főiskolák szabadsága tételével. A gazdasági válsággal együtt felépő tudományok válsága igazolja a tudomány függőségét a társadalmi folyamatok egészétől.

A főiskolai ifjúság mindenütt nagyrészt a közép-, illetve kispolgári rétegekből rekrutálódik. Míg ezekről a rétegekről általában megállapítható, hogy a válság folyamán megszűntek a társadalmi lét önálló tényezői lenni, ugyanakkor a főiskolások ilyen szerepet sohasem játszottak. A

főiskolás ténylegesen nem vesz részt a termelési folyamatban. A társadalmi élethez kétféleképp kapcsolódhat: elsősorban szülei révén, akik el-tartják, másodsorban társadalmi állásával, amit betölteni vél. Szülei révén közép- vagy kispolgár, telítve ezeknek a rétegeknek minden regresz-sziv előítéletével. A jövőt illetően az a kívánsága, hogy a polgárság jó állást juttasson számára, illetve az a reménye, hogy az uralkodó osztály soraiba emelkedik. Így keletkezik az az ideológia, hogy a főiskolás különleges és felelős vezető szerepre jogosult a társadalmi életben.

A válság folyamán ennek az ideológiának az előfeltételei mindenütt megrendültek. A kispolgárság, mint önálló osztály egyrészt felmorzsolódott, másrészt a jövőt illető remények összezsugorodtak. A hanyatlás szakaszában az akadémiailag képzett erők mindinkább másodrangú szerepet töltenek be. Alantas végrehajtó-szervekké, üzemi ellenőrökké lettek, akik hivatása az összefüggések őrzetére szűkül. A mai főiskolásnak, ha van még egyáltalán reménye, úgy csak az előbbieket, amelyek gyakorlásában már semmi lehetősége az önálló tevékenységnek. A főiskolások nagy része előtt az ilyenfajta tevékenység csak mint szükséges rossz merül föl s így egyáltalán nem elégíti ki. Kiképzése hosszú időtartamával szemben aránytalanul primitív munkakör áll. S ez azt az érzést kelti benne, hogy „fölösleges ember“-ré lett, akit a termelés folyamatában már csak tűrnek. Így a főiskolás eddig nem tapasztalt mértékben vesztette el gyökereit a válság folyamán.

A háború utáni évek főiskolás nemzedéke a nemzeti büszkeség, a hazaszeretet fogalmait közt nőtt fel. Az apák közül számosan elesettek a háborúban, a háború alatt a főiskolások ezrei áldozták életüket önként a haza eszméjéért. A főiskolások joggal kérdezik, hogy hova vezetett ez? Olyan világban élnek, amely terhes a háborútól. Ez újabb kérdéseket vet föl előttük. Ha alaposan átgondoljuk, ezekben keresendő a főiskolások világnézeti válságának gyökere. A világnézet kérdése a főiskolások számára gyakorlati kérdés. Érzik, hogy súlyos döntések előtt állanak, ezért különböző politikai csoportosulásokhoz csatlakoznak. Mindannyian felismerték, hogy cselekedni kell. Politikai döntésük előfeltételei viszont társadalmi gyökertelenségükhöz tapadnak: ez egyrészt az uralkodó rétegekhez fűződő kötelemeik elszakítását jelenti, másrészt viszont megakadályozza számukra az összefüggések helyes megértését. Az Olaszország mintájára berendezkedő államokban úgy vélik, hogy mindezeknek a kérdéseknek megtalálták a végleges megoldását. Valójában azonban csak érvelésük talált rokonszenvre bizonyos kispolgári főiskolások körében. A bizonytalan és habozó magatartású főiskolást a „fiatal erős ember“ elméletével kápráztatják, aki vas akaratával mindent helyes irányba terel. Ennek az elméletnek az eszményét fejezi ki az olasz „Duce“- s a német „Führer“-elv. Ez által kettőt vélnek elérni: először a főiskolás misztikus hittel fordul a jobb jövő felé anélkül, hogy ennek a jobb jövőnek az előfeltételét — a szerkezeti átalakulás szükségét — felismerné. Másodsor ez az elmélet bevezeti a nemzedékek harcának a fogalmát, amely szerint az „öregek“ mindent rosszul csináltak, most tehát az új „fiatal embernek“ kell mindent helyrehozni. A fiatalságot a szülőkkel szembeállító elmélet célja a hibákat a valódi összefüggésekről a régi nemzedékre hárítani. Ebben a felfogásban becsület dolga a „Vezér“ érdekében folytatott harc, a „politikai katonáskodás“. E harc folyamán a vitéz harcosok jutalma, hogy maguk is „Vezér“-vonalba emelkednek. A főiskolások — mondják — magasabb képzettségük miatt néptársaik tanítói és vezetői legyenek. Ez a felfogás ugyancsak a főiskolás becsvágyára apellál, de nem a társadalmi emelkedés, hanem a politikai vezetés értelmében.

Annak következtében, hogy a válság folyamán a tudományok, főis-

kolák és főiskolások szorosan vett „szabadság“-eszméje megszűnt, helyébe a „néphezkötött“, illetve az „állam szolgálatában álló“ tudomány eszméje került. Mussolini jelszava az iskolák és az egyetemek számára „Libro e moschetto“, (könyv és karabély). Németországban viszont „nemzeti szocialista főiskolák“-ról beszélnek. A tudományok válságát elleplezik s a szabadságfogalmat a tudomány misztikus „kötöttsége“ pótolja. A szellemi életben mutatkozó válságszerű tünetek bűnét a liberálisizmusra hárítják. Ez a felfogás természetesen „Európa újrafelosztását“ és a háború kérdését is meg akarja oldani. Hangsúlyozzák, hogy a külpolitikai kérdések csak akkor oldhatók meg, ha ők maguk erősek. Ez a fő érve különben a militarizálásnak is. A főiskolásokra ebben a folyamatban fontos feladatok hárulnak. Ők képezik a speciális technikai csapatok és altisztek táborát. Mindezzel együttjár „az európai tér újjászervezésének“ programja. Hirdetik, hogy a főiskolás ifjúság hivatott ez újjászervezés „előkészítésére“.

Igy próbálja a főiskolás ifjúság súlyos helyzetét a politika egyik ma uralkodó iránya kihasználni. Csak egyre nem képes ez a politika: a válságot mellőzni, amelynek alapján a főiskolások világnézeti szüksége keletkezett. A főiskolás ma is, mint azelőtt, elsősorban a termelési folyamatba kíván besorozódni s a „politikai katona“ funkcióját átmenetinek tekintti; reméli, hogy a „nemzeti forradalom“ befejezésével a termelési folyamatba való bekerülése is megoldást nyer. Márpedig ép' ez a remény az, amely a legkevésbé számíthat jelenleg a beteljesülésre.

(Zürich)

Szeremley László

SZELLEM, ETHIKA, HÁBORU. A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézete kiadásában megjelenő *Correspondance* (a tagok elvi kérdésekkel foglalkozó levélváltását közli) legújabb kiadványában „A szellem, az ethika és a háború“ kérdésével foglalkozik. A szóbanforgó kiadvány többek között az angol Aldous Huxley s a holland J. Huizinga hozzászólását közli. Huizinga, ha a mélyebb társadalmi összefüggésekig nem is hatol, a jelenségeket éles kritikával szemléli. A mai nacionalizmusokról a következőket írja: „A modernnek nevezett civilizáció az emberi lélek három örök gyöngéjét sinyli, ezek szerintem: a gyermekesség, a babona és a képmutatás. A gyermekesség, mely valaha a nép-szórakozásokban élte ki magát, ma nyilvános, hivatalos, elismert és megszervezett. A nemzeti vagy másféle politikai reklám elfoglalta amaz igazi kultuszok helyét, amelyek megnevesítették a görögök ifjúságát. A kormányzatok nagy becsben részesítik és kultiválják mint parádét, mint a technikai tökéletesedésben való versengést, mint a nemzeti érdek fítoztatását... A modern civilizáció felvilágosodottnak képzei magát, holott tömve van babonákkal. Nem beszélek a hamis miszticizmus ezer eltévelyedéséről. A technikai és politikai babonákra gondolok, a tengeralattjárók, cirkálók, a légi vagy vegyi háború utólagos hatásosságába vetett hitre. Egy eljövendő kor mindezt közönséges babonának minősíti majd, sokkal súlyosabbnak és gyalázatosabbnak, mint a világ minden amulettjét és boszorkányságát.“

Huxley válasza a társadalmi szkepszis, keserű cinizmus és kitünő, bár minden komoly következés-levonás nélküli megfigyelések szövedéke. Némely szociológus ama megállapításához, hogy az öngyilkosságok száma a háború idején összehasonlíthatatlanul kisebb, mint békeidőben, a következőket fűzi: „Az átlagember számára az emóció az, ami érdemessé teszi az életet. Az unalom az erkölcsi nyomorúság kiapadhatatlan forrása. Márpedig a háború idején szinte lehetetlen unatkozni... Számlálhatatlan férfi és nő, kinek élete békeidőben közönséges és ízetlen, a hadüzenet pillanatától kezdve hirtelen minden fajtájú heves érzésben fetreng. Szó-

lidaritás-, kollektív-, hiúság-, gyűlölet- s erényes felháborodás-érzésekben. Vese feletti mirigyeik szokatlan aktivitásban vannak, az egész szervezet felélénkül; egészségesnek és erősnek érzik magukat. Ugyanakkor a szinte mindnyájunkban lakozó és a civilizáció által oly' gondosan visszafojtott szadista hajlam szabad kiéléshez jut. Azok számára, akik nincsenek ténylegesen kitéve a halál vagy a megcsönkítés veszélyének, a háború az érzések nagy ünnepe, valamiféle orgia, szaturnália. Az öngyilkossági statisztikákból ítélve az életet kb. 40 százalékkal érdemesebb háborúban, mint békében élni."

A mai nacionalizmusokról szólván megállapítja, hogy a „békeidők“ nacionalista érzései ugyanazok, mint a háborús emóciók, csupán egy más izgalmi fokon: „Napjainkban a diktátor-demagóg művészete abban rejlik, hogy a békét a heves érzések ugyanolyan gazdag forrásává avassa, mint a háború. A diktátor-demagóg iparkodik tömegeit állandó érzés-hullámzásban tartani, ezért parádákat és tüntetéseket rendez; sovén beszédekkel árasztja el őket; legyezgeti szadizmusukat azzal, hogy népszerűtlen kisebbségeket szolgáltat ki üldözésüknek. A szolidaritás kellemes érzését a tömegmozgatók minden ismert eszközeivel serkenti. Az egyéni fontosság érzetét katonai címek és kitüntetések, a legsivárabb munka nemzeti szolgálat méltóságára való emelése, valamint a faji vagy kulturális felsőbbrendűség tanainak hirdetése fokozza. S így tovább. Minden a legjobban megy, bizonyos ideig. Azonban minden túl hosszúra nyújtott öröm fájdalommal változik. A népeken, melyek a leghosszabb ideig éltek egy demagóg parancs-uralma alatt, az unalom és elfáradás ugyanazon jelei ütözködnek ki, mint szinte mindenütt a háború első hónapjaiban."

S. Kovács Imre

VALTOZÁSOK A NEMZETISZOCIALIZMUS IDEOLÓGIÁJÁBAN. Hetek óta a Harmadik Birodalom „szellemi“ életében mindinkább szaporodnak azok a jelenségek, amelyek tudósoknak és filozófusoknak a nemzeti szocialista világnézettől való elszakadását igazolják. A *Völkischer Beobachter* egyik legutóbbi száma hosszabb beszámolót közöl Theodor Litt lipcsei filozófus előadásáról, amelyet az *A filozófia és az idő szelleme* címen a Kant-társaság lipcsei gyűlésén tartott. A *Völkischer Beobachter* tudósítója megállapítja, hogy „Theodor Litt a nemzetiszocializmusnak még a nevét sem ejtette ki előadása során, sőt előadásából nem hiányoztak a rejtett támadások és lebecsülő utalások, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy Litt filozófiája az idő szellemével semmiféle vonatkozásban sem áll“. Miután így a tudósító megfelelő helyen beajánlja a szerzőt, a maga részéről vitába száll a szerinte individualista Litttel. Polémiaja ilyen megállapításokban csúcsozódik: „az ezen és a más hasonló helyeken jelentkező tartós tetszés igazolja, hogy az előadó erősen zsidós hallgatóságát milyen ügyesen tudja kielégíteni, s hogy levezetései valójában hová céloznak“. Egyáltalán nem csoda ez, hisz' „mindenki előtt világos, ha az előadó nem is mondotta ki, hogy a támadás középpontjában a faji gondolat áll“. Hogy a faji gondolattal való operálás milyen nehéz, igazolja a *Völkischer Beobachter*nek ugyanaz a száma, amelyben az említett tudósítás megjelent. Sőt a tudósítással egy oldalon olvasható, nagy cimbetűkkel: „A Melchett-érmét Bergius professzor kapta.“ Nos, ez a Melchett azonos Alfred Monddal, aki eredetileg német zsidó s aki az angol kémiai iparban való érdemeiért, különösen ami a hadi kémiát illeti, lordságot kapott. Ezen kívül még cionista is. A faj gondolata tehát mindenkép' kezd komplikálttá válni a mai Németországban. A faji tanokkal szemben a kétely mindinkább nyilvánvaló. Ujabban már a mai német katedrák bioló-

gusai is kezdenek ráeszmélni tévedéseikre. Sokan közülök már arra a megállapításra jutottak, hogy eddig valójában tudományosan még semmi sem történt, ami az uralkodóvá lett fajelméletet tényleg tudományossá avatta volna. A természetkutatók és orvosok hannoveri közgyűlésén ez kifejezésre is jutott, s épp oly spontán tetszést aratott mint a Nobel-díjas Heisenberg megállapítása, aki kijelentette, hogy az Einstein-féle relativitás elmélet nélkül a modern fizika egyenesen elképzelhetetlen. Emlékeztet ezen a gyűlésen Bodenstein beszéde is, aki lelkesült emlékbeszédet tartott Haber, zsidó származású kémikus felett, kiemelve Haber világháború alatti teljesítményét, félreérthetetlenül célozva arra, hogy azok, akik Haber elűzetéséért felelősek még századrész annyit sem tettek Németországért, mint Haber. Téves volna azonban mindezekből arra következtetni, hogy azok a német akadémikusok, akiknek nagy része oly' készségesen behódolt az új német rendszer előtt, azért emelné fel a szavát, mert most jön rá először az igazságra. Bátorságuk a rendszer szellemi teljesítményekre való képtelenségének felismeréséből táplálkozik. Az ellentét, amely a nemzeti szocializmus ígéretei és teljesítései közt mutatkozik, kényszerűen megélt valósággá lett. Ez elől a felismerés elől ma már lehetetlen kitérni. A német értelmiségiek felismerik, hogy az utolsó husz hónap alatt hallgatásuk milyen visszatetszést szült. Viszont most, hogy beszélni kezdenek, ha félénken és többértelműen is, közönségük reakciója igazolja, hogy biztos talajon tapogatóznak előre, a legszélesebb értelmiségi rétegek szellemi oppozíciójának a talaján, amely, ha egyelőre meddő kritikálásokban is merül ki, mégis azt a szellemi megalapozást keresi, amely támasza és perspektívája lehet a Harmadik Birodalom visszautasításának. Természetesen szükséges megállapítanunk, hogy azok a gondolatok, amiket az előbbiekhöz hasonló megnyilvánulások érintenek valójában annak a régi szellemnek a folyományai, amelyben élnek s amely oly' ellentállás nélkül kiszolgáltatta őket a nemzeti szocializmusnak. Meg kell érteni, hogy ez a „Gleichschaltung“ utáni „Rückschaltung“ valójában a nemzeti szocializmus tökéletlen revízióját jelenti, amellyel a nemzeti szocializmus, bármennyire alacsonyrendű is szellemileg, még mindig leszámolhat. Mindenesetre a nemzeti szocializmus ideológiájának ez a krízise, a mithosz e csődje adott jelenség, amely már nem hanyagolható el, különösen akkor, amikor maguk a nemzeti szocialista vezetők is érzik és mind idegebben próbálják leplezni ellenmondásaikat. Míg Goebbels a régi gárdának a „keresztényekként való küzdelmet“ ajánlja, míg Hitler az ifjúság előtt arról beszél, hogy „sajnos, nagyon, de nagyon sok az ellenség“, addig már nem a mithikus Rosenberg az, akit a kölni egyetem akadémikusai elé a nemzetiszocializmus filozófiai alapjainak a bebizonyítására kiküldenek, hanem dr. Otto Dietrich, a párt birodalmi sajtófőnöke. Dietrich kéziratának összeállítója kétségtelenül sokat fáradozott. Ekkehardot ugyanúgy idézi mint Kantot, Fichtét és Goethét. Sőt még Spinoza is sorra kerül, jóllehet például Streicher, a nürnbergi vad antiszemita bizonyára törölte volna. Szorgalmas iskolai dolgozat lett így a műből, amely nem oszlatja el a benyomást, hogy szerzője a citátumokat nem a szerzőktől, hanem egy a filozófiába bevezető kézikönyvből vette. (Az ilyesfajta félműveltség a Harmadik Birodalom vezető egyéniségei részéről közismert.) Amint a citátumokból látszik Dietrich előadása a nemzeti szocializmus megalapozását már nem Rosenberg mithoszában, hanem a klasszikus német filozófiában keresi. A mű alap gondolata a közösség, állítása az individualizmus elleni oppozíció. Megállapítja, hogy az individuum csupán kollektív karakteréből kifolyólag érthető meg. Ne értsük azonban félre. Az individualizmus leküzdendő — mondja Dietrich

— a Vezérre azonban ezek nem állanak. „A Vezér nem csak azzal a végtelenül fontos képességgel rendelkezik, amely meglátja a dolgokban a lényegét, hanem nagy mértékben az ösztönös és intuitív képességgel a merész, időbelileg helyes cselekvésre. A mi Vezérünk esetében öltött élő testet Plátó eme pompás kijelentése: „Az istenek ajándékának tartom azt az adományt, amely a sokban meglátja az egyet.“ Amint látható, a közösségi, a kollektivistá gondolat, amely állítólag a nemzetiszocializmus gondolatának alapját képezi igen hamar lelepleződik. Ezért azonban ne tekintsük ez „individualizmus elleni harcot“ oly komolytalanul, ahogy ezt a nemzetiszocializmus filozófusai veszik, hanem nézzük meg, hogy ez a tudomány, bölcsélet és kollektív szellem melletti vallomás mit jelent valójában. Az olyan jelszavak, mint „zsidó liberalizmus“ stb. már nem hatnak. Sőt a politikailag legelmaradottabb rétegek vágyódása tapasztalható a liberális éra után. Az értelmiségi rétegek ellen való harcában, — miután ezeknek a rétegeknek vele szemben csak egyetlen egy fegyvere van: a polgári individualizmus, — a nemzetiszocializmus a faji kollektívizmus eszméjét állítja. Uj ebben a gondolatban a kompromisszum. Nevezetesen: megkísérli benne a faji individualizmust valami univerzalizmussal egyesíteni. S végül is mit jelent ez az univerzalizmus, ez a közösség? Azt mondja Dietrich: „a közösség vérszerinti, faji és nemzeti“. A történelemből azonban kiderül, hogy pl. ez a közösség nem áll fönn egy Lessing vagy Fridericus Rex között, ellenére a vérszerinti rokonságnak. Kiderül, hogy egy Goethe a francia polgári forradalmi seregek vereségét szerencsétlenségnek tartotta a német nép számára, nem is beszélve arról, hogy Hitler és Kant között, akinek legvégső szava is a humanitás volt, a szakadék egyenesen áthidalhatatlan. Az a közösség, amire Dietrich gondol, nagyon szűk közösség, amelynek a német néphez semmi köze, jöllehet a német nép vére keveretlenebb, mint e vékony réteg hercegei és junkereié.

(Freiburg)

Bözödi Dénes

A NÉP BARATAI mindenütt ismét utrakeltek. Mint a bibliai három királyok mennek megváltó kisdédük, a „falú“ és a „nép“ felé. Hosszú kenderkóc a szakálluk, magas süvegeiken a megváltás önpingálta jegei, kezükben a hosszú utra vágott bot. Így járnak Európaszerte, az idő és a dolgok fagyában, a falukat s viszik a hirt az új feltámadásról. Ez az új feltámadás csupa boldogság szemükben a falu és a nép számára. Igérgető nagy kócszakálluk hólogat, a csodás jelek a süvegeken világítanak, ha nem is a falu és a nép, de legalább e kegyes barátok kísérete számára. S e kíséret — lélekben — követi őket mindenfele. Ez a kíséret nagy: egy történelmi osztály — a középosztály, mely mindenütt aggodalommal tekint a nép ez új barátai után, kik az ő sorsa biztosításáért idézgetik a falut. A középosztály — mint az Erdélyi Helikon januári faluszámának bevezető sorai írják — mindig „a faluhoz és „nép“-hez fordul“, „az Örökifjuhoz“. A falu sokkal öregebb, mint mi és sokkal fiatalabb. Régi-régi dolgokat őriz és mindig ő tartja készen a fiatal erőt, amely nem hervad le az eléje érkező regényes és döbbenetes akadályok előtt... Ha nem ő küldött a városba minket, hamar elveszítjük lelkünket, s csillogó felületekbe kapaszkodunk. Felszálló színes gömbjeink csak buborékok, ha nem az ő játékaikat játszuk. Csak akkor lehetünk igazán a Nagyvilágban, ha az ő követői vagyunk. Ha visszatérünk hozzá mint tévedt vándorok vagy tékozló fiúk, tudnunk kell mindig, hogy hazamegyünk. Ha fenn járunk a szépség és tudás csucsain, neki kell gyűjtenünk és elvinnünk hozzá távol világok bölcs üzeneteit. Ha utra való erónk összetör, vissza-

mehetünk hozzá, hogy megujtson és új utra inditson el.“ Bizony a kegyes barátok és kísérei számára a falu és a nép szeretete ilyen nagy, ilyen ájtatos és szép. Ezeket a sorokat olvasva az ember elámul és nem érti, hogy miért oly végtelen nagy mégis a távolság e hön szeretett nép s mondjuk szerelmes értelmiségi irodalma között. Az ilyesmin azonban nem szabad fennakadni. Tény az, hogy a szeretet nagy, olyan nagy, hogy hevében képtelen állításokra is képes. Képes stiláris révületében elfeledni a szakadékot, amely közte és szerelme tárgya közt ásit s gyanútlanul megy tovább — a szakadék szélén, abban a boldog hiszembén, hogy a széles, szabad mezőn jár igazságok tiszta körvonalaival a horizonton. Nagy divat ma ez a falu körül való járkálás. A kormányok — főleg az agrár színezetű országokban — már-már csak a falu népét akarják boldogítani s minden ígéretük, programjuk a falu érdekében szól. A kormányok ideológusai viszont szinte elvesznek a fülig való faluszerelmben. Hivatalosan és félhivatalosan írók és értelmiségiek egyre-másra csoportosulnak, irnak, anketeznek a faluról és a faluért. Az „őserő“ és a „tősgyökér“, a „népünk“ és „paraszt testvéreink“ szólama olyan sűrű a mi nyelvünkön is, mint a kötőszavaink. Vezető értelmiségiek nem irnak és nem adhatnak elő e fogalmak kaleidoszkopizálása nélkül. A korszak, amely az európai agrárországokban is valójában a prekapitalizmusnak az iparosodási szakaszba való benövése, illetve a legtöbb helyen már befejeződése a felszínen lázasan az „ősi“ agrárjelleget káprázza. Bizonyos vonatkozásoktól oly nagy a félelme, hogy kora lényeges természetét és problémáit a falu és a paraszti mithizálásával akarja elhazudni. A történelem adott és legfrissebb szakaszáról valójában nem akar tudomást venni, amikor a kertek és a malom alá, a faluba és mezőkre menekül s a községháza előtt ülő vasárnapi pipázgatók alaposságával szövi elmélkedéseit faluról, népről, megoldásokról. Mindig így történt amikor a városban és a falun egyként megoldhatatlanná halmozódtak az ellentétek. Mindig így történt, amikor a faluban kibírhatatlanul nőtt a feszültség. Ilyenkor megjelentek a nép barátai az uralkodó réteg követeként és elénekelték dicséreteiket a faluról és a népről. A történelem nagy altató óráiban mindig felcsendültek ezek az énekek s most ez a kántálás csak azért sűrűbb, mert a történelemnek egy egész korszaka készül végleg nyugalomra. Nagyon tanulságosak ezek a falu érdekében kelt énekek. Ragadjunk ki kettőt az Erdélyi Helikon falu-számából. Az egyik (tudós theológus írta) *Az élő falu* címen kifogást emel a társadalomtudományok módszerével folytatott falu-tanulmányozás ellen, s a maga theológiai spintizálásokon nőtt gondolkodásával különbséget tesz a „látható“ és az „élő falu“ között. E szerint u. i. a valóságos látható falu nem azonos az élő faluval, nyilván azért mert a látható falu konkrétum, ami a láthatóságok tudományaival megközelíthető, míg az élő falu valami olyan bölcséleti fogalom-képződmény, amin egy theológiai professzor úgy nyargalászhat, mint a theológia bármely más fogalmán. A látható falu ellen való ellenszenv persze még abból is táplálkozhat, hogy a látható faluról a láthatóságok tudományai, az u. n. társadalomtudományok nemcsak sötét, de konkrét képet is festenek s ezért helyesebb, ha a faluból is theológiai fogalmat faragunk, amelynek bő iszákjában azután elsülyeszthetők a láthatóságok. A falu ilyen bölcséleti ködképekké való pingálása korántsem csak a filozofáló kedély láthatárán jelentkeznek. A falu ily traumatikus víziókba való elfüstölése nemcsak az idézett cikkiróra jellemző. Egy hanyatló kor tudományra és megismerésre való törekvésének a vonása ez az elmisztifikálás. Közös ebben cikkiró a kor összes „szellem-történet-szeivel“, akik a fogalmak kísértetjárásává teszik a történelmet s még a valóság nyersanyagát is elspiritualizálják. Nem változtat ezen, hogy a

módszerüket „lényeg“-ismeretre való törekvésnek nevezik. Sőt ép' ez a lényegismeretre való törekvés teszi bizonyossá megismerésük célját — az elleplezést, s ebből a szempontból célravezetőbb az *általános* falu-ismeret, mint pl. a konkrét erdélyi falué vagy akár csak az *az* erdélyi falué is. Hogy azután a megismerés ily módszerével karöltve jár a nyílt regresszív következtetés, az természetes. A bölcsélet jégféhér fényei közt járó theológus részéről természetes pl., hogy apokaliptikus vonásokkal ecseteli a mai falunak a civilizáció forratagába való belekerülését. Hogy a technika és a civilizáció révén világszerte megindult az u. n. ősi mezőgazdasági s a modern ipari lét- és életformák közt részint a kiegyenlítődés, másrészt a falu debarbarizálódásának a folyamata, efölött egy theológus valóban csak kétségbeeshet. Persze a civilizációt nem meri egyenesen kipurancsolni a faluból, viszont megállit mindent, amit eddig a falu felé vittek s így anélkül, hogy valami pozitívot ajánlana a falu számára, a falut szinte kiszigeteli az összefüggések rendszeréből, határozottan leszögezve ezáltal, hogy a falu régi feudális, sőt patriarchális jellegét többre becsüli a történelem járásának a falura vonatkozó mai tételezésénél. Az Erdélyi Helikon falu-számának egy másik tanulmánya ugyancsak arra a téves módszerre hívja fel a figyelmet, amivel a nép új barátjai ének. Már a cím világosan utal az összefüggések támpontjainak helytelen elosztására. *Mit jelent nekem a falu?* — kérdi a cím s a tanulmánnyal együtt világosan utal arra a viszonyra, amelyben a nép ez új barátjai a roppant horderejű kérdést nézik. A súlypont a szemlélő alanyra, módszerre, sajátos látási vesszőparipájára s nem a lényegre, a falura kerül. Különös biologizmus ez, amelyben a falu a tanulmányíró számára első sorban „életegység“. Ismét valami általános fogalom tehát, amelyben természetesen nincsenek ellentétek, **azaz** a valóság nyelvére fordítva a falu olyan egység, amelyben pl. a nagygazda és a faluszéli rongyos között mindenben a legteljesebb a harmónia. Készséggel elismerjük, hogy a tanulmányírónak igaza volna abban, ha azt állitaná, hogy ő maga „életegység“, amelyben a szervezet egésze nincs ellentétben (pl. az élettelvessző folyamatában) semmiféle részével. Az ilyenféle életegység azonban még kirándulók előtt is kétségbevonhatatlanul hiányzik a faluból, lévén a falu nem biológiai szervezet, hanem társadalmi-történeti képződmény a mindenkori gazdasági szerkezet mozgásában, minek következtében benne az ellentétek szükségszerűek. A biológista-perszonifikáló módszer különben a tanulmány egy másik megállapításán is világosan feltűnik. Azt állítja tanulmányíró, hogy a faluban döntő fontosságú a „személyes elem“. S bár e „személyes elem“ értelmezése meglehetősen semmitmondó, az utalása világos. Utal arra, hogy szerző a patriarchális-feudális munka- és életformák csodálója, s így végül ő is az „ősi“ falu konzerválása mellett tesz hitet, amikor a nép ez új barátaira oly jellemző módon a faluismeret elemeit elabsztrahálja. Az erdélyi falu ismeretéhez az Erdélyi Helikon falu-száma sem visz közelebb, mint ahogy az Erdélyi Helikon köré csoportosuló írók egyike sem tett eddig bizonyosságot regényében vagy más írásában az erdélyi falu tényleges ismeretéről.

Gaál Gábor

A SHELBYVILLE-I ESET újból aktuálissá teszi a lincskérdését. Az Északamerikai Egyesült Államok a földkerekség legfejlettebb tőkés állama. Liberális-demokrata mintaállamként él a világ köztudatában. Ebben a birodalomban él egy hatóságok által türt u. n. „népszokás“: a lincselés, melynek lényege, hogy joggal vagy jogtalanul bűncselekménnyel gyanúsított személyeket embercsoportok elhurcolnak és válogatott kínzásokkal megölnék. Ilyen alkalmakkor a katonaság vagy a rendőrség mindig „gyengé“-nek és „tehetetlen“-nek bizonyul. Soha sem olvastuk, hogy

az USA karhatalmi szerveinek emberei közül bárki is áldozatul esett volna abbéli kötelességének, hogy a szerencsétlen áldozatot megvédje a lincs ellen.

A lincs szó eredetét egy John *Lynch* nevű, 18. század elején élt gazdag karolinai ültetvényestől vette, ki lassunak tartva a gyanúsítottak elleni törvényes eljárást, az akkor kizárólag négerekkel szemben üzött megtorlási mód alkalmazását követelte. Egyes följegyzések szerint Lynch munkavezetői segítségével 28 néger rabszolgát mészárolt le. Az amerikai bevándorlás növekedésével, miután az USA egyes körei tervszerűen izgatnak az „alsóbbrendű fajok“ bevándorlottjaival szemben, rengeteg jövevény esett áldozatul a lincselésnek. 1889 óta napjainkig összesen 3731 lincselés történt. (1930-tól 1935-ig Georgiában 16, Mississippi-ben 14, Alabama-ban 12, és Florida államban 9 embert lincseltek meg.) Legutóbb 1934 december 20-án a Tennessee-állambeli Shelbyville-ben 6 halottja volt a lincsnak és négerpogromnak. Az USA puritánul szigorú valláserkölcsei alapon álló titkos és nyílt társaságai erőteljes propagandát folytatnak a lincs mellett. A lincselést szükséges rossznak mondják, mert szerintük ezen a módon tudják csak a fehér nők becsületét megvédeni a négerekkel szemben és a megtorló igazságszolgáltatás útját tulságosan hosszúnak tartják. Holott az igazság egyik része az, hogy az USA puritánjai a színes faj versenyétől rettegve, s a tömegindulatokra appellálva, a tömeg agressziós és szadisztikus ösztöneinek zsilipjeit nyitják meg akkor, amikor a lincset nemcsak türik, hanem elő is segítik. Az igazság másik része pedig az, hogy a termelési rend mindinkább megnyilatkozó válságával egyre növekvő tömegek válnak ellátatlanokká s így szükséges az elégedetlenség elterelése azok felől, akiket valójában illet. A Ku-Klux-Klán és egyéb titkos társaságok vezetői, akik nem ritkán az USA legbefolyásosabb emberei, nagyon jól tudják, hogy az elégedetlenség egy fajtáját könnyű tömegpszichózissá növelni és a kívánt irányba levezetni. Ma nége-reket lincselnek, — mondja *Waller White* a színeseket védő szövetség elnöke, — holnap fehéreket. Valószínű, hogy a lincselők kiterjesztik működési körüket az idegenekre és olyan politikai pártok tagjaira is, akik uszítóiknak nem tetszenek. Az óvilág errevonatkozóan elegendő példával szolgál.

(Budapest)

Lázár Vilmos

„MEXICO“. A nagy orosz filmrendező, *Eisenstein*, a *Potemkin*, a *Ge-nerallinie* és az Október világsikerei után elhatározta, hogy Hollywoodba megy az amerikai filmet közelebről is tanulmányozni. A hollywoodi filmtőkésék, ki akarván használni az orosz rendező világhírét, megbízták *Dreiser* Amerikai Tragédiájának rendezésével. Eisenstein azonban hamarosan összeütközésbe került a filmdiktátorok mentalitásával és a film felvételeit rövidesen abba kellett hagynia. Eisenstein krajcár nélkül és csalódottan készült otthagyni a polgári film Mekkáját, amikor *Upton Sinclair* és egy mexicói költő arra bírták, hogy Mexicoba menjen s ott a mai mexicói életről filmdokumentumot készítsen. Eisenstein nagy energiával, óriási erőfeszítések árán, a legszükségesebb anyagi támogatás ellenére több mint 60.000 méter anyagot gyűjtött filmjéhez. Közben a legszerényebb technikai felszereléssel dolgozott. A hatalmas növényektől burjánzó mexicói föld volt egyetlen scenáriuma és pár mexicói bennszü-lött a „sztárjai.“ De az anyagi segítség hiányában még ilyen leszállított igények mellett sem sikerült befejeznie munkáját: kénytelen volt a nagy erőfeszítések árán összegyűjtött anyagot potom pénzért átadni a hollywoodi filmuraknak és visszatérni hazájába. Hollywood természetesen nem hagyhatta kiaknázatlanul a „befektetést“ és saját használatára „filmet“

gyúrt a jobb sorsra érdemes filmjegyzetekből. A hatvanezer méter anyagból kivagdosztak vagy öt-hatezretet, ezeket összeragasztották, szép „heppy and“-del látták el és a „filmet“ útjára bocsájtották. A film Itáliában is elkerült, ahol még belekevertek pár Szűz-Mária jelenést, meg holmi militárista felvonulást, minekután pedig előadásra kerülhetett.

És mégis: e kétszeres „átdolgozás“ után is micsoda perspektívák nyílnak meg azelőtt, aki csak hírből ismeri az orosz filmet! Micsoda meglátások! micsoda élmények! A film olasz címe: „Lampi sul Messico“ (Villámok Mexico felett). Valóban, ha lehámozzuk a filmről mindazt a salakot, melyben nem nehéz ráismerni az avatatlan kezék „bedolgozására“, felragyog benne az igazi arany; pár villám, villanás csak, de felejthetetlen, megdöbbenítő, csontig kízó villanás. Egy szegény „peone“, egy mexicói földmunkás-rabszolga életéről szóló képsorozat az, melyben világosan fellelhető a nagy orosz rendező mesterkeze. A képsorozatnak igen sovány a „meséje“. A „peone“, Sebastiano, sorstársaival együtt egy hatalmas „hacienda“ előtt már hajnalban megjelenik, hogy munkába álljon. Pár kép: a „peonék“ lábai: rongybacsavart, elnyütt, felsebzett lábak. Ruháik: pár rongy, vállukra vetett hosszú kendő, a jellegzetes széleskarimájú, ócska szalmasüveg. A földeken kemény munka folyik; a „peonék“ egyetlen tápláléka a kaktuszszerű növények leveleiből kisajtolt nedv. A napi robot után peonénk vidáman megy hazafelé; nagy esemény van készülőben: házasodik. Félúton találkozik a számárháton elébejövő apóssal és a mellette baktató anyóssal: elhozták néki a lányt. A „peonék“ ünnepelnek: nagy köcsögökből isszák a kaktusznedvet. Ugyanakkor a „hacienda“ urai is mulatoznak: a földesúr lánya is férjhezmegy; de ott már pezsgő folyik! A peonék ünnepsége hamarosan végetér; Sebastiano elindul menyasszonyával a palota felé, hogy az ősrégi peone-szokást kövesse: kikérje a gazda beleegyezését a házassághoz. Ő maga nem teheti be lábát a fényes palotába, a lánynak egyedül kell a gazda elé járulni. A mulatozó urak egyike szemet vet a csinos menyecskére; nem sokat teketóriázik: Mexicóban a jus prima noctis elve még uralkodik! A dolog Sebastiano füléhez jut; átgázol a palota őrein és rátámad asszonya csábítójára. A hacienda ura, hogy megtorolja a vendégén esett „sérelmet“, megtagadja a házassághoz való beleegyezését és fogva tartja a lányt. De a „peonék“ nem nyugszanak bele a lány meggyalázásába és elrablásába: Sebastiano négy-öt társával merész tervet forral. Mialatt a hacienda urai vigan mulatoznak, a peonek felkapaszkodnak a palotának abba a tornyába, ahol Sebastiano asszonyát fogva tartják. Az örök azonban rajtukitnek, fellármázzák a vendégsereget; a „peonék“ menekülnek és ezzel megkezdődik a vad hajszá. A büntetőexpedícióban résztvesznek a hacienda fiatal urai és hölgyei; ezek között a mátkapár is. Mind fényes felszereléssel, fürge lovakon, nagy szolgakisérettel. A szegény „peonék“ persze, csak gyalogosan és mezitláb igyekeznek a mexicói óriási kaktuszok alatt elrejtőzni. De a „peonék“ rejtkehelyét hamarosan felfedezik; szabályos fegyverharc keletkezik köztük: a „peonék“ az életükért harcolnak. Ám a haciendából minden eshetőségre magukkal hozott municióból hamar kifognak Sebastiano és társai; fegyverüket eldobva próbálnak még menekülni, de az urak és felhajtóik lasszóikkal csakhamar elfogják őket. A harcban a hacienda urának lánya is elesik; ennek vőlegénye szörnyű bosszút akar állni, menyasszonya haláláért. A véres harc után még életben maradt három „peonét“ (köztük Sebastiano is) összekötözve egy dombra állíttatja és szemükbe mondja az ítéletet: „Nektek pedig lófuttatás jár.“ A „peonék“ szemei rémületet árulnak el: tudják, mit jelent ez! Ott állnak hárman a mexicói nagybirtok egy csupasz dombján, égrefordított fejjel, dacosan összeharapott szájjal. Mélyen emberi, tragi-

kus kép ez: egy élő Laokon-csoport. A „peonék“ sírját egyenként megássák és vállig betemetik őket a földbe. A hacienda urának előzvegyült veje csillogó sarkantyújával pontosan a földbeásott „peonék“ vállának vonalában még jól letapossa a földet. Ezekben a jelenetekben mutatkozik meg teljes nagyságában Eisenstein. Pár kép, amit nem lehet elfelejteni soha! A fényes sarkantyúk élnek és vérforraló erővel agitálnak; a „peonék“ rettenetes szemei: szemek, melyek mérhetetlen szenvedéstől, megalázásról és gyűlöletről beszélnek. De az igazi „büntetés“ csak ezután következik: a betemetett „peonék“ szabadon hagyott fejei fölött az urak és csatlósai örült iramú nyargalásba kezdenek: ötször, hatszor, tizszer, hússzor nekifutnak a védtelen emberfejeknek, amíg csak egy szikrányi élet van bennük. . .

Az elrontott, összeszabdalt filmben minden díszlet és cicoma nélkül, egy nagy rendező mesél pár szegény mexicói „peonéről“.

M. B.

A CSÓDBEKERÜLT CITROEN kétségtelenül nem kulturkrónika számára szolgáló eset, de a párisi *André Citroen Társulat* révén a Citroen-kocsi, illetve fogalma olyan közismert a világon, hogy a cég csődbejutásával szinte egy művelődésbeli fogalom halálesetével állunk szemben. E fogalom kimulását annál inkább kell kommentálnia a kulturkrónikásnak, mert e fogalom megteremtője már már napjaink heroszai közé sorolódott, s annyi más illuzióval együtt oly' hosszú ideig tartott, oly' dúsan virágzott s oly' búsan és váratlanul kihamvadt. Citroen most tette közzé mérlegét s egyuttal kimondták törvényes likvidálását. A nagy illuzió elenyészett, a gyárak zúgása, amelyek Citroen büszke neve alatt füstöltek, szünőben, „a nagy kezdeményező“, — ahogy a polgári lapok közgazdasági rovatai Citroent aposztrofálták, — csődbekerült. A roppant vagyon, mely a világháború során gyártott gránátok profitjából teremtette meg a béke első éveiben, amerikai mintára, a futószalagra szervezett automobil-termelés első mammut-telepeit Európában, az utolsó évek válsága következtében önmagát falta fel. Citroen minden legendás ötletessége hiábavalónak bizonyult. Hiábavaló volt, hogy hosszú időn keresztül minden francia lapban és folyóiratban szakadatlanul diszelegtek Citroen teljes-oldalal hirdetései. Hiábavalónak bizonyult az Eiffel-torony reklám-célokra való kibérelése. Hiába az Európát és Afrikát keresztüljáró Buffalo Billre emlékeztető reklám-menetek. Hiába emelte évről-évre az alaptőkét, s hiába termelt végül már naponta 500 kocsit üzemében, s szórta szét fiókjait Európában s próbált versenyre kelni mindenütt a vasutakkal: agilitása elakadt, ötletessége megszűnt, elbukott azon a csekélységen, hogy a kisiparos, a kereskedelmi utazó, a középfajta kereskedő és középbirtokos még az ő igen olcsó kicsi-típusú automobilját sem tudja ma sehol Európában megvásárolni. Citroen számítása csak addig talált, amíg a háború utáni konjunktúra évei tartottak. Amint a válság beállt, a válság erősebbnek bizonyult nála. A legutolsó években üzeme termelése egyre alább szállt, a napi 500 kocsiból napi 350, majd végül még ennél is jóval kevesebb lett. Még az sem segített, hogy a mérlegén hamisítani próbált. Részvényei, amelyek még nem is oly' rég ötszázon álltak, hatvanra zuhantak. Érdekeltségei, amelyek támogatásából az utolsó években élt, végül jónak látták megakadályozni azt az akciót, amely az életre-galvanizálását célozta, sőt egyenesen meggyorsították összeomlását. Nagyon jelentős ez az összeomlás. Üzemeiből 18.000 munkás került az uccára. S az üzemeken kívül rengeteg egyéb alkalmazott existenciája került veszélybe. Természetesen a nagy francia napilapok közgazdasági mindenáron „különleges“-esetet próbálnak csinálni Citroen bukásából. Azt írják, hogy Citroen csődbejutásának egyetlen oka

termelési módszere túlamerikanizált természete. Holott nyilvánvaló, hogy Citroen csődbejutása a válság egyik tipikus adaléka. *Szacsnyay Gusztáv*

AZ ESŐ ÉS A GYERMEKHALANDÓSÁG. Általánosan ismert tény a meteorológiai és kozmikus jelenségek kihatása a közegészségre. Bizonyos egyensúlyviszony keletkezik a szervezet és a hő, a hideg, a légköri nyomás, a levegő nedvessége, a légkör jónizációja, a radioaktivitás, különböző sugarak stb. közt. Ha ez az egyensúly megbomlik, a szervezetben beteges zavarok keletkeznek, annál komolyabbak minél legyengültebb a szervezet. A franciaországi Société de Médecine publique et de Génie Sanitaire felismerve e tények jelentőségét szakosztályt létesített az orvosi meteorológia tanulmányozására. E szakosztály ankétot rendezett az esőzés és a gyermekhalandóság összefüggéseinek megvizsgálására, melynek eredményeit a franciaországi XXI. Egészségügyi Kongresszuson hozták nyilvánosságra. *Lesage, Cruveilhier, Michel-Lévy* és *Moine* orvosok az eső és némely gyermekbetegséggel kapcsolatos halandóság összefüggését az egyes francia vidékek meteorológiai viszonyai és az idevágó egészségügyi kimutatások alapján vizsgálták meg. Megállapították, hogy a légkör magas nedvességi foka ártó hatással van a gyermekbetegségek lefolyására. A legesősebb vidékeken általában nagy a gyermekhalandóság, míg a szárazabbakon rendszerint kisebb. Az esős napok kihatása a gyermekhalandóságra kb. egy éve világosan kitűnik a megfigyelt vidékek szinte 2—3-ad részében, ha az egész évet vesszük alapul, s a 4—5-öd részében, ha leszámítjuk a július, augusztus hónapokat, melyek rendszerint a legmelegebbek. Ez utóbbi észleletnek az a magyarázata, hogy a meleg közismerten ártalmas a csecsemőknek, különösen ha mesterségesen szoptatják őket, az esőzés viszont mérsékeli a nyári hőséget.

A gyermekhalandóság szempontjából nem mindegy, hogy az esők gyakoriságát vagy a leesett víz mennyiségét vesszük alapul. Megfigyelték, hogy az eső gyakorisága nem mindig áll arányban a leesett víz bőségével. Kitűnt az is, hogy a vízállás magassága valamely vidéken nincs kihatással a gyermekhalandóságra. Az eső sűrűsége a döntő.

Az esőzés sűrűsége valamely vidéken rossz kihatással van a csecsemők diaréjára és bélgyulladására, valamint a kanyaró és a sarlach lefolyására. Ezzel szemben a diftériára közömbös.

Ezek a megállapítások, természetesen, vidékenként módosulhatnak egyéb tényezők hatása alatt, mint pl. a levegő állandó nedvessége, talajvizek stb. Ezek a tényezők néha az esőzés sűrűségétől függetlenül hatnak. A szelek hatása következtében viszont a levegő nedvességének vagy az esőzéseknek ártó hatása módosul. Összegezésül megállapítható, hogy a bárholnan származó nedvesség fokozza a mikrobák életképességét és elősegíti a ragályos betegségek terjedését. *Schmiedt Ferenc*

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A FEGYVERKEZÉS MAI ALLÁSA (II.)

A haditechnika fejlődése A fegyverkezés minőségbeli haladását az átütőerő megnagyobbodása jellemzi. Az átütőerőnek viszont jellemzője a mozgalmasság, amely a távolbahatás révén a legmeglepőbb hatásokra képes. A világháború óta a távolbaható fegyverek tökéletesedése szinte elképzelhetetlen módon megnőtt. Az utolsó husz

év folyamán ezenkívül még új romboló eszközök is jelentkeztek, illetve tökéletesedtek, mindenekelőtt a harci kocsik, a vegyi és légi flották. Kísérleteket indítottak be s létrejöttek az első találmányok a telemechanika s a sugárzó energiák értékesítése terén, robbantások és különféle távoli-ba való hatások előidézése céljából.

A haditechnika fejlődése mindezeneken a területeken egyenesen hihetetlen. 1924-ben a katona individuális fegyverének, a töltőfegyvernek lövési szaporasága percnként tíz. Ezt a fajta fegyvert ugyan használják még a hadseregekben, mellettük azonban mindenütt megjelent a félautomata lőfegyver, percnként 80—90, továbbá a gépfegyverpisztoly percnként 400 lövéssel. A nehéz gépfegyverek lőszaporasága 1914-el szemben 1934-ben 250-ről 400-ra emelkedett percnként, míg a könnyűé 150-ről 200-ra, a nagykaliberű gépfegyveré pedig 300-ról 400-ra. Bevezettek ezenkívül olyan gépfegyvereket, amelyek percnként 200 lövést adnak le.

A tüzérség esetében a fejlődés a tankleküzdő és repülőelhárító ágyúk megteremtésében, a lőtávolság megnagyobbodásában, a mozgékonyágban, a tüzelés gyorsaságában s a találat erejében és biztonságában nyilvánul. A lőtávolság fejlődését a következő szám adatok jellemzik: a nehéz ágyúk lőtávolságukat az 1916-beli 5 kilométerről 14-re, a 150 mm-es ágyúk 14-ről 20-ra, a 240 mm-es 23-ről 52-re, s a legmesszebbhordó ágyúk 120 km.-ről többszáz km-re növelték meg.

Az általános csapatkötelékek lőfegyverrel és tüzérséggel való bőségszerű felfegyverzése következtében a csapatkötelékek tüzeharc értéke is a többszörösére emelkedett. Egy francia hadosztály 1914-ben percnként 103.200 gyalogsági és 3.9 tonna tüzérségi lövést adott le, 1934-ben viszont 212.800 gyalogsági és 14.5 tonna tüzérségi lövedéket tüzelhet el. Egy amerikai hadosztály 1914-ben percnként 150 ezer, jelenleg 420.100-t képes eltüzelni. Tüzérségi tüzelő ereje 8.1 tonáról 17.6 tonnára emelkedett. Egy japán hadosztály 1914-ben körülbelül 150 ezer lövést és 3.6 tonna lövedéket adhatott le, ma kb. 350 ezer lövést és 9 tonnát.

A fejlett hadseregekben szinte valamennyi tüzérségi kategória ma a mechanikus szállításra tért át, kivéve a hadosztály tüzérségeket; sőt bevezették a fokozott menetsebességű automobil tüzérséget is. Míg ennek a típusnak a sebessége 1926—27-ben 10—12 km.-t tett ki óránként, jelenleg olyan sebesség elérésén dolgoznak, amely megfelel a többi mechanizált csapattest mozgási sebességének.

Az Egyesült Államokban szétszedhető könnyű ágyúk légi uton való szállításával kísérleteznek.

Kidolgoztak olyan szerkezeteket, amelyek a reaktív hatású energiák és elektromagnetikus erők felhasználásán nyugszanak. *Randolph* amerikai professzor erről a következőket mondja: „A tüzérséggel szemben a reaktív lövedékek előnye abban áll, hogy kilövő szerkezetük sokkal könnyebb, mint a tüzérségi lövegé. Ezer tonnás trinitroluol, vagy méreggáz reaktív-lövedékek elméletileg teljesen lehetségesek. Tökéletesen lehetséges egy olyan rakétalövegnek a megkonstruálása, amelynek a lövedéke Krasnojarszkból New-Yorkig visz.”

Franciaországban elektromagnetikus ágyúk előállításán dolgoznak. Állítólag ilyen elektromagnetikus ágyúk példányait már ki is próbálták.

Rendkívül gyors ütemben fejlődik a harcászati repülés technikája. A repülőgépek motorereje rendkívüli mértékben emelkedett. 1914-ben a felderítő repülőgépek nyolcvan lóerővel rendelkeztek. 1925-ben már 400, 1929-ben 500, 1933-ban 800, s 1934-ben már 1000 lóerős motorok vannak. Hasonló mértékben javult a vadász- és bombavető repülőgépek motorának minősége is. Ennek megfelelően javult a repülőgépek hordképessége, 1914-ben a felderítő gépek hordképessége még 150 kg., 1925-ben már

800, bombavető gépeknél 7—8 tonna. A vadászgépek sebessége az 1918-beli óránkénti 200 km-ről 400—450 km-re emelkedett, 10—12 km. magassági határral. A bombavető gépek sebessége eléri óránként a 300 km-t, s akció körzete 800—1000 km. Olyan súlyos bombavető és más típusú légi gépeket szerkesztettek, amilyenek a világháború folyamán még nem voltak. A repülőgépek gépfegyverekkel való ellátása is növekedett. A felderítő gépek 4, a vadászfegyverek 2, a bombavető gépek pedig 8—10 gépfegyverrel láthatók el, míg 1914-ben a repülőgépek gépfegyverrel még egyáltalán nem rendelkeztek.

A tank, mely a világháború folyamán jelentkezett először, minőségileg és mennyiségileg is szakadatlanul fejlődik. A tankok mozgékonyasága óránkénti 3—4 km.-ről 35—45 km-re sőt a legjobb típusuaké (*Cristi* 70—120 km-re emelkedett.

Rendkívül gyors mértékben fejlődnek a vegyi fegyverek. Az elsőkben (1915) alkalmazást nyert gázbombonokon kívül vegyi aknavetők, gázszórók, vegyi ágyúk és légi gázbombák nyernek mind szélesebb alkalmazást az önműködő méreggázszórókon, méreggázpatronokon, méreggázaknákon, autociszternákon és más kémiai szerkezeteken kívül. Ami a méreggáz alkalmazásának technikáját és méretét illeti, úgy a következő háború ebben a tekintetben tizszeresen felül mulja majd a világháborút. A hadivegyészeten kívül fejlesztik a bakteriológiai fegyvert is. Ennek az alkalmazására a katonai szakértők nagy súlyt fektetnek.

Az egész tőkés tudomány és technika a militarizmus szolgálatába került. Óriási mértékben fejlődnek a tudományos hadi laboratóriumok, tervező és feltaláló irodák, intézetek és lőterek. Különös figyelmet érdemel az a körülmény, hogy jelenleg, ellenére a tőkés termelés válságának és depressziójának a kémiai hadieszközök előállításának lehetőségei rendkívüli mód megnőttek. 1918-ban a mérgeanyagok havi maximális előállítási mennyisége Németországban 1500, Angliában 1200, Franciaországban 800, Amerikában 600 tonna. Jelenleg a vegyipar teljes mobilizálása mellett havonta az Egyesült Államok 35 ezer, Anglia és Franciaország 10—10 ezer, Japán 6000, Németország 20 ezer tonna mérgeanyagot termelhet. Másszóval a mérgeanyagok alkalmazásának mértéke a küszöbön álló háborúban sokkal rettenetesebb lesz, mint a világháborúban.

A haditengerészet fejlődése A háború utáni tengeri fegyverkezés fejlődésére jellemző, hogy a sorhajók és a cirkálók, amelyek azelőtt a flották felét képezték, ma már csak egyharmadát teszik. Mellettük az egyéb hajónemek relatív súlya emelkedett. Különösen emelkedett a tengeralattjárók száma. (A Japán flottában 1918-al szemben a tengeralattjárók száma ötszörösen emelkedett.)

Óriási jelentőségre tett szert a haditengerészeti repülés ügye. Valamennyi nagy flotta rendkívüli súlyt helyez erre. Ezzel kapcsolatban új hajótípus keletkezett: a repülőgépanyahajó. (Az angol flotta 6, az amerikai 3, a japán 4 ilyenrel rendelkezik.) A sorhajókat és cirkálókat repülőgép-kilövő katapultákkal szerelték fel. A hajórepülőgépek száma 1933-ban elérte az amerikai hadiflottánál a 140-et, a japán flottánál a 100-at.

A haditengerészet ütközetereje is emelkedett. A hadihajó tüzérség lőtávola 1913-tól 1933-ig a nehéz tüzérségnél 22-ről 37-re, a középtüzérségnél 20-ról 30-ra, a könnyű tüzérségnél 16 km-ről 23 km-re emelkedett.

Óriási méretű a fejlődés a torpedókat illetően. A torpedó kalibere 1933-ban 1913-al szemben 18 collról 21 collra, a töltés súlya 116 kg-ról 250 kg-ra, óránkénti sebessége 71 km-ről 87 km-re emelkedett. Erőteljesen megjavították a torpedó taktikai és technikai alkalmazhatóságát. A torpedó hajtóerejét illetően elektromos és robbanóanyagok (reaktív

motorok) alkalmazásával önműködő és rádióirányítással kísérleteznek. Bevezették a kontaktus nélküli detonátort, amely lehetővé teszi, hogy a torpedó a hajót a legsebezhetőbb pontján találja. Tökéletesítették a torpedó kilövése körüli irányzó készüléket.

A hajógépek teljesítőképessége 1918 és 1933 közötti időben a körülkélőknél 40.000-ról 130.000-re, sorhajóknál 36 ezerről 58 ezerre, torpedóhajóknál 38 ezerről 50.000-re, tengeralattjáróknál 1100 lóerőről 6000 lóerőre emelkedett s így valamennyi hajótípus menetsebessége és akciókörzete állandóan emelkedik.

A tengeri fegyverkezés az összerőviszonyokat illetőleg is gyors emelkedést mutat. Az egész háború utáni időt jellemzi a tengeri fegyverkezés ellentéteinek és versenyének kiélesedése, mindenekelőtt a legnagyobb imperialista hatalmak között. (Anglia, Amerika, Japán, Francia- és Olaszország). A washingtoni (1925—22) és a londoni (1930) flotta-konferenciákon minden résztvevő törekedett a legelőnyösebb erőviszonyt teremteni a saját maga számára a jövő háborúja esetén, s a legkevésbé sem gondolt a tengeri leszerelésre. Miután a tőkés államok a washingtoni konferencia megállapodásai a jelenlegi tengeri operációkra alkalmatlan ósdi sörhajókat flottaállományaikból kiszuperálták, versengésüket új cirkálók, torpedóhajók és tengeralattjárók építésére és a fegyverrel való ellátás minőségbeli feljavítására tették át. Közvetlen a londoni konferencia befejezése után a résztvevő országok fokozott mértékben láttak neki a részükre biztosított legnagyobb méretű hajók építésének.

Jelenleg a tengeri fegyverkezés versenye új szakaszba lépett: Az Egyesült Államok 1933-ban elfogadott új hajóépítő tervezete, amely 1934—35-re 32 hadihajó vízrebocsátását irányozza elő, a japán kormány részéről ellentétet váltott ki, amely 33, főleg kisebb típusu hajó építését írja elő ugyanarra az időre. Angliát ugyancsak tengeri és tengeri-légi hadiereje kiépítésének új programja foglalkoztatja, hogy mint flottahatalom eddigi súlyát megőrizze. Ez a nagyszabású tengeri fegyverkezés a londoni egyezmény 1936 december 31-én lejáró pontjait célozza meghaladni.

A felkészülés bázisának kiszélesítése A fegyverkezés előbbi adalékai a háborúra való lázas készülődést igazolják. A tőkés államok korántsem elégszenek meg az eddig elért fegyverkezési színvonallal, szívos kutatásokat végeznek továbbra is olyan újabb technikai harci eszközök felfedezésére, amelyek más államokkal szembeni technikai fölényüket biztosítják s részükre a győzelmet a legcsekélyebb befektetéssel lehetővé teszik.

A világháború tapasztalatai alapján valamennyi imperialista államban nagyszabású intézkedések történtek a fegyverkezés terén való termelési lehetőségek megnagyobbítására. Különös mértékben nőtt az úgynevezett új harci eszközök termelésének a lehetősége. Minden államban rendkívüli mértékben kiterjedt előmunkálatokat végeztek a háború eseteére szükséges anyagok előállításának mindgyorsabb előteremtésére vonatkozólag. Az ipar háború esetén való mozgósításának terminusa kettő-szer-háromszor rövidebb, mint a megelőző háborúk alkalmával.

Ellenére a háború esetén való ipari munka meggyorsított tempójának, gyorsított tempóban gyűjtik a mozgósítási készleteket. Franciaország mozgósítási készletének értéke a világháború előtt 300 millió dollárt ért, 1930-ban már 2 milliárd dollárt, Angliáé 200, illetve 2200 milliót, Olaszországé 200, illetve 700 milliót. Az Egyesült Államoké 150, illetve 2400 millió dollárt. Japán az utolsó két és fél év alatt rendkívüli nagy mennyiségű „stratégiai nyersanyagot“ (petróleum, nem-vas fém, stb.) valamint municiót halmozott fel.

A hadseregszervezés és a stratégia átalakulása A fegyverkező államok mindent megtesznek, hogy elkerüljék azokat az organizációs hibákat, amelyek az előző háború előkészítésében előfordultak. Törekednek ugyanakkor a fokozott fegyverkezés lehetőségeit a lehető legszélesebb mértékben kihasználni. Ez utóbbi vonatkozásban az utolsó 20 év alatt az ipar a maga részéről minden lehetőt megtett. Az imperializmus hadi gépezete minden elképzelhető anyagi és emberi tartalékot hatáskörébe szí. A békeállapot és a háború közt a határ mindinkább elmosódik, lassan a háborúba sodródik a világ s a háborúk minden hadüzenet nélkül kezdődnek. Ezzel a tendenciával kapcsolatban számos országban speciális rendszabályokat léptettek életbe az ipar mozgósíthatósága céljából. (Az üzemek militarizálása stb.) Mindezen rendszabályok ellenére a polgárság előtt világosak azok az óriási nehézségek, amelyek a tömegek hadrakelésével szükségszerűen jelentkeznek. Ezért már a világháború folyamán a hadseregek kézbentartását illetőleg mélyreható átalakulások történtek. Megváltozott mindenütt a hadseregek igazgatásának alapja. A háború, mely az egész nemzetgazdaságot s az ország minden erejét szolgálatába vonja, már nemcsak a katonák problémája, hanem az egész kormányzaté. A „legfelsőbb hadvezetőség“ rendszeréhez még egész sor újabb szervezetet csatoltak. A kormányok köréből kialakult egy szűkebb szerv, a hadbiztosság, amelynek a kezébe került a háború összvezetése. A vezérkar és a hadügyminisztérium mellé fegyverkezési és szállítási minisztériumok, valamint számos tudományos, technikai és katonai kutató szerv és intézet sorakozott. A mögöttes országrész igazgató szerve felduzzadt, a gazdasági mozgósítás speciális szervei jöttek létre, így alakult ki a hadfelszerelési ipar. A háborús propaganda céltudatos keresztvitelére minisztériumokat és intézeteket szerveztek, stb. Így jöttek létre az arcvonal és hadseregszervezés óriási apparátusai mindenféle törzskarokkal, technikai és speciális szervekkel.

Történtek azonban egyéb változások is.

Az óriási hadseregtömegek nagy területet követeltek elhelyezésükre. A hadseregek felállításának mélysége s a hadioperációk arcvonala 100 és 100 kilométerekre nőtt. Az operációs és taktikai mozdulatok vonalformái a mult lomtárába kerültek. Az ellenfél frontja mögött megközelíthető célpontok száma a messzehordó ágyuk és a repülőgép alkalmazása következtében végtelenül megsokasodott. A háború végével a messzire áttörő stratégia csirái alakultak ki. Ennek a stratégiának a kifejlesztése felülmultra az eddigi hadiművészetet. Újabb és újabb katonai teóriák jelentkeztek az adott problémák, köztük a legfontosabb, a megbízhatóság kérdésének megoldására. Tendenciája valamennyinek a tömegektől lassan megszabadulni s a tömegeket kis, mechanizált, politikailag megbízható, élcsapatokkal pótolni. A legvilágosabban lép ez a tendencia előtérbe az angol *Fuller, Liddel—Hart* s az olasz *Dué* törekvéseiben. Az utóbbi szerint a döntő szerep a légiflottáé kell, hogy legyen, mert a légiflotta véleménye szerint, a szükséges előkészület mellett, 24 óra alatt eldönheti a háború sorsát. Ezzel az elmélettel szoros kapcsolatban áll a mai Németország katonai kiépítésének gyakorlata is. Jelenleg Németországban a versaillesi szerződés pontjait messze felülmuló fegyverkezés folyik. A mai német uralom katonai rendszerének jellemző sajátysága az elit hadsereg, a hivatalos katonákból álló Reichswehr, amely jelenleg 300 ezer emberről áll. Emellett a hadsereg mellett szerepel a kb. 3 millió embert számláló S. A., amely nagyjában fedi a régi német hadsereg szervezetét, s annak tradícióit hivatott életre segíteni. (Az S. A. keretein belül csak 5—600 ezer ember rendelkezik fegyverrel, miután a többi megbízhatósága kétes.) Ebben a katonai rendszerben a „néphadsereg“ csak aláren-

delt szerepet játszik s azt a szerepet tölti be, amit a Fuller-féle „okkupációs sereg”. A tömeghadseregtől való megszabadulás azonban lényegében utópia, mert a hadműveletek csak abban az esetben sikerülhetnek, ha a hadioperációk tömegmértékben nyernek alkalmazást. Szalay István

VILÁGPOLITIKAI JEGYZETEK

A ROMÁN—OROSZ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK. A diplomáciai viszony felvételével egyidejűleg napirendre került a Románia és a Szovjetunió közti gazdasági kapcsolatok kérdése. Ez a kérdés már a diplomáciai kapcsolatok előtt élénk vitára adott alkalmat s egyik főérvét képezte a diplomáciai elismerés ellenzőinek. Szerintük a Sz. U. elismeréséből származó belpolitikai károkat korántsem ellensúlyozhatná a két ország közötti áruforgalom felvétele, mivel ilyen áruforgalom egyáltalán lehetetlen: mindkét ország exportja mezőgazdasági termékekből, petróleum, fa- és melléktermékeiből áll, annyira, hogy különösen a fa- és petróleumexport piacain a Sz. U. a maga dömpingáraival Románia legkomolyabb versenytársát jelenti. Import terén is hasonló a helyzet. Mindkét ország gépeket, kémiai anyagokat és készárúkat importál. Ezekkel az érvekkel több neves román közgazdász szállt szembe. Így legutóbb *Ion Mircea Nonu*, a román külügyminisztérium kereskedelmi tanácsosa, az *Argus* c. közgazdasági lap január 10-i számában. Szerinte a szovjet—román gazdasági kapcsolatok tagadónak első pillantásra meggyőző érve a tények hibás ismeretén alapszik és tüzetesebb vizsgálódást nem áll ki. Ha igaz is, hogy mindkét ország kivitelét főleg mezőgazdasági, továbbá faipari és petróleumtermékek alkotják, ez a körülmény az árucserre lehetőségét nem zárja ki. Példa erre Románia, amely annak ellenére, hogy kb. 80 százalékban agrárállam, 1931-től 1933-ig a következő mezőgazdasági cikkeket importálta:

Élőállat	9,070.000	Lei
Allati eredetű élelmiszerek	385,853.000	„
Bőr és bőrkészítmények	882,954.000	„
Gyapjú, szőr	2,573.196.000	„
Gabona és termékei	627,358.000	„
Fa és termékei	340.510.000	„

(Anuarul Statistic al României, 1933.)

A „Statistique du Commerce International” adatai szerint hasonló képet nyújt a Sz. U. 3 év alatti bevétele is:

Élőállat	5,100.000.000	Lei
Halak	1,625.000.000	„
Nyersbőrök	1,500.000.000	„
Gyapjú	6,390.000.000	„
Egyéb mezőgazdasági cikkek	1,522.000.000	„

Ezekből a kimutatásokból világosan kitűnik a gazdasági kapcsolatok lehetetlenségéről szóló érvek felületessége, különösen, ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a Sz. U. rég megszűnt kizárólag mezőgazdasági és egyéb nyerstelemek exportáló ország lenni. Ipari fejlettsége már iparcikkek, gépek és vegyszerek kivitelét is megengedi. Törökországot és a Közel- és Távolkelet nem egy országát látja el mezőgazdasági és ipari gépekkel. Ezek szerint a román—orosz gazdasági kapcsolatok igenis lehetségesek. Az érdekelt körök elsősorban élőállat-kivitelre gondolnak. U. i. a második öt éves terv állattenyésztési és húsellátási programjának végrehajtása céljából a Sz. U.-nak tenyészállat-bevitelre van szüksége. Románia ennek a tenyészállat-szükségletnek jelentős részét tudná fedezni. Más importlehetőségek azáltal keletkeznének, hogy az oroszországi nagy távolságok miatt esetleg inkább kifizetődik bizonyos mindkét or-

szágban termelt cikkeknek a déli tartományok részére Romániából való importálása, mint a sokezer kilométeres vasuti szállítás. Egyes ipari körök pedig a második ötéves terv jellegére való tekintettel tömegszükségleti ipari cikkeknek a Sz. U.-ba irányuló kivitelét is lehetségesnek tartják. Végül, mint azt az Argus, Dimineata és Adeverul c. lapok kiemelik, nem szabad szem elől tévesztetni a Románián keresztül a Sz. U.-ba irányuló tranzitforgalom jelentőségét sem. Közép- és Nyugateurópát olcsó víziúttal köti össze Galac, Ismail, Constanta vagy Reni kikötőivel. Innen pedig hajón vagy vasuton egyaránt jelentéktelen a távolság Ukrajnáig, az orosz iparosítási terv egyik legfőbb területéig. Természetesen a román-orosz gazdasági kapcsolatok csakis kölcsönösségi alapon jöhetnek létre, mivel Románia egy árúnemben sem élvez monopolhelyzetet. Viszont a román gazdasági szakértők véleménye szerint a Sz. U. bőségesen termel olyan cikkeket, amelyeket Románia jelenleg más, román termékeket nem vásárló országokban szerez be devizáért. Elméletileg tehát semmi akadály nincs a román-orosz gazdasági kapcsolatoknak. Annál több lehet azonban a gyakorlatban. Kérdés, hogy akad-e megfelelő mennyiségben olyan kifogástalan minőségű tenyészállat, amilyen a Sz. U. igényeinek megfelel, tekintve, hogy a román állattenyésztés az utóbbi években mennyiségi, de különösen minőségi szempontból visszaesett. További gyakorlati nehézséget az orosz import finanszírozása okoz. A Sz. U. 6—12 hónapos hitellel szokott vásárolni. Ennek az akadálnak az elhárítására a szakértők a bukaresti nagybankok és az állam bevonásával egy kizárólag orosz-román ügyleteket finanszírozó bank alapítását javasolják.

Bálint István

A TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS KÉRDÉSE AMERIKÁBAN. Az amerikai parlament jelenlegi ülészaka rövidesen a munkanélküli biztosítás kérdését tárgyalja. A kérdést elsősorban az egyre mélyülő amerikai válság hatásainak újabb néprétegekre való kiterjedése s a munkanélküli tömegek emlékezetes akciói tették időszerűvé. Különben már a legutóbbi elnökválasztások alkalmával, a választásokból győzelmesen kikerülő elnök legfontosabb ígéretei közül is a munkanélküli biztosítás volt a legfontosabb, szemben Hoover pártjának jelszavával, amely a munkanélküli biztosítást „amerika-ellenes“ törekvésnek bélyegezte. Roosevelt hivatalbalépése alkalmával (1933 március) 17 millió volt az amerikai munkanélküliek száma. A NIRA bevezetésével ez a szám 1933 októberéig csökkent, utána pedig ingadozott, úgy, hogy a kormány közmunkák bevezetését tartotta szükségesnek a munkanélküliség újból való emelkedésének megakadályozására. Valódi javulás azonban mégsem állt be. Nagyon komoly helyek becslése szerint 1934 végéig 16 millió az Északamerikai munkanélküliek száma, bár hivatalos részről csak 8 millióról beszélnek. A hivatalos becslést azonban maga a reformista szakszervezeti szövetség (AFL) elnöke, *William Green* cáfolta meg egy nyilatkozatában, amelyben megállapítja, hogy a 11 millióra becsülhető munkanélküliek számához hozzá kell még venni azt a 4 és fél millió embert, akik a fiatalok sorából, mint új növedék feltétlenül idetartoznak.

Az amerikai munkanélküli biztosítás kérdése nagyon szomorú képet mutat. A szövetségi kormány a NIRA bevezetésével felállított ugyan egy közmunkaügyi hivatalt a munkanélküliek munkával való támogatása céljából, ezen a réven azonban csak 1 millió munkanélkülinek jutott kenyér. Az Egyesült Államok legtöbb részén a munkanélküli biztosítás csupán abból áll, hogy a munkanélkülinek hetenként 24—30 óra munkát biztosítanak, más részeken ez a biztosítás a legtöbbször csupán havi 4 dollár jövedelmet nyújt a több tagból álló munkanélküli család számára. Külö-

nösen áll ez a déli Államokra, ahol rengeteg a néger nemzetiségű munkás. Az utóbb felsorolt munkanélküli segélyezés valódi értelmét akkor kapjuk meg, ha megemlítjük, hogy a Roosevel-féle „új korszak“ legutolsó évében az életszükségleti cikkek ára 30 százalékkal emelkedett. Ezekre a mozzanatokra vezethetők vissza az utolsó évek Amerikaszerete ismétlődő munkanélküli-, és sztrájk-mozgalmi. A munkanélküliség kiterjed minden hivatásra. Munkanélküli az építésszek 95, a mérnökök és technikusok 85, az építőmunkások 80, a vasutasok 50 százaléka. Ezenkívül 250 ezer tanító, 10 ezer színész, művész, zenész, újságíró stb., vár elhelyezésre, nem is említve, hogy a kormány kifejezetten szorgalmazza a fiatalok hosszabb iskolázását, hogy ha ideig-óráig is, de visszatartsa azokat a munkanélküliség kádereitől. Ilyen körülmények közt kényszerült Roosevel a legutolsó parlamenti ülészek bezárása előtt bejelenteni, hogy a „társadalombiztosítás teljes rendszerével“ szándékozik segíteni a viszonyokon s e célból bizottság kiküldését kérte. Az intézkedés eredménye: számos törvényjavaslat, köztük nem csupán az, amit maga Roosevel is támogat, a *Wagner-Lewis-féle*, hanem a munkások törvényjavaslata is.

A törvényjavaslatok közül a munkásoké az egyetlen, amely valóban a kérdés gyökeres orvoslását célozza. Ezt a javaslatot valamennyi törvényes amerikai munkásszervezet támogatja, úgy a jobb mint a baloldaliak. A tervezetet a munkásszervezeteken kívül rengeteg klub, egyházközség, farmeregyesület stb. magáévá tette s számos községi és kerületi tanács, amelyek mögött mindenütt reális erők csoportosulnak a törvénytervezet tételének elfogadtatása céljából. Magában az Északamerikai szocialista pártban megoszlanak a vélemények a tervezet támogatását illetően. Számos szervezete mellette, igen sok pedig ellene nyilatkozott.

(New-York)

Kertész Károly

S Z E M L E

A NYUGAT UJJASZÜLETÉSE

Huszonhét évfolyam immár a Nyugat multja. A huszonnyolcadikkal a magyar folyóirat új korszak elé lép. Legalább is ezt hirdetik a kiadóhivatali reklámok és ezt igéri Babits Mihály, a szerkesztő is karácsonyi vezércikkében.

A csaknem akadémiai tekintély, amely a Nyugatot övezi és az élemedett kor, melyet megért, önkéntelen csodálkozásra készlet és az elismerésnek kétségtelen bámulatát kelti fel. Annál meglepőbb, hogy ez a tiszteletreméltó aggastyán — a folyóiratok oly korán öregszenek! — megáhitotta a fiatalságot és feladván az öregségnek és a szakállnak kijáró előjogokat, megfiatalítási műtétnek veti alá magát.

A vének gyermekded bölcsessége gyakran megbocsáthatóbb, mint az ifjak koravénsége és ezért ki tudja, nem lett volna-e helyesebb a Nyugat részére, ha útat enged a törvényszerű végelgyengülésnek és elszenderek örökre, mellére fektetvén szakállát, mint egy kiérdemesült hósi pajzsot. Ám a Nyugat tovább él.

„Letelt a toldimiklósi emberöltő — írja Babits — de a sorompók közt mindig fiatal harc állt... A Nyugat mindig meg tudott fiatalodni, anélkül, hogy ehhez előbb (mint ama bizonyos főnixnek) el kellett volna égetnie önmagát.“

A Nyugat fiatalnak érzi magát, Babits szerint azért, mert „sohasem

rendezkedett be rideg „generációs alapon“. Nem egy korosztály álláspontja nyert kifejezést benne, hanem egy nemzet kulturális lelkiismerete. Sohasem vallotta a nemzedéki elméletet, s nem úzte a nemzedéki elzárkózás politikáját. Emberei közt mindig voltak ifjabbak s idősebbek, s lassankint egy új, második generációt vezetett be az irodalomba.“

Igy Babits. Azt hiszi, hogy a Nyugat élete cáfolni látszik azt a törvényt, hogy a folyóiratok megöregszenek és amint azt nem ő, hanem mások vallják, azért, mert a folyóirat csak egy nemzedék képviselője az irodalomban. Ifjúsága végetér a nemzedék fiatalságával.

A megfiatalított Nyugat, amely most már „alkalmat fog adni az írónak, hogy közvetlenebbül is bekapcsolódhasson az idők dialektikájába“, — mindjárt meg is ütközik a korszellemnek azzal a nézetével, amely nemzedék-elméletet állított fel a fejlődés irányának megjelölésére. A harc a Nyugat számára minden bizonnyal túl nehéznek tűnik, mert látványos ellentmondások súlya nehezíti a kiállását. „Második generációt vezetett be az irodalomba“ és ez mintha kompromisszum volna a nemzedék-gondolattal, jólehet, hogy átfogóbb szerepet jelöl a maga számára, olyat, amely „egy nemzet kulturális lelkiismeretét“ hordozza.

A kulturális lelkiismeret annak a világképnek a kitükrözése, amelyet a társadalom szükségképpen kialakított. Babits szembeszáll a korszellem vezető gondolatával, amely a nemzedék-szerep megszerzésében látja a kor követelésének érvényrejutását, úgy irányító világképe nyilván az a liberális szemlélet, amely a nemzet minden tagjának, szabad szerepvállalási lehetőségében látja érvényesülni a kor parancsát.

A Nyugat hát láthatólag a liberális gondolkörében él, a „késői liberális cugoscipőiben“ cammog, bocsánat a hasonlatért, de ezt a képet éppen a nemzedék-feltörekvők alkalmazzák előszeretettel, akik maguk viszont „mértőföldjáró csizmákat öltenek.“

A Nyugat így abban a harckeretben, amely számára kínálkozik, kétségtelenül a polgári liberális bajvivője és a második nemzedék, amely a nyomába lépett, fiatalságával akarja tovább menteni azt a világképet, amely hovatovább már csak viszfénye a haladó liberális társadalmának. Nem így a vele szembenálló oldal, amelyet a kor széthulló gazdasági erőinek regeneráló szükségessége és társadalmi átforgatása alakított ki; egy társadalmi réteg, amely a magyar fasizmus során nőtt cselekvő tényezővé. „... ifjú reformátorok... akik... problémák bonyolult szövődését, az államélet bajainak szörnyű összekuszálódását egyetlen lendülettel akarják áttörni.“ (Uj Magyarország, Matolcsy Mátyás könyvéhez. 1934. dec. 30.)

Az elmerülő liberális polgári irodalma, amely az időszerű társadalmi kérdésekkel szemben a „splendid isolation“ elvét vallotta, most megdöbbenve látja, hogy az ellenfél, nem csupán az, amely az irodalmat is a társadalmi feltörekvés szolgálatába állította, de az is, amely a polgári társadalom megvédéséért tevékenyen sikraszáll, a liberális irodalmi hajtásainak lenyirbálására készülődik. A politikai harc rengeti a liberális írókat elefántcsonttoronyát. Babits, aki a humanisztikus polgári kultúrát magával a „szellemmel“ azonosítja, végveszélyt sejt. „Érezzük, — írja az értékfeltés őszinte kétségbeesésével — hogy a Szellem sorsa és helyzete a világban sohasem volt oly különös, oly válságos, mint ma.“ A Nyugat, amely valóban egy korszak java irodalmi termelésének volt a szérűje, „irodalmunk legelőkelőbb termőkertje“, retteg az elprédálástól, a tulajdon veszélyének pillanatában nem tagadhatja többé a harcot, amely végnélkül dúl osztályok és érdekek között. Babits a költőfejedelem borzongva hordozza végig tekintetét a társadalmi harc síkjain, látja a felvonuló fegyvernemeket, a kombattáns irodalmat, amely szem-

befordul az elefántcsonttoronnyal.

Szigetvár sorsa példázza ezt az irodalmi háborút. Elkerülhetetlen a kirohanás.

Az elefántcsonttorony kapuja feltárul. „A napi politikába nem elegyedünk, mégis szembenéziünk a politikával, — adja ki hadparancsát a költőfejedelem. — Szembenéziünk, s ha kell szembeszállunk, s ha ez is politika, hát politizálunk. A kultura léte és szabadsága van kockán. Az Irodalom, mely mindig látó volt és a világ szeme, most sem úzheti a struccok taktikáját. . . Harcolunk minden oly irányzat ellen, mely a magyar kulturát osztálykulturává, néprajzi exotikumává, vagy politikai eszközzé akarja nyomoritani.“

A Nyugat hát valóban új korszak elé lépett. A mult befejezett egész-ként fekszik immár mögötte. A harci kopja, amely most a mult fölött a magasba lendül, egyben fejfa is a l'art pour l'art folyóiratán.

A megújhódás, akárhogy szépítik is, bizony a mult megtagadását jelenti e percben és ha senki se mondja ki, akkor is elismerése ez annak, amit közel három évtizeden át tagadott: hogy az irodalomnak nincs létjoga társadalmi célkitűzések nélkül.

A „struccok taktikája“ jó volt a békés emésztés korszakában, amikor nyugodtan lehetett aludni a homokban, a harc távoli síkon folyt, a polgári osztályvédelem csaknem egységesen feküdt rá a feltörő erőkre, míg ma a belső ellentmondások magát a társadalmat is szétzilálják s a polgári társadalom módszeres megvédésének kérdésében a polgárság rétegei is szembekerülnek egymással.

A finánczóke korszakának sajátos tünete ez, amikor a fasizálódó gazdasági és társadalmi rend kénytelen a cselekvő politika homlokteréből háttérbe szoritani a polgárságnak azt a rétegét, amely a liberális demokráciával kapcsolódott egybe, olyannyira, hogy idejében nem ismerte fel a fasizálódás szükségét, noha az a finánczóke számára történelmi kényszerűséggel jelentkezett. A fasizmus, kisajátítja a gazdasági leromlás által deklaszálódott polgári és kispolgári rétegeket és számukra új életlehetőségeket ígér. Ezek, a fasizmus ideológiájától átítatódva, felveszik a harcot egyrészt a liberálizmus és demokrácia, másrészt a feltörő negyedik rend ellen. Magyarországon, ahol a fasizálódás nem a „Marcia su Roma“ gyors felfejlődésével történt, hanem az ellenforradalom utáni korszak fokozatos társadalmi átalakulásával, — hatása alá kerülvén utóbb az olasz fasizmusnak, — ez a fasizmus úgyszólván élcsapat nélkül jutott pozícióhoz. Ma, amikor a fasizmus gazdasági, társadalmi és politikai reformjainak elmélyítése szükségessé vált, élcsapatnak is szüksége mutatkozik. Az ideológia tudatos hordozói, akiknek most kellene szerepüket kidomborítani, így alighanem inkább az utóvéd sorsában osztoznak, fedezniök kell fiatalságukkal, a korhoz való természetes tartozásukkal az előttiük haladó ellenforradalmi nemzedéket. Németh László, a fasiszta fiatalság legjellegzetesebb teoretikusa a későbbjövők fölényével állapítja meg eről a nemzedékről: „akik 19-ben diadalmasan tértek vissza, megöregedtek és a fiatalság, amely már a háború utáni rendezetebb években nőtt föl, szolgálhatja őket, de nem gondolkozhat úgy, mint ők.“ (Válasz, I. évf. 3—4. sz.) Az utóvédként felfejlődő fiatalság tehát elfoglalja helyét a fasizmus fedezékeiben. Így néznek aztán egymással szembe a tegnapi liberálizmus polgárai, „szellemi arisztokratái“, a humanisztikus műveltség hordozói és a finánczóke érdekei által kisajátított, a fasizmus ideológiájától átítatódott deklaszált fiatalok, hogy egyfelé a jólét ereje, másfelé az osztályfelsőbbség hatalma az ő kezükben összpontosuljon. A társadalmi ellentét vetíti bele e társadalmi hullámmáson keresztül ideológiai hatását az irodalomba. Minden bizonnyal a liberális

szellem és gondolat ellen küzdő nemzedék-feltörekvőkre gondol Babits, mint olyanokra, akik „néprajzi exotikumká” akarják nyomorítani az irodalmat. A népi irodalom, amely a paraszti élet jelenségeit amaz ideológián szűri át, amely a népi és faji gondolatot a társadalmi fejlődés mozgató energiájává avatja, a fasiszta szakaszban jelentőségre emelkedik, mert a tőkés válság következtében fokozódó társadalmi erjedés szükségessé tesz olyan szociológiai ítélezést, amely az osztályküzdelmek történelmi jelentőségét kizárja a társadalmi együttélés formáiból, az osztályérdek helyébe a népi érdek tág és a valóságot elhomályosító felismerését erőszakolja. Így a népi irodalmat olyanformán üdvözlük, mintha azt hinnék, hogy az osztályküzdelem ebben az irodalomban szublimálódik. (Tán ezért örülnek a paraszt kezében is a tollnak.) A polgári irodalom azonban a maga létjogának megfojtását látja ebben a térhódításban, egy új ideológia diadalát, amely elsöpréssel fenyegeti a liberális szellemiség egész fegyvertárát, ahonnan az európai szellem, népre és fajra való tekintet nélkül a polgári gondolkodást kialakította és előbbrevitte. Amikor a liberális polgári irodalma ennek a szellemi támadásnak visszaverésére készül, teszi ezt a polgári demokrácia ama kényszerhelyzete folytán, amelybe a bal- és jobb-felől fenyegető szociális előretörés sodorta.

A l'art pour l'art elmélet ezen a ponton dől meg, itt válik láthatóvá a polgári irodalomnak nemcsak társadalmi irányzatossága, de ideológiai hatószándéka is. Az általános polgári biztonság óráiban fölösleges az irányzatosság kihangsúlyozása, helyesebben nem tűnik föl irányzatosságnak a polgári szándékosság. A polgári irányzatosságot elhomályosította az irodalomban a társadalom csaknem kizárólagosan uralkodó polgári ideológiája. Minden, ami polgári volt, az természetesen hatott, észre sem vették sajátosságait, az uralkodó társadalom és kolportált irodalmának ideológiai összetétele azonos elemekből állott, a liberális nagy olvasatókohója csaknem észrevétlenül nyelte el a klerikalizmus, konzervativizmus s a szocializmus vele ellentétes ideológiáit. A moloch gyomrában minden elfért, amíg jól emésztett, az emésztőszervek azonban idővel megkoptak és ma már hashajtóra van szükség. Most csupán annyi változott, hogy a tendenciát mesterségesen fokozzák. És ma, amikor a liberális körül megnövekedett a klerikalizmus, konzervativizmus, fasiszmus, szocializmus, amikor a fasiszmus emészti el már-már teljesen a liberális megmaradt erejét, a felemelt, tiltakozó polgári hang, amely a múlt öntudatának idézése csupán, azért tűnik fel újnak, ismeretlennek, szokatlannak és tevékenyen célirányosnak, mert *előretört* támadókat kell visszavernie.

Babits Nyugatának harci felkészültsége védelmi jellegű: „ha kell szembeszállunk.” Defenzívában azonban csak az lehet, aki a sáncokon belül van. Egy biztos: ma még a polgári irodalom kezében az ideológiai irányítás, a fokozódó fasiszalódás azonban könnyörtelenül hozza egyre közelebb a fasiszmus szellemi elitgárdáját, az új nemzedék hódításra kész „ifjú reformátorait”. A Nyugat, amikor velük szembeszáll valójában az öregek, a liberális anyagi és szellemi pozícióiban lévő nevében beszél és a „második generáció” elől zárja el az utat, amelyről pedig azt hiszi, hogy „bevezette az irodalomba.” A liberális demokrácia és a fasiszmus szembenálló érdekei a generációs harc sajátosságait tükrözik ezen a ponton és hiába a Nyugat „megfiatalodása”, a Nyugat lélekben nem válhatik fiatalabbá. A társadalmi fejlődésnek egy újabb fiatalabb hajtása kér vele szemben helyet és nyilvánvaló, hogy a fiatalok, a korszerűbbek azok.

A Nyugat balfelé is defenzív háborúra készül: szembeszáll amaz irányzattal is, amely a kulturát „osztálykulturává... akarja nyomorítani.”

Holott ez a kulturtörekvés valójában a feltörekvő negyedik rend küzdelméből nőtt ki, mely szakadatlanul tart, s immár a fasizmus ellen folyik. Ezt a küzdelmet már nem a polgári liberálizmus beavatkozása fogja eldönteni. A fejlődésnek meg vannak a maga törvényei, letűnt korszakok nem támadnak fel többé. A dicső Nyugat, amely oly sokszínűen tükrözte egykor a polgári virágkor szellemi értékeit, fakón hanyatlik el ebben a küzdelemben, mert az élet elpártol tőle. A letűnt korszak hősi halottját, a liberális gondolatot még körülhordozhatja a nagy harcmezőn; e modern Szigetvár, — hogy fentebbi képünkénél maradjunk, — tanult Zrinyi egykori ellenségeitől. Az élettelen liberálizmus gondolatát Szolimán porhüvelyé módjára emeli magasra, hogy az élők vállán az élet jelével hasson.

A Nyugatnak így indul megújódott fiatalsága és ilyképpen kezdődik „új korszaka“.

Ujvári László

A FRANCIA ÉRTELMSÉGI SORSA, gondolkodása, lelki válsága tükröződik Jean Guéhenno új könyvéből,* amely nemcsak egyszerű önéletrajz, hanem egyszersmind egy jellegzetes réteg története. A népből származó és a néphez visszatérő értelmiségi könyve. Szülei egyszerű munkások. Tizennégyéves korában ő is a gyárba kerül. Esténként új világ tárul fel előtte: a fárasztó testi munkától kimerülve a könyvek világában keres menekvést. Közben egy megmozdulás nagyszerű leírását olvasuk. Jaurès beszél... „először ekkor sejtettem meg, mi a mi igazi sorsunk“. Később az École Normale szellemi harcoktól terhes levegőjébe kerül. Husz éves. És ekkor hull rá a háború végzete, amely egész életére, egész egyéniségére rányomja súlyos bélyegét. Hamar kiábrándul a hazafias mámorból, de a fegyverszünet újra reménykedővé teszi és csak tiz év múlva jön rá, hogy az u. n. béke sem sokkal különb...

Igy elmondva egyszerű, sokak által megélt, banális sors ez. Ami különösen egyénivé teszi ezt a naplót, az a meleg, érzékeny és mégsem patetikus stílus. S az egész könyvnek az intellektuális jellege, t. i. nem annyira az események naplója ez, mint a gondolatoké. Guéhenno a francia értelmiségiek ama fajtájából való, amely mindig az embert keresi és amely ha végül rátalál, nem rejti el légmentesen, nem spirituszban vizsgálja, hanem a valóság összefüggései között. Guéhenno naplója csupa önkutatás: szinte bámulatos mélységgel vizsgálja saját lelkét; ez az önmagafelé való fordulás azonban nem költői menekülés, mert önmagában is a világot és az emberiséget keresi. Nagy út az, míg egy ilyen szenzibilis, félnék ember bátran vállalja származásának következményeit és az elnyomottak felé fordul. Nem aktív harcos, de legalább felismeri az igazságot és művészien fejezi ki.

(Páris)

Bajomi Endre

* J. Guéhenno: Journal d'un homme de 40 ans. Ed. Grasset. Paris.

A KAPITAL MAGYARUL* Az újkori történelem alig ismer könyvet, amelynek oly' nagy hatása lett volna, mint a Kapitalnak. Sokak előtt még ma is szinte megfoghatatlan, hogy hogyan hathatott így egy „száraz tudományos“ mű, hogyan ragadhatta meg a tömegek fantáziáját bonyolult, dialektikus okfejtésével, amikor a tömegek részére sokkal „könynyebb“ és megkapóbb gondolatmenetek is hozzáférhetetlenek. Sokan hajlandók „vallásos“ mozgalmat sejteni a hatás motivumaként, bibliát jelleget tulajdonítva a Kapitalnak, melyre a hívők esküsznek, anélkül, hogy tudnák mi van benne és másodkézen hozzájuk juttatott tételeit dogmaként tisztelik, anélkül, hogy meggyőződnének a tételek igaz voltáról.

Habent sua fata libelli, — vajjon van-e könyv, amelyre jobban illik ez a mondás, mint a *Kapitalra*? Bennünket azonban ez a sors a fenti vonatkozásban kevésbé érdekel. És így az sem lényeges, hogy ezt a könyvet ellentétben Marx előbbi munkáival, az egykorú polgári szaktudomány — mint Marx írja a könyv második kiadásának előszavában, — kénytelen volt tudomásul venni és állást foglalni vele szemben; az sem hogy a polgári közgazdasági tudomány mind a mai napig nem készült el vele: támadhatja, tagadhatja, ellenelméleteket (határhaszonelméletet, stb.) gyárthat, de belső igazságát meg nem döntheti. S ez természetes is: mert ez a könyv nem időtlen elméleteket állít fel, hanem „a tőkés termelés természeti törvényeinek“ megállapítását, elemzését, leírását tartalmazza; s így problémái, a tőkés társadalom fejlődésével, — mely napvilágra hozza mindazt, ami Marx korában még csak embrionális, még csak tendencia volt, — szinte ténykérdéssé egyszerűsödnek. A törvény érvényesül, e törvényt felismerő és megfogalmazó műnek, természetesen hatása és tekintélye van. De ezen túl is felmérhetetlen a *Kapital* történelmi jelentősége. E könyv sorsa igazolja legvilágosabban ama tétel igazságát, mely szerint az elmélet hatalommá lesz, ha megragadja a tömegeket. Ha kirajzoljuk a vonalat, amely azt a helyet és időt összeköti, ahol és amikor a *Kapital* fordításokban megjelent, megkapjuk egyúttal a negyedik rend mozgalmának pontos grafikonját. Jellemző, hogy a *Kapital* 1867-ben jelent meg s az orosz fordítás Pétervárt már 1868 októberében sajtó alá került. Ugyancsak jellemző, hogy milyen meglepetéssel fogadta az európai közvélemény, hogy a *Kapital* Kínában már 5—6 évvel ezelőtt a 140. kiadásnál tart. De nem kevésbé jellemző azoknak az országoknak a megjelölése, ahol a *Kapital* *nem* jelent meg. Ezek közt Magyarország egészen az élen áll. 1919-ben ugyan összeállítottak egy fordító bizottságot, ez azonban csak éppen hozzákezdhetett munkájához. Párhuzamosan az új társadalom megszervezésére irányuló tevékenység megakadályozásával félben maradt ez a munka is. Ezután jelent meg Guth Antal részleges fordítása, (az első kötet) a Bécsi Magyar Kiadónál. Ezt a fordítást a szakvélemény hasznavehetetlennek minősítette; — viszont helytelen volna minden hibát a fordítóra hárítani. Ezt a fordítást nem a gyakorlati mozgalom termelte ki, izolált jelenség volt, mégpedig akkor, amikor a marx terminológia még alakulóban volt a magyar nyelvben.

A *Kapital* új fordítása világosan mutatja, hogy a két fordítás között eltelt esztendőök alatt ebből a szempontból mennyit fejlődött a magyar nyelv. Annak idején Guthnak a semmiből kellett az egész marx közgazdasági-szociológia műnyelvet megteremteni s így természetes, hogy ez nem is sikerülhetett teljes mértékben. Az új fordító (Nagy Gábor) viszont már szinte kész marxista tudományos nyelvet talált maga előtt. Guthnak teremtenie kellett, Nagynak már csak alkalmazni. Így Nagy Gábor feladata a marx fogalmak adequat magyar kifejezéseinek a megválasztásában állott. De ha egyfelől Nagynak könnyebb dolga volt mint Guthnak, másfelől jóval nehezebb is: miután Guth mint kívülálló, fordítása alkalmával feladatát csak abban láthatta, hogy a tudományos mű lehetőleg hű tudományos fordítását nyujtsa. Nagy Gábor feladata már több ennél: a szocialista tudományos irodalom főművét gyakorlati feladatára alkalmassá tenni. Nagynak nemcsak a magyar közgazdasági tudomány nyelvén kellett a *Kapital* megszólaltatnia, hanem a hozzátartozó gyakorlat nyelvén is, hogy ott is világos legyen, ahol a németben a szöveg nehézkes, ott is közérthető, ahol az eredetiben ma már ismeretlen tényekre való távoli utalás történik. Ezt a feladatot teljesíti részben a fordítás nyugodt és egyszerű mondatszerkesztése, mely hű az eredetihez, anélkül, hogy szolgálai lenne, részben pedig a bő magyarázó jegy-

zetek, amelyek a legújabb külföldi kiadások eredményeit közvetítik a magyar olvasóhoz. S az a lelkesedés és szeretet, amellyel az új fordítást a magyar dolgozó és értelmiségi olvasók fogadták, arra vall, hogy a fordítás betölti hivatását, a fordító pedig alkalmasnak bizonyult vállalkozására.

A Népszava persze nincs megelegedve. Nemcsak Jeszenszky Erik Előszavával, amely éppen azt emeli ki, amit a MSzDP szeretne elhomályosítani: a dialektikát, s amely jogos szemrehányást tesz a MSzDP-nak, hogy Marx helyett Kautskyval neveltette a tömegeit. De nincs megelegedve a fordítással sem, mert kisüti, hogy a németül írt Kapital magyar fordítója nem jól tud — franciául és hogy Shakespeare egyik alakjának a nevét nem fordította le magyarra. (A Népszava cikkirója ezek után méltán megérdemli tőlünk, hogy Braun Soma helyett Barna Soma urnak revezzük.) A Népszava buzgó bogarászásán túl, amely mindössze pár, az értelmet nem zavaró elírást tudott fölmutatni, azonban van a szóbanforgó cikknek egy általános és el nem hallgatható jelentősége is. Braun Soma ezzel zárja cikkét: „A Kapital fordítása továbbra is pártunk feladata marad.“ Holott a MSzDP sok évtizedes fenállása során nem jutott hozzá, hogy megjelentesse a Kapitált. Sokkal fontosabb volt neki Aldanov, Kipling, Snowden és mások munkáit kiadni, mint a Kapitált, amelyre pedig természetszerűleg esküszik.

Sándor Pál

Karl Marx: A Tőke. I. könyv. 1. kötet. Budapest, 1934. Mentor könyvkiadó. Fordította Nagy Gábor. Előszót írta Jeszenszky Erik.

MESE ÉS VALÓSÁG. Egy könyv került elénk, a címe: *Tscheljuskin*. (Ein Land rettet seine Söhne.) A könyv megírásában és megszerkesztésében kollektív teljesítmény, szerkesztő-összeállítója *Sergej Tretjakov*, (a *Feld-Herren* kitűnő szerzője). A könyv „meséje“, — nagyjában minden olvasó ismeri ezt a legendává kristályosodott történetet, amelynek életvalóság-fénylésében elhalványulnak a mitoszok, amelyeket gyermekségünkben tükröztek elénk. Két gyermek-émlék réved vissza, nem mitosz, hanem szinte mitikus erejű olvasmány; az egyik Robinson, a másik Verne ifjúsági regénye: A kétévi vakáció. Hallatlan élményű nevelő olvasmányok! A gyermekkor feledhetetlen becsű rögződései. A Robinson az önmagára utalt, magányos ember harca a természet elemeivel, az emberi értelem és erőfeszítés nagyszerű ábrázolása. A kétévi vakáció ugyancsak egy lakatlan szigetre vetődött gyermekifjak mélységesen az eszmélő gyermeki tudathoz szóló, a kollektív erőfeszítés becsét és nevelő hatását érzékeltető története. Ma is úgy érzem, hogy ennek a könyvnek páratlan a szociális tudatot és emberi közösségérzést felkeltő hatása. A gyermekségnek ez a sajátos élménye bukkant fel bennem a *Tscheljuskin* olvasásakor. Ami akkor régen a gyermekség lelkiületét kitörölhetetlen rögzítésekkel alakította, az ma a valóságban megtörtént események olvasásakor ama gyermekkori élmények emberi és szociális közösségben fogant varázsát vetíti fel a mai valóság síkjára. És mégis, a könyv olvasásakor, mintha ismét a gyermekélmények meseszerűsége kísértene, mert amit a könyv elmond az nem csupán a gyermekégi élmények találkozása, hanem a valóság tudatán túl, ténylegesen a meseszerűség varázsával hat. Pedig a vállalkozás olyan hűvösen hangzik. Meg kell teremteni az északi sarkvidék kereskedelmi forgalmát, meg kell építeni azt a hajótípust, amellyel járható az Északi jeges tenger, ki kell próbálni az utat, amely hajózásra a legalkalmasabb. Régi a története ennek a vállalkozásnak. Már a 10. században a norvég Wikingek voltak az első úttörők, s az ember erőfeszítése azóta sem pihen. De ami eddig inkább romantikus vállalko-

zás volt, vagy elszigetelt törekvés, az ma Oroszország tervszerű célkitűzéseiben átfogó és átgondolt vállalkozássá méreteződött. Az orosz sarkvidék feltárása egész Oroszország érdeke, de legelső sorban Jakutia autonóm köztársaságé, amelynek területe hatszor akkora, mint Németország. A sarkvidéki hajóközlekedés Oroszország nyugati és keleti végpontjain a legfontosabb közlekedési út lehet idővel és ennek a felismerése ösztökélte az Unió kormányát az egymást követő sarkvidéki expedíciók megszervezésére, amelyek betetőzését éppen a Tscheljuskin expedíció jelentette. A „mesét“ nem kívánjuk elmondani, ezt megörökíti a nyomtatott betű, a filmtekercs, s az agy tekercei. Hanem arról az erkölcsi érzület-ről kell valamit mondanunk, amely ennek a vállalkozásnak, a hajótörötteknek és megmentésük történetének legbensőbb tulajdona. Arról a hőskölteményről, amely erkölcsisége nevelő hatásában és szociális tudatképző jelentőségében felmérhetetlen. Ez a vállalkozás — igaz — már a kollektivitás jegyében indul. Verne regényének ifjú hősei a lakatlan szigeten még személyi torzsalkodásokban és féltékenykedésekben villódnak, s csak a szükség elemi erejű ábrázolása, az egymásrautaltság kényszerítő erejű eszmélése egységesíti erőiket és célkitűzéseiket; a közös baj neveli ki bennük a közösség érzületét. Fontos élmény ez a gyermek számára, de a felnőttnak nemkevésbé, hogy már egy kezdettől fogva kollektív tudatú vállalkozás történéseinek tanúja. Mert a hajó emberei, férfiak, nők, egy egységes közösséget alkotnak. Az új társadalmi lét emberei, s minden magatartásuk ennek a megkülönböztethető vonását tükrözi. A könyv legmegragadóbb lapjai azoknak az időknek a története, amelyet a hajótöröttek a jég hátán töltenek. Teljes két hónap. Ebben a rendkívül veszélyeztetett, bizonytalan, szenvedésekkel és nélkülözésekkel teli időben mutatkozik meg a közösség egységes arculata. Ezek az emberek nem csüggednek, nem szitkozódznak és nem imádkoznak: hanem dolgoznak és tanulnak. Az expedíció vezetője, Schmidt előadássorozatot tart a dialektikus materializmusról, s a táborban az egyes brigádok közötti verseny nagyszerű teljesítményeket eredményez. Ezeket az embereket nem csupán az élettani törekvés, az egyéni élet megtartásának kétségbeesett igyekevése tartja talpon, hanem a szociális tudattal vértezett, felelős kollektív emberek erkölcsisége. Egyedül ez az embertípus volt képes arra a kollektív tette, amely a Tscheljuskin expedíció hőskölteményszerű befejeződése: a hajótöröttek megmentése. Ahogy' ezt a mentőexpedíciót megszervezték, ahogy az egyes repülők az ország minden tája felől útra kelve, minden elemi erővel szembeszállva, küzdve és győzedelmeskedve a hajótörötteket az utolsó szál emberig megmentették. Ez a kollektív cselekedet a mítoszok érzékelhetetlen jelenéseit a valóság élő közelségével árnyalja el. Ezek az emberek nem csupán „Oroszország hősei“, hanem egy új emberforma szinte személyfeletti megtestesülései. A kollektív emberé. Az ő hősiességük, amelyet megzengett az egész világ, lényegében más mint az a hősiesség, amelyet a tankönyvek és harci dalok dicsőítenek. Ezek a hősök *önkéntes* hősök, művük a közösség javát szolgálja s céljuk az élet megmentése, nem pedig annak elpusztítása.

Ezt teszi a Tscheljuskin olvasását túl a vállalkozás hasznossági célkitűzéseinek, feledhetetlen élménnyé! Ebben a valóságtörténetben testet ölt a gyermekábránd az emberek testvéri egységéről és önfeláldozásáról, amely a mi életünkben a kielégítetlen sovárgás forrása marad.

(Nagyszőlős)

Neufeld Béla

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS ÚJ IRÁNYA. Magyarország szellemi élete — bármennyire határok közé van szorítva — az ellentétek különös feszülését viseli magán. Bölöni Ady könyve ugyan Párisban kénytelen meg-

jelenni s a magyar szellem élvonalai az utódállamokban huzódnak meg és vonják magukhoz nem egy magyarországi író munkálkodását; a határon belül azonban mégis felszínre kényszerül a parnassziének részéről a kérdés, hogy „mit tegyen az író a háborúval szemben?” Ez a kérdés nem magától vetődött fel, hanem kikényszerült, kikényszerítette az élet, mely mindenütt egyformán nyilatkozik meg a tömegek életösztonében, s kikényszerítette az a félelem pszichózis, amely minden Saar-vidéki diadal ellenére is fürgeteget sejt az időben. Így kényszerül a korszerűtlen magyar író korszerű kérdésekre. És ugyanígy kényszerül a magyar könyvkiadó is a detektív regényen, parasztadomán és aszfaltregényen túl korszerű kidaványokkal a közönség elé. A magyar könyvpiacnak „szenzációi” hiábavalók. A „filológiai regény” nem „szenzáció” s nem az a különböző irodalomtörténetek sora sem; ha meg véletlenül adódik, mondjuk egy „mese habbal”, akkor szemérmesen elhaladnak mellette. Ilyen körülmények közt a mai olvasni vágyó utáni vágy megteremti az új kiadókat és kikényszeríti az új kiadványokat. A korszerűség tömegkövetelménye Magyarországon ma aktuális irodalmat keres, amit ugyan nevezhetünk „literáris ösztön”-ből fakadottnak, ugyanakkor azonban az ország szellemi hordójának abroncsait feszítgeti s így végső értelemben az adott korlátok ellen irányul. Így jelenhetett meg Illyés Gyula könyve, melynek megjelenése nem kizárólag szerzőjét dicséri, hanem azokat a körülményeket is, amelyek kikövetelték, s amelyek előtt se az írónak, se a kiadónak kitérnie nem lehetett. Így jelentkeznek sorra az új kiadók, akik az ez irányú olvasási kedvben *Malraux*-t adtak ki bűnösen rossz fordításban, csonkitásokkal. Így jelent meg egy *Egon Erwin Kisch* gyűjtemény, néhány régi, de mégis forradalom utáni orosz regény, s végül két, ha a nemzetközi piacon nem is friss, de mégis kitűnő regény gonddal készített magyar fordításban: *Ilj és Petrov 12 szék* és *Michael Gold Zsidók*, ha nincs pénzük című regénye. Így akadt kiadóra *Remenyik Zsigmond* megjelenésre váró két könyve és *Solohov* Csendes Dónja s készül Illyés Gyula szerkesztésében egy mai orosz dekameron.

A következőkben *Ilja Ilj és Jevgenyij Petrov 12 szék* (fordította *Gellért Hugó*, Nyugat kiadás) és *Michael Gold Zsidók*, ha nincs pénzük (fordította *Bolyai Zoltán*, Kosmos kiadás) című könyveivel foglalkozunk, nemcsak azért, mert két kitűnő könyvről van szó, amelyek helyét világirodalmi mértékegységekkel kell keresnünk, hanem, mert két, minden ízében időszerű könyvről van szó. Az egyikben, a *12 szék*-ben a szatira derűs, korántsem keserű keretei közt a polgárság esszenciáját; a másikban viszont ugyanennek tragikus felmorzsolódását kapjuk, ha sziluettszerűen is a newyorki proletár gettó világában.

A *12 szék* első számú hőse Ippolit Matvjejevics Vorobjanyinov valami késői, kiflicamodott Csicsikov, aki anyósa hagvatékát kergeti Oroszországon keresztül. A rendes polgári mentalitású Vorobjanyinov a kincs utáni hajszában igen gyorsan vesztí el lába alól a talajt, hogy végül eladja magát szédelő üzlettársának és koldulni is leáll, s a gyilkosságtól sem retten vissza. A regény másik kincs után vadászó alakja, a pap szintén minden erkölcsi és anyagi értékét belefekteti az üzletbe, míg végül megőrül. A regény harmadik, de legtöbbet szereplő figurája Osztap Bender, a „nagy kombinátor” hivatásos szélhámos, aki a lopás, házasságszedelgés, csalás, sikkasztás módszereit tudatosan alkalmazza a kincs kézrekerítése érdekében, Osztap Bender diktátor a leleményessége árnyékában egyre kisebbé zsugorodó üzlettársa felett, aki a cél előtt egy lépéssel valódi lényére lel és meggyilkolja.

Ebben a három típusban a pénzsóvár embert leplezik le a szerzők, a hozzájuk tartozó cselekményben pedig a vagyontörtetés megnyilatko-

zási formáit és emberalakító eredményeit. A kincs utáni hajsza természetesen eredménytelen, mert amint a regény utolsó oldalán kiderül, a kincsekből klubház épült, ami egyszersmint szimbólikus is: a közösség ellen nem lehet véteni. Ugyanez az eredménye Ilf és Petrov franciául most megjelent regényének (*Un millionnaire dans l'U. R. S. S.*), amelyben az előbbi regényben legyilkolt Ostap Bender hozzájut a milliókat érő kincsekhez és most már nem mint kincskereső hányódik a kalandok hátán a „cél“ felé, hanem a kincssel folytatja a kalandot, mert azt rejtegetni kell, egyik vasuti állomás ruhatárából a másikba és amikor a kollektív összefüggések közt már nem tud vele mit csinálni, a milliókkal a Dnyeszteren át a magántulajdon világába menekül, ahol a tulajdon őrei, a határőrök veszik el tőle. Az orosz mindennapok szatirájában, a jelenségek és emberi gyengeségek kigunyolásában szerzők mind olyan jelenségeket pécéznek ki, amelyek a régi világ maradványai. Ezek a maradványok azonban a mi összefüggéseink között élő valóságok. Ezen a ponton érezhető Ilf és Petrov könyve Remenyik *Mese habbal* című könyvével rokonnak. A kettő közötti különbség a felülről való derült, optimista látás az egyikben, s a keserű, szerkezetileg kusza, maró látás a másikban, amik — szatiráról lévén szó — a más és más társadalmi összefüggések következményei.

Michael Gold regénye egész más természetű mint az előbbi. Más tartalmában, de más a formájában is, mert míg az előbbit az epikai nyugalom perspektívája jellemzi, addig Gold regényét szaggatott, zaklatott költőiessége teszi jellegzetessé. M. Gold regényében a valóság művészi ábrázolása olyan csúcson jár, hogy bátran odahelyezhetjük a világirodalom vezető alkotásai közé. A regény különben egy Romániából kivándorolt zsidó család és annak már a prosperity földjén született fián keresztül mutatja a világvárosi proletár zsidó negyed nyomorát, a newyorki East Side egyik uccáját prostituáltjaival, kicsi gangsztereivel, komiszágaival, ösztönös szolidaritásával, haláleseteivel és életharcával. Az East-Side-i ucca azonban nemcsak az évezredek mélyéről hozott tóra-maradványokat faragja le a proletársorsú zsidókról, hanem lefarag róluk mindent, ami a tórával együtt a feudális Európához vagy a demokratikus Amerikához köti őket. A proletársors nem ismer egyensúlyt, nyugalmi helyzetet, s így a regény egy nagy öntudatosodási folyamat regénye a ghetto mélyéről fel a „Nagy Kezdetig“.

Melinusz N. József

SZLOVENSZKÓI KÖNYVEK. Minden igaz művészetben van valami a zenéből. Vannak valóságregények, melyek zenélnek. Szociális képet vetítenek, reális valóságot adnak, de ha hirtelen emlékezetbe idézzük őket, a fülünk érzi a legjobban a hatást: a tényekből ősi bukolikus zene csap ki, szavak, amelyek tetterejűek és mégis tényvalóságánál időtlenebbek, maradandók, valóságjellegét időtlenséggel konzerválók. Csak Barta Lajosra kell gondolni, a magyar irodalom egyik legmonumentálisabb regényére a Sötét ujj-ra, melynek tárgya a magyar paraszt első proletárrábukása. Ebben a regényben Barta az első bizonytalanságot rögzíti: a gyár, a bank betörését, egy kezdeti állapotot, amit a magyar naturalizmus elfelejtett *teljességében* megragadni. Évtizedek multán ez a rögzítés már nem lehet nyers életjegyzés, de inkább: emlékéldozás, köszöntés, nagyítás, lezárás: időtlenségbe konzerválás. A nyelv biblikussá, balladássá válik: az összkép zenével rokon. Ott van Szilágyi András Uj pásztor-a. Aprólékos naturalizmus, tiszta realizmus részleteiben, de teljességében a proletárlét primitív emberlét-zenéje. Proletárlét valósága elsőslegesen megragadásban, amikor fák, rét, állatok, fájdalek, jogtalanságok egy nyelven

beszélnek és a szél és az ember szava egyformán kottázható.

Vannak valóságregények, melyek zenélni akarnak. Valóságregények, melyek a téma primitivségében megsejtik a szunnyadó kottát és görcsösen, fegyelmetlenül magukhoz kaparintják és megerőszakolják. A valóságból zene csap ki fák, rét, állatok, emberek egy nyelven beszélnek és mégsem érezzük a valóság költészetét: a valóság teljes maradéktalan megragadását. *Bányai Pál* kis regénye *Felsőgaram* a szociális realizmus példája lehetne, ha adekvát vetíti a Garam valóságát, de Bányait a szavak zenéje elragadja, az emberi sorsok ízét kóstolgatja, szelet zugát és az erdő orgonáját. Bányai a mai, helytel, idővel pontosan kicövekelt kemény nyers valóságból túlsok lírát facsar: élvezi önmagát, a hangját, a kicsengést. Ami Szilágyinál lényeg, az nála természetszerűen modorosággá válik és így sután hat („Vágyódott az erdők után. Erdők. Fák. Gyermekkora szakállas apói. Közöttük bujkált emberke. Közöttük járkált legényke. Közöttük dolgozott legény. Jó erdő. Dús erdő. Élő erdő.“) A szavak elragadják, az egyik szó szüli a másikat, szaporodnak és egyre kevesebbet mondanak. Pedig van mondanivalója. A felsőgarami szlovák szegénység élete tisztán áll előttünk: megláttuk. Megláttuk különlegességüket és megláttuk az egyformaságot, szegény embereket, „akik hittek a munka végtelenségében“ és akikre most rászakadt a munkanélküliség. És évek multán, mint valami építkezés helye felé. Losoncra, ahol sok gyár kéménye meredt komoran, füstelenül az égnek. Apátfalváról, Gácsról, ahol fogatlan öregasszonyokként sirtak a szövőgépek. Korlátiról, ahol megpenészedtek a kövek a bazaltbányában, Zólyomból, ahol patkányok tanyáztak az edénygyár megsiketült termeiben, Besztercebányáról, ahol hallgatott a gyufa-posztó-butorgyár, ahol hallgattak a fűrészek, a Zolyombrezó környéki falvakból, az egész Felsőgaram-völgyéből. És az emberek a „munkanélküliségtől puhárváltan“ kezdték meg a vasutépítést, de „a munka haladásával kihullott az alázat lelkükből, farkasfogánőtt a bárányoknak, gondolatuk merész lett“, míg végül a folytonos bérleszállítás sztrájkba robban. És ez a sztrájk a regény-igazi témája. És ez a sztrájkrogzítás mutatja, hogy Bányai, ha idegen kölönceit leveti, ha fegyelmezni fogja magát — a szociális realizmusnak lesz példaadó képviselője. Könyve a füledt szlovenszkói irodalmi atmoszférában így is esemény: amit hisztérikus türelmetlenséggel reklamálnak folyton: a szlovenszkói regényt, azt itt végre teljes joggal üdvözölhetik. De mert Bányai regénye szociális helyzetképet tudatosít, a regionalizmus bajnokai könyvét nem fogják meglátni.

Görcsös ragaszkodással mindenáron szlovenszkói könyv akar lenni *Kovács Endre* novellásfüzete (*Panoptikum*). Első novelláját „Szlovenszkónak“ ajánlja. Egy káplán utazik első állomáshelyére, a vonaton emberek beszélgetését hallgatja. A káplán egy nappal hamarabb, tehát roszkor érkezik, mert még nem rendezték be szobáját. Egyedül áll kietlen szobájában, kibámul az ablakon. Ennyi. Az, ami több benne, arról csak írója hiszi, hogy lényegesen szlovenszkói atmoszféra. A többi novella: esett emberek szürke átlagsorsa átlagstilusba elbeszélve (legfeljebb az „Emberek, sorsok“ kivétel). A *Panoptikumot* fiatal ember írta őszi rezignációval. Mintha Cholnoky novellákat olvasnánk. Az új generációnak ennyire nem volna magához méltó hangja? Ez megdöbbenő. De másképp nem lehet: aki problémákat kerül és nem meri nevén nevezni a gyermeket, az novellákat ír Cholnoky esetleg Thomas Mann modorában. Itt író éli ki magát elsősorban, a kis kötet szerzője iráskészségéről tanúságot tett ugyan, de ez végeredményében minden, amit róla elmondhatunk.

Fábry Zoltán

A FIATAL LIRIKUSOK mű-formáló nehézségei soha sem voltak oly' aktuálisak, mint ma. A fiatal költőtől világnézeti határozottságot, tudatos életlátást, élet-átértést várunk s ugyanakkor tiszta formálást, érzelmeinket rezgető sugalmakat. A fiatal költő tud e kívánalmakról, de hallja az ellenvetést is: minek a vers; és hallja azokat is, akik zord követeléseket szegeznek feléje. A fiatal költő áll és versekkel szeretné teleszórni a világot s a nehézsége ott kezdődik, amikor a kívánalmak érdekébe indul, szívében kétellyel meg sem született verse felől a vers zöngelmeire süket világban s a tétovasággal, hogy az erdő melyik útjára lépjen. Verset írjon-e, mely mint a hagyomány nagy emlékei formában tiszták s a lírai eszmélkedés egy-egy pillanatát őrzik vagy az új célok pusztá kimondását szavalja prózánál csupán emeltebb nyelven, avagy a régi tömlőket telítse frissült borával? A kérdés sokféle. A fiatal lírikus szédül: ha érzi, ha nem — a nehézsége valóságos. Nincsenek példái (a példák egy ellenséges világ értékei), nincsenek útmutatói (a világnézetéhez közelálló kritikusok pozitív tisztázásokkal nem szolgálnak), csak a kívánalmakat hallja. És ír. Irodalmunk társadalmi realistának nevezhető szárnya (melyben a legtudatosabb a világnézeti állásfoglalás s a társadalom egész szerkezetére utaló szociálisan logikus életábrázolás) sorra emeli ki az ismeretlen fiatal lírikusokat, akiken az előbb említett nehézség szinte példászerűen jelentkezik. Itt van pl. egy új név, *Frigyes Marcell* (És lesz világosság... Nagyvárad, 1935.) versfüzete, kb. 25 versével, e huszonöt versben legalább négyféle verstípussal; s mégis sehol sem a füzetben azzal a verssel, amely végérvényesen az olvasó tudatába ragad s eljegyeztén e benyomással a Frigyes Marcell nevét egyszer s mindenkorra a kész költő sajátos, egyedüli profilját jelzi. Huszonöt vers, rengeteg törekvés, rengeteg nekiállás s a huszonöt vers közül sehol az egyetlen, az igazi Frigyes Marcell vers! Ugy hangzik ez, mint egy hiábavaló kaland története, holott a kaland nem hiábavaló, hanem csak nem sikerült. A lírai nehézségek erősebbek voltak, mint Frigyes. Frigyes nem talált az igazi alkatra, aminek szikra kis mintája pedig benne él az ösztönzésben, ami a versben való kifejezésre sarkalja. E minta azonban talán oly' parányi, hogy mire felhozza messzi mélyeiből, a kívánalmak, példák és intelmek rettegései közt elveszti helyes arányait s pusztá *kísérleti* típusokban nyer megoldást. Kísérleti — mert minden kísérlet, ami nem végleg sikerül. Kísérlet riportra, kísérlet vezércikkre, kísérlet sanzonra, kísérlet (iskolás értelemben vett szubjektív) lírára, — ezek azok a fajták, amelyekre Frigyes versbeli mondanivalói töredeznek, holott mind ezeknek a mondanivalóknak valószínűleg a vers egyetlen egy fajtájába kellene hullania. Abba a fajtába, amely se nem riport, se nem vezércikk, se nem sanzon, se nem líra, hanem bár riport is, vezércikk is, sanzon is meg líra is, mégis egyesegyedül — vers. Mert a formát szem előtt kell tartanunk és a formáiban megromlott hagyományos költészetet újjá kell teremtenünk olyan formákká, amelyekben a mi társadalmi realizmusra törő élet- és irodalomszemléletünk jelentkezik. Értsük meg: formák csak azok, amelyek a közlés (a mondanivaló) legjobb eszközei. Hogy a mondanivaló milyen formában jelentkezik, ez kétségtelenül szuverén joga annak, akié a mondanivaló, viszont bárhogy mondja el, a bárhogyan e folyamatát meghatározzák azok az alkati illetve formai elemek, amelyek mellett a mondanivaló — a kimondó célzata szerint — a legjobban, értsd a legművészebben és ugyanakkor a leghasznosabban érvényesül. A mondanivaló közlése irányában a közlő mindenféle formát használhat, mindenféle formai elemet keverhet, ezért tehát helye lehet a versben a tiszta vezércikk, a tiszta sanzon, a tiszta líra stb. forma-elemeinek, de csak annyira, amennyire ezt a vers (világnézeti meghatározottságában) megen-

gedi. Mert, ha vers, meg kell maradnia versnek, azaz a mondanivalók érvényrejtését elősegítő és fokozó ritmikus, tartalmilag plasztikus, stilisztikailag képszerű, emóciókat keltő képződménynek. A valódi nehézségeknek ez a sora. A költő számára ez a „mesterségbeli“, tudatosan vagy öntudatlanul. Hogy ezenkívül magát a költőt a dialektikus összefüggések határozzák meg mondanivalójával egyetemben — az természetes. A feladat mindig a célzatainknak megfelelő legjobb megcsinálás. (Mindez nem esztetika, hanem technológia.)

Gaál Gábor

MENEKÜLES ESZAKRA. Az emigrációba kényszerült német írók közül számosan kerültek válaszfűt elé. Emigrálásuk kényszere és ténye számos előtt számláltatta fel a multat. Számosan eszméltek először az emigráció bizonytalanságai közt azokra a határozott értelmekre és célokra, amikről ha odahaza hallottak is, a legjobb esetben csak irónikus véleményük volt. Főleg azok a fiatal írók tartoznak ezek közé, akik a weimari Németország ellenmondásait érezve minden eszmény vallása és vállalása nélkül a csőd gúnyos, diadalmas énekesei voltak. A Németországból való távozás kényszere a történelem kijózanító csapásaként hatott közülük némelyekre s a számotvető órák ütöttek felettük. Talán egy fölött sem olyan messze gyűrűző kongással mint a fiatal *Klaus Mann* felett. Legalábbis ezt sejteti most megjelent regénye (*Flucht nach dem Norden*. Querido Verlag, Amsterdam) ez a számos helyén megindító, pár helyén mélyen megragadó könyv, amit valami fájdalmas édes muzsika zeng át.

A könyv hőse egy fiatal lány, aki elhagyja Hitler-Németországot, Finnországba megy, ott barátokra és barátira talál, jól érzi magát, a pillanatnak egyenesen mondhatná „maradj még“ — de ami odahaza történik a barátaival, a bajtársaival, ami szakadatlan figyelmeztetésként szól a bensejéből, ami nem hagyja nyugton, ami tépi, marcangolja és vonzza, mindez sokkal erősebb mint új környezete minden melegsége és nyugalma; s a regény a továbbiakban arról számol be, hogy ez a fiatal lány, hogy' áldozza föl picike boldogságát és végez magánéletével. Ellenáll a kísérteties csábításnak, hogy az ellenmondások e zür-zavarában öngyilkos legyen és oda megy, ahova tartozik — az azok elleni frontra, akik Németországból Harmadik Birodalmat csináltak. Hogy az igazi ember nem találja nyugtát, mert feladata van, hogy gyenge óráiban heteken, hónapokon keresztül kivenhatja magát ez alól a feladat alól s hogy végül azonban mégsem térhet ki — erről a lélektanilag megfogott, de társadalmi értelmében súlyos elemről beszél a könyv különös költői módján, de mégis szerényen, tudakosság nélkül, behatóan. A könyv úgy hat, mint a szerző bensőséges beszélgetése az olvasóval s minden művészi megcsinálása, minden írói csalafintasága s minden mesterségbeli készsége ellenére — személyesen.

Hogy vannak hibái is? Természetesen. Vegyük például azokat a leveleket, amiket a hősnő forradalmár barátai irnak. A fényező, ami világitását e barátok tevékenységére veti, egyenesen a szerző groteszk naivitását leplezi le, s önkéntelenül is komikusan hat. Hogy egyáltalán ebben a regényében oly sokat szerepel a telefon és a táviró, ezt csak úgy mellékesen jegyezzük meg. Klaus Mann kétségtelenül elveszítette gyermeki hitét, ha egyáltalán rendelkezett valaha ilyesmivel, — a megmentő Deus ex machina-ban való hite azonban megmaradt. Ezzel szemben az érdekes emberek és a környezet rajza bámulatos nála, bámulatos ahogy szerelmi jelene- teket ábrázol. (Ezek a jelenetek igazolják, hogy milyen hajlékony és megéjtő a német nyelv a szó egy igazi művésze kezében.) Klaus Mann ismeri a hagyományt — s talán öntudatlanul — erősen tapad ahhoz, élete döntő pontján azonban a saját erejéből új útra csapott, amelynek végtelen ne-

hézségeit egész valójában érzi. Viszont ; becsületnek veszi, hogy volt bátorsága a nehezebbet választani. (Még mindig sokan nem tudják, hogy mennyire számít az, hogy milyen körülmények között jön létre valami döntés.) Klaus Mann utitárs lett. . .

A könyvnek végül van még egy speciális vonása. Az első valóban emigráns regény az új német irodalomban; oldalain először szerepel az emigráns német antihitlerista ember külföldi környezetben. E nemben ez az első kísérlet. A téma nehéz és nagy s ez a dolog számos vonatkozásban végtelenül nehezebb, minthogy Mann regényében érintése történjék. Klaus Mann feladata azonban nem az emigráció anabázisának az ábrázolása volt. Klaus Mann csupán arról akart beszámolni, hogy egy fiatal lény miként határozza el magát a harcra. Így regénye mintegy prologusa az emigrációs témának. Nagyon lehetséges és szükséges is ezt a témát más oldalról megírni, hisz' az élet keményebb és kegyetlenebb, mint amilyenek Klaus Mann kezeügyében tűnik. (K. K.)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Az olasz film A QUADRIVIO a Volta-kongresszus alkalmával megjelent színházi száma után most a mozinak szenteli legújabb számát. Ebből kiemeljük a lap egyik munkatársának Luigi *Freddi*-vel, a moziügyek legutóbb kinevezett teljhatalmú diktátorával lefolytatott interjút. Ismeretes, hogy *Freddi* gróf Galeazzo *Ciano* a most alakított sajtó- és művészeti ügyek minisztériumának feje és a Duce veje nevezte ki a moziügyek osztályfőnökévé. Az ő feladata nemcsak az olasz filmet versenyképessé tenni a külföldi filmekkel szemben, de főleg a politikai filmprodukciónak megteremtése. Ez a tény már maga is beismerése annak, hogy az eddigi propagandafilmei (*Terra madre Camicia nera*, *Vecchia guardia*, stb.) művészietlen, silány tákolmányok voltak. „Politikai filmnek — mondja *Freddi* interjútjában — mi csak olyan *művészeti* filmalkotásokat tekinthetünk, melyekben visszatükröződik korunk légköre. Ha a film nem tökéletes művészeti szempontból is, akkor az hiábavaló film, mert politikai hatása így kifejezetlen és hatás nélküli marad.“ Arra a kérdésre, hogy az olasz filmnek is meg lesz-e a maga speciális iránya, mint a német, orosz, vagy amerikai filmnek, *Freddi* így válaszol: „Az olasz film a *realizmusra* törekszik. Ami az absztrakció, dekorativizmus és fotografálás túlhajtásait illeti, mindezt szívesen átengedjük a németeknek, oroszoknak és amerikaiaknak. Mindenesetre tanulni akarunk a mai filmművészet legnagyobbjaitól, akik szerintem a következők: *Vidor*, *Pabst*, *Lubitsch*, *Eisenstein*, *Pudovkin* és *Machaty*.“

Papini Az ITALIA LETTERARIA a Magyarországon legutóbb nagyon felkapott *Giovanni Papini*-vel foglalkozik, legutolsó polémikus könyve: a „*Pietra infernale*“ (Lápiszkó) megjelenésével kapcsolatban. Jölesik végre fasiszta oldalról is őszinte sorokat olvasni erről a katolikus miszticizmusba fulladt aszkéta-íróról, kiről talán először merik kimondani olasz irodalmi lapban, hogy egyszerűen: *unalmas*. „Valljuk be, hogy *Papini* már régen nem érdekel bennünket és ebből az alkalomból vizsgáljuk meg lelkiismeretünket. Kiben a hiba? Bennünk, akik tulságosan hamar meguntuk őt, vagy benne, aki hamar unalmassá vált részünkre? Mi szerénytelenül bevalljuk, hogy nem mi vagyunk a hibásak... Tíz év óta

Papini nem ír csak rossz könyveket (és jaj! micsoda mennyiségekben!); vitairásokat, melyekben nem lehet többé ráismerni a költőre és ami még rosszabb, a tehetséges íróra sem. Nem elég ez a szó, hogy: dekadencia, őszintén meg kell mondani, hogy Papini a „Sant' Agostino“ óta egészen a mostani „Pietra infernale“-ig egy hisztériás mániákus képében jelentkezik: világosa nmutatják ezt a Gos, Dante vivo és egyéb írásai... Ez a vitatkozó mánia belső tehetetlenségének biztos szimptomája. Mi már alig reméljük, hogy valamikor is újra feltámad a régi Papini, a költő és az író... Egyszóval, ez a megreformált Papini nekünk sehogyse tetszik... Vannak más írók, kiket szívesebben olvasunk; írók, akik sohasem neveztek ki magukat mesterekké; míg Papini, mióta elhatározta, hogy „mester“ lesz pontosan azóta szünt meg — író is lenni!...“ (a. a.)

A francia ifjúság kérdése A válság kimélyülésével kapcsolatban egyre jobban izgatja a francia közvéleményt az ifjúság jövője. Denis de Rougemont írja: „Megdöbbenő az a könnyedség, amellyel forradalmároknak nyilvánítják magukat a mai fiatal polgárok. Gyanus türelmetlenséggel, társadalmi elkeseredettséggel, rosszul megemésztett nietzscheánizmussal vádolják őket. A mentségek, amelyeket mellettük felhoznak sem különbek: nincs többé idejük az önművelésre, nem találnak elhelyezkedést... Helyes érvek ezek talán egyes esetben, de nem olyan mértékűek, mint az a jelenség, amelynek magyarázatára szánták. Figyeljük meg ezt az egyszerű és általános ténnyt: a forradalom a városokban születik, városi jelenség és a talajtalan ifjúság elnyomhatatlan kifejezése. (LA REVUE DU XX-e SIECLE.)

A továbbiakban Rougemont egyszerűen fejti ki a probléma elhárításának a módját: ki kell telepíteni vidékre a lázongó fiatalokat és minden rendbe jön...

Nézzük meg most, hogy okoskodik Marcel Déat, a neo-„szocialista“: „A fiatalok leváltak a régi pártok oldaláról, amelyek már nem gyakorolják rájuk a legcsekélyebb befolyást sem, kivéve azokat a régimódi fiatalokat, akik már eligérkeztek a választási versenyekre, a szónoki sikerekre. Nincs már szándékukban karriert csinálni a parlamentben. Nem hisznek az általános szavazás bölcsességében, szívesen gúnyolják tökéletlenségét, mégha forradalmárok is. Technikailag feladata magaslatán álló, hatásos, erős hatalmat akarnak. Kétségkívül kevésbé akarnak egy vezért, mint amennyire egy elit csapatot, amely az érdek nélküli munka példáját adná.“ (LA TRIBUNE DES NATIONS)

A következő már kevésbé körülményes színvallás: „Bizni kell az ifjúságban és figyelembe venni, hogy a monarchiákban a királyok mindig gondoskodtak arról, hogy fiatal emberekkel vegyék körül magukat. Németországban, Olaszországban a különféle mozgalmak az ifjak megmozdulását jelentik. A Köztársaságnak is számolni kell velük, mert ők azok, akik megvédésre hivatottak...“ (L'AVANT-SCENE.)

És hogyan irnak a másik oldalon? „... a dicsóséggel, szakállal és évekkal megterhelt emberek felfedezték az ifjúságot. Tele vannak gondossággal iránta. Folyton az ő nevében beszélnek... Mauriac, Henri Bordeaux, Thierry-Maulnier kétszínűséggel fordulnak gondjaink felé. Állítólag ők fejezik ki a mi álmainkat. Nevetséges! A század bajának és a fiatalság bajának keresztelték el a mi zavarunkat, hogy annál jobban leplezzék eredetét... Nagy tévedés. A miszticizmus esztétái nem tetszenek nekünk. Megérteni és cselekedni akarunk.“ (Pierre Armez, L'ETUDIANT D'AVANT-GARDE.) E. E.

HITLER GYŐZELME

Téli-segély „Hitler és kormánya győzelmet arattak. Ezt a tényt letagadni felelőtlenység, a győzelem értékét alábecsülni együgyűség. Goebbels ur gondoskodni fog róla, hogy ura dicsőségéből néhány babérlevelet ő is kapjon. Ez a meglepetéses nagy győzelem átsegíti a náci rezsimet a tél bajain. Mégha a gazdasági nyomor kísértete ott is ül minden német háztetőn és ott guggol minden szobasarokban. Ezt a telet most már áthúzzák.“ (DIE WAHRHEIT.)

Katolikus tördőfés „Voltak köztük bátor emberek, de az egyházi főhatóságok még ravasszabbul viselkedtek mint a Népszövetség. A pápa semlegességet hirdetett. De amikor a trieri és speyeri püspökök nyíltan Hitler mellé álltak, behunyta a szemét. Mi a német katolikus főpapok oppozíciójában sosem biztunk, most nyíltan Hitler mellé álltak. Félelemből. De azonfelül az egyházi főhatóságok egy más és sokkal fontosabb dolgot is felfedeztek: hogy ez a plebiscitum tulajdonképp egy darab osztályharc, felkelés a német nép uralkodó osztályai ellen. És ezt szimatolták meg a reverendások. A kérdés az volt: sikerül-e a katolikus bárányokat pásztoraiktól elszakítani? Nem sikerült.“ (NEUE WELTBÜHNE.)

A nagyhatalmak győzelme „Hitler győzelme csak azért volt lehetséges, mert a lehető legerősebb szövetségesek állottak a háta mögött: a világ összes más hatalmai... A status quo nem volt kívánatos. Ilyen körülmények közt kellett, hogy felőrlődjön az a kis elszánt csapat, mely azt hitte, hogy a világ védelme alatt áll, amikor kiűlt, hogy a világ Hitler háta mögött áll... A világ hatalmasai nem akartak semmi mást, csak békét, békét, békét... El tehát a Saar-kérdéssel, mint konfliktusanyaggal! Hisz megigérték, hogy ha ez kiküszöbölődik, akkor jön a béke, paktum, lefegyverzés, testvériség... De így gondolkozni csak a költőknek szabad és Hitler a markába nevet.“ (DAS NEUE TAGEBUCH.)

Az illúziók vége? „Egy nép szavazott Hitler mellett, mely 80 százalékban munkásokból áll. A tény, hogy Hitler is németül beszélt erősebben hatott, mint az, hogy Hitler a német szocialistákat kínozza... Hol itt az igazság, a magyarázat? A lényeg az, hogy a tömegek társadalomformáló ereje megtört. Ezt a tömeget úgy lehet gyurni, formálni, ahogy a hatalom akarja... A Saar-népszavazással befellegzett az utolsó illúzió... Győzelemtől ittasan, Németországban megerősödve, a nemzeti szocializmus keze mohón nyul át a határokon. Talán Ausztria kerül sorra, de lehet, hogy szünet következik, melyet békehaduzságok és diplomatajátékok töltenek ki. De ennek a századnak a lidércnyomása nem fog megszűnni. Utunkban annak minden rettenete, de a győzelem csak akkor, ha érettebbek, illúziószegényebbek és nagyobbak leszünk, mint ez a kor.“ (EUROPÄISCHE HEFTE.)

A cukrászda dísze „A legelőkelőbb saarbrückeni cukrászdában üveg-bura alatt egy csokoládé-bányász áll. Milyen megható: torták és indiánerek között! És a cukrászda látogatói édességek nyelése közben rá gondolhatnak: a kumpelre, akiből mindnyájan élnek. Mi lesz a sorsa most? Hogy az emigrációban milyen lesz, arról már hallhatott. De mi lesz azokkal, akik a bevonuló ellenséggel szemtől-szemben állnak? Én csak mély megrendüléssel tudok ezekre a munkásokra és munkásasszonyokra gondolni, akik a náci szem előtt vesznek részt a demonstrációkon és üléseken és nem törődnek veszéllyel és halállal.“ (R. Olden a NEUE DEUTSCHE BLÄTTER-ben.)